

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SÖZLÜKBİRİMLERİN TANIMLANMASI AÇISINDAN
İLKÖĞRETİM TÜRKÇE SÖZLÜKLERİ**

Mehmet ALTINTOP

Denizli - 2019

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

SÖZLÜKBİRİMLERİN TANIMLANMASI AÇISINDAN İLKÖĞRETİM

TÜRKÇE SÖZLÜKLERİ

Mehmet ALTINTOP

Danışman

Doç. Dr. Feyza TOKAT

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Bu çalışma, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Doç. Dr. Feyza TOKAT

Üye: Prof. Dr. Bedri SARICA

Üye: Doç. Dr. Ahmet Zeki GÜVEN

.....
.....
.....

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 10/07/2019 tarih ve 29/40 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

M. Buluş

Prof. Dr. Mustafa BULUŞ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Mehmet ALTINTOP

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusunun tespitinden kullanılan araştırma tekniğine, yazım süreci boyunca her aşamada bilgi, deneyim ve görüşlerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Feyza TOKAT'a, çalışma süresince manevi desteğini esirgemeyen abim Mevlüt ALTINTOP'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

SÖZLÜKBİRİMLERİN TANIMLANMASI AÇISINDAN İLKÖĞRETİM TÜRKÇE SÖZLÜKLERİ

ALTINTOP, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Feyza TOKAT

Haziran, 2019. 228 sayfa

Bu tezin amacı, ilköğretim okulları için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerini, tanımları bakımından karşılaştırmak ve yeni yayımlanacak olan okul sözlükleri için öneri ve ölçütler sunmaktır.

Çalışmamızın konusu ilköğretim okulları için hazırlanan Türkçe okul sözlükleridir. Bunun için TDK İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük, Altın Kitaplar tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Altın Sözlük ve Bilgi Yayınları tarafından hazırlanmış İlköğretim Türkçe Sözlük taranarak, bu sözlüklerdeki sözlükbirim sayıları, sözlükbirimlerin yapı, anlam ve içerik bakımından tanımlanma biçimleri karşılaştırılmıştır.

Türkçe okul sözlüklerinde sözlükbirimler yapı bakımından cümle ile, kelime grubu ile ve tek kelime ile tanımlanmıştır. Türkçe okul sözlüklerindeki sözlükbirimlerinin tanımları anlam ve içerik bakımından incelendiğinde ise sözlükbirimlerin karşıt anlamlısı, üstanlamlısı, eşanlamlısı ile tanımlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca sözlükbirimlerin tanımlanmasında az da olsa bilinirliği az kelimelerin kullanıldığı, noktalama ve yazım yanlış yapıldığı ve yanlış bilgi verildiği de görülmüştür.

Sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen veriler değerlendirilmiş, öneri bölümünde ise yeni hazırlanacak Türkçe okul sözlüklerinin sözlükbirimlerinin tanım bölümü için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sözlük, Türkçe sözlük, sözlükbilimi, sözlükbirim, tanım, okul sözlükleri.

ABSTRACT

PRIMARY SCHOOL DICTIONARIES IN TERMS OF DEFINING LEXICAL MORPHEMES

ALTINTOP, Mehmet

Master's Thesis, Department of Turkish and Social Science Education

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Feyza TOKAT

June, 2019. 228 pages

The aim of this thesis is to compare the lexical morphemes (lexeme) in Turkish School Dictionaries prepared for primary schools in terms of their definitions and to present suggestions and criteria for the new school dictionaries.

The subject of our study is Turkish school dictionaries prepared for primary schools. For this, Turkish Dictionary for Elementary Schools prepared by Turkish Language Association TDK, Elementary School Turkish Altın/Golden Dictionary prepared by Altın Kitaplar (Altın Books) and Elementary Turkish Dictionary prepared by Bilgi Yayınları (Bilgi Publications) have been scanned; the number of lexical morphemes, the definition format of the lexical morphemes in terms of structure, meaning and content in these dictionaries have been compared.

In Turkish school dictionaries, the lexical morphemes are defined by sentence, by word group and by single words in terms of their structure. When the definitions of the dictionary units in Turkish school dictionaries are examined in terms of meaning, it has been determined that they are defined with superordinate, antonym and/or synonym. It has been also seen that lesser-known words are used, punctuation and typing errors are made in definition of lexical morphemes.

In the conclusion section, the data obtained from the studies are evaluated while in the recommendation section suggestions are made for the lexical morphemes definition parts of the Turkish school dictionaries to be prepared.

Key words: Dictionary, Turkish dictionary, lexicology, lexical morpheme, definition, school dictionaries

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU	iii
ETİK BEYANNAMESİ	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	10
1.1. Problem Durumu	10
1.1.1. Problem Cümlesi	11
1.1.2. Alt Problemler	11
1.2. Araştırmanın Amacı	11
1.3. Araştırmanın Önemi	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	12
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	13
2.1. Sözcük Nedir?	13
2.2. Sözcük Bilimi Nedir?	14
2.3.Sözlük	15
2.3.1. Sözlük Nedir?	15
2.3.2. Sözlüğün Doğuşu	18
2.3.3. Türk Sözlükçülüğü Tarihi	21
2.3.4. Sözlüğün Önemi	25
2.3.5. İyi Bir Sözlük Nasıl Olmalıdır?	26
2.3.6. Sözlükbilim	27
2.3.7. Sözlükbirim ve Sözlükbirimlerin Tanımlanması	28
2.3.8. Sözlük Türleri	35
2.3.9. Okul Sözlükleri	38
2.4. Konuyla İlgili Araştırmalar	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM.....	50
3.1. Araştırma Deseni	50
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	50
3.3. Veri Toplama Aracı	50

3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR	52
4.1. Sözlükbirimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri	52
4.2. Yapılarına Göre Sözlükbirimlerin Tanımlanması	53
4.2.1. Cümle İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları	53
4.2.2. Kelime Grubu İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları	54
4.2.3. Tek Kelime İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları	55
4.3. Anlam ve İçeriklerine Göre Sözlükbirimlerin Tanımlanması	129
4.3.1. Karşıt Anlam İle Yapılan Tanımlamalar	129
4.3.2. Üstünlam (Kapsayan) İle Yapılan Tanımlar	142
4.3.3. Birbirleri ile Tanımlanan Sözlükbirimleri	172
4.3.4. Tanım Cümlesinde Kullanılan Kelimelerin Bilinilirlik Durumu.....	175
4.3.5. Anlamdaşı ile Yapılan Tanımlamalar	179
4.3.6. Argo Sözcüklerin Tanımlanması	191
4.3.7. Yansıma Sözcüklerin Tanımlanması	198
4.3.8. Tanım Cümlelerindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	206
4.3.9. Eksik /Bozuk Tanımlama	208
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	215
5.1. Tartışma.....	215
5.2. Sonuç	216
5.3.Öneriler.....	217
KAYNAKÇA	219
EKLER	226
ÖZGEÇMİŞ.....	227

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu ortaya konularak, araştırmanın amacına, araştırmanın önemine, sınırlarına ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Dil, toplumların temelinde yer alan ana esaslardan biridir. Hatta üstlendiği görevler dikkate alındığında en önemlisidir. Öncelikle dil sayesinde millet olma bilinci oluşturulur ve bu bilincin devamlılığı da yine dil sayesinde sağlanır. Toplumsal bilinç ve kültürün devamlılığını dil sayesinde gerçekleştirdiğimiz için dilin korunması, muhafaza edilmesi de bir o kadar önemlidir. Dillerini koruyamayan, muhafaza edemeyen kültürlerin yaşaması çok zordur. Milletin ve kültürün devamlılığı ile toplum olma bilincinin sağlanabilmesi için en önemli unsur olan dilin, kendi içerisinde sahip olduğu değerlerin de korunması gerekmektedir. Bu da bir dilin sahip olduğu sözcüklerinin korunması, kayıt altına alınması ile mümkündür. Bir dilin sahip olduğu sözcüklerinin korunması, ileriki zaman dilimlerine taşınması hatta bunların gelecek nesillere tanıtılması için en önemli araç sözlüklerdir. Sözlükler, bir dilin sahip olduğu sözcüklerini koruyan, muhafaza eden en önemli araçtır. “Sözlük, bir dilin kelimelerini, deyimlerini, atasözlerini genellikle alfabetik düzene uygun olarak sıralayan, anlamlarını açıklayan ve başka dillerdeki karşılıklarını veren eserdir” (Aydın, 2014, s.141).

Sözlüklerin hazırlanışı, yazılması gibi konular sözlükbilimin uygulama alanıdır. Sözlükbilimi (İng. Lexicology, Alm. Lexicologie, Fr. Lexicologie) “Bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve uygulama yollarını gösteren dil bilimi dalıdır (Korkmaz, 2017, s.218). Her dilde bu alanda çalışmalar yapılagelmiştir. Ülkemizde de özellikle son yıllarda sözlük ve sözlükçülük üzerine birçok yeni çalışma yapılmaktadır.

Bugüne kadar sözlük hazırlama, yazma konuları ile ilgili çok önemli eserler verilmiştir. Bu çalışmalar genellikle sözlükbirimlerin seçilmesi ve tanımlanması ile ilgili olarak Türkçe sözlüklerinin karşılaştırılması şeklindedir. Yapılan çalışmalarda da daha çok seçilen sınırlı sayıda sözlükbirimlerin tanımları üzerinde durulmuş ve bu tanımlar birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada ise ilköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yapılan tanımlar yapı, anlam ve içerik bakımından incelenecektir.

1.1.1. Problem Cümlesi

İlköğretim öğrencileri için hazırlanan ilköğretim Türkçe okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümleleri nasıldır?

1.1.2. Alt Problemler

Bu araştırmanın problem cümlesi çerçevesinde yanıt aranacak alt problemleri şunlardır:

1. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümleleri yapı bakımından nasıldır?
2. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümleleri anlam ve içerik bakımından nasıldır?
3. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümlelerinde noktalama ve yazım yanlışları yapılmış mıdır?
4. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde argo sözcükler nasıl tanımlanmıştır?
5. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde yansıma sözcükler nasıl tanımlanmıştır?
6. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde eksik/ bozuk tanımlama yapılmış mıdır?
7. İlköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlüklerinde birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimler var mıdır?
8. İlköğretim öğrencileri için hazırlanacak olan okul sözlüklerde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümleleri için yöntem ve ölçütler nasıl olmalıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sözlükbirimlerin tanımlanması açısından ilköğretim Türkçe okul sözlüklerini karşılaştırmaktır. Özellikle ilköğretim okulları için yeni hazırlanacak olan sözlüklere bilimsel olarak katkı sağlayabilmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sözlük hazırlama, yazma konuları ile ilgili çok önemli eserler verilmiştir. Bu çalışmalar sözlükbirimlerin tespit edilmesi ve tanımlanması ile ilgili Türkçe sözlüklerin

karşılaştırılması şeklindedir. Bu çalışmanın önemi ise özel amaçlı hazırlanan ve hedef kitlesi ilköğretim öğrencileri olan okul sözlüklerinde yer alan sözlükbirimlerin tanım cümlelerini yapı, anlam ve içerik olarak inceleyip karşılaştırarak yeni hazırlanacak olan sözlüklere yöntem ve ölçütler sunmasıdır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın evreni, ilköğretim öğrencileri için hazırlanan Türkçe okul sözlükleridir. Örnekleme ise Prof. Dr. Recep TOPARLI denetiminde kurul tarafından hazırlanan *İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük* (2013), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; Hüseyin KUŞÇU tarafından hazırlanan *İlköğretim Türkçe Altın Sözlük* (2009), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul; Kurul tarafından hazırlanan *İlköğretim Türkçe Sözlük* (2014) Bilgi Yayınevi, Ankara'dır.

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal çerçevesi ve araştırma ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Sözcük Nedir?

“Bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük” olarak tanımlanan söz, dilin temel unsurudur (WEB-1). Dilbilimde söz için *kelime*, *sözcük*, *leksikon*, *leksik birim* veya *leksik yapı* terimleri kullanılmaktadır. Türkçe *söz* isim köküne +*cük* isimden isim yapım eki getirilerek oluşturulan “sözcük” kelimesi için Türk Dil Kurumu *Güncel Sözlük*’te Arapça kökenli olan “kelime” karşılığı verilmiştir (WEB-2).

“Kelime” sözcüğünün Güncel Sözlük’teki karşılığı ise “Anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük” şeklindedir (WEB-3).

Söz, sözcük veya kelime için yapılan diğer tanımlar ise şöyledir:

“Manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur” (Ergin, 1986, s.95).

Humbolt’a göre ise kelime bir dili oluşturmasa da dilin en çok anlam taşıyan parçası, olarak ele almaktadır (akt. Akarsu, 1998, s.31).

“Sözcük, kavram ve ses yönü olan, her dilin kaynaşmış bir düşünce-ses bileşimidir; dildeki başka öğelerle ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir” (Aksan, 2009, s.51).

“Sözcük, bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlardan biçimce değişen ya da değişmeyen ya da bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeğini belirtir” (Vardar, 2002, s.181).

“Sözcük, bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan insanlar arasında tek başına kullanıldığında, zihinde belli bir kavrama karşılık olan somut varlığı, nesneyi; belli bir eylem, duygu ve düşünceyi yansıtan ya da kavramlar arasında ilişki kuran dil birimidir” (Eker, 2005, s.508).

“Sözcük, iki ucuna birer boşluk verilerek yazılan dil birimidir” (Uzun, 2004 s.47).

“Söz, bir maksadı anlatmak üzere söylenen kelime veya kelimelerden oluşan dizi; toplumsal bir kurum olan dilin kişi tarafından özel olarak kullanılması” (Korkmaz,2017, s.217).

“Sözcük (word), kendisinden önce ve sonra bir boşluk bulunabilen, anlam taşıyan birim; bir sözce içinde tek bir biçimbirimden oluşabileceği gibi, tümce içinde gerekli ekleri

de almış olan diğer birimlerden bağımsız olarak söylenebilen birim. Sözlükbirim, sözlüksel birim, sözcük-biçim için kullanılan ve kuramsal sezdirimi olmayan, geleneksel adlandırma” (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011, s.228).

“Söz (word,lexseme), gerçekler dünyasındaki varlıkların, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesi” (Karaağaç, 2013, s.714).

Bir arada yaşamak durumunda olan insanın en önemli iletişim aracı dildir. İnsanlar, sözcükler olmadan da iletişim kurabilir. Ancak işaret dili, beden dili vb. yollarla kurulan bu iletişim çok kısıtlıdır. Sözcükler olmadan yapılan iletişimin hiçbiri, konuşmada ve yazıda kullanılan sözcükler kadar duygu ve düşüncüyü doğru ve eksiksiz aktaramaz.

İnsanların topluluk hâlinde yaşaması için önemli derecede yeri olan dilin, nasıl ortaya çıktığı ve çeşitlendiği tam olarak bilinmemektedir (Aksan, 2009, s.95). Dolayısıyla dilin en önemli yapı taşı olan sözcüklerin de nasıl ortaya çıktığı tam olarak söylenemez. Bu sebeple dillerin ortaya çıkışı ile öne sürülen kuramlar aynı zamanda sözcüklerin ortaya çıkışı ile ilgili kuramlar olarak da düşünülebilir.

Somut şeyleri simgeleyen ve/veya tanımlayan sözcüklerin anlam kazanması bir nebze anlaşılırken soyut şeylere/kavramlara karşılık gelen sözcüklerin anlam oluşumu çok daha karmaşık bir durumdur. Dil ve düşünce arasındaki ilişkinin niteliği hâlen netleştirilememiş bir araştırma konusudur. Buradaki en temel soru, dillerin ilk defa ortaya çıkış süreci ve sözcükteki ses birimlerinin dizilim mantığıdır. “Söz-varlık ilişkisi yani gösteren- gösterilen ilişkisi , sosyal uzlaşımlara dayalı ve tamamen saymaca bir ilişkidir. Taş nesnesine niçin “taş” dendiğini; Türkçede aynı nesneye “taş” denirken, başka başka dillerde başka başka adlar verildiği bilinemez. Anlam ile söz arasındaki ilişki , rastgele ve nedensiz bir ilişkidir” (Karaağaç, 2013,s.714).

2.2. Sözcük Bilimi Nedir?

Dilbilimin alt dallarından biri sözcük bilimidir. Bir dilin söz varlığını oluşturan birimleri ve bu birimlerin anlamlarını, birbirleriyle ilişkilerini, zaman içinde yaşadığı değişim ve gelişmeleri araştıran dil bilimi dalına *sözcük bilimi (lexicology)* denir (Akalin, 2010, s.162-169).

Karaağaç, sözcük bilimi terimi yerine “söz bilimi” terimini kullanmayı tercih etmiştir. Ona göre söz bilimi; sözleri, seslerinden yapım biçimlerine, anlamlarından söz dizimindeki işlevlerine kadar, dilbiliminin her düzleminde inceleyip açıklamaya çalışan dilcilik koludur (2013, s.725).

Sözcük bilim, dilin söz varlığını, yani sözcüklerini, türetmede görev alan biçimbirimlerini, bileşik sözcük, deyim, atasözü, kalıplaşmış söz gibi ögelerini incelemeye yönelen, bu ögelerin kökenlerini, oluşumlarını araştırarak biçim ve anlam açısından gelişmelerin saptamaya çalışan bir dilbilim dalıdır (Aksan, 2009, s.13).

“Dilbilimin bir alt dalı olan sözcük bilimin çalışma alanı, fonem denilen dilin en küçük sesbirimleri üzerinedir. Bu alanda çalışma yapan dilbilimcilerin konusu biçimbirim, anlambirim, sözce gibi birimler ile dilin kendi işleyiş biçimleridir” (Günay, 2007, s.33). Sözcükler, dilbilgisi kitaplarında anlamlarına, yapılarına ve türlerine göre ele alınıp incelenmekteyken, sözlüklerde varlık ve eylemler kavramlar hâlinde belirtilir.

2.3.Sözlük

2.3.1. Sözlük Nedir?

Türk dilinde “*sözlük*” sözcüğü yerine yabancı dillerden geçmiş *kâmûs*, *lûgat*, *mucem*, *ferheng* sözcükleri de kullanılmıştır.

Sözlüğün Arapça karşılığı olan *lügat* sözcüğü “söz söylemek, boş konuşmak; kuş ötmek” anlamlarındaki *lağv* kökünden türemiş bir isim olup “toplum bireylerinin duygu ve düşüncelerini birbirine anlatmak için kullandıkları kelimelerden meydana gelen eser” demektir (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.398). Kaşgarlı Mahmud’un XI.yüzyılda yazdığı ve Tükçenin ilk sözlüğü olan *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te (DLT) ise *lügat*, yaygın olarak “lehçe” ve “kelime varyantı” anlamında kullanılmıştır. *Dîvânu Lugâti’t-Türk* tamlaması ise “Türk Lehçeleri Divanı” olarak Türkçeye çevrilmelidir (Ercilasun- Akkoyunlu, 2018, s.vii).

Lûgat ve sözlük ile ilgili Durmuş, İslam Ansiklopedisi’nde X.yüzyılın sonlarına kadar yazılan lûgat kitaplarının konularına göre değişiklik gösterdiğini ve bu nedenle farklı adlar taşıdığından sözlük kavramını karşılayan ortak bir terimin olmadığını söylemektedir. Yine Durmuş, sonraki süreçlerde lûgat kelimesi “dil, lehçe” manasına geldiği için “sözlük bilimi” anlamında da *ilmü’l-luga* ve *mu’cemiyât* ile sözlük karşılığı olarak kullanılan *mu’cem* ve *kâmûs* kelimelerinin terim olarak kullanıldığını söyler. *Mu’cem* “sözün kapalı ve anlaşılmaz olması” manasındaki *ucme* kökünden *ism-i mef’ûl* veya *masdar* olup “kapalılığı ve bilinmezliği giderilmiş söz” demektir. Sözlük âlimleri, “kelimelerin alfabetik dizimi” anlamında kullandıkları *mu’cem* terimini hadisçilerden almakla birlikte bunun tarihi kesin şekilde bilinmemektedir (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.402-413).

Kâmûs kelimesinin “suya dalmak” anlamındaki *kams*’tan türediği veya *gavs*’tan dönüştüğü kabul edilir. Batlamyus’a göre *kâmûs* Grekçe okeanustan (okyanus) gelmiştir.

Arap coğrafyacıları kelimeyi *ûkîyânûs* biçiminde almışlar ve mânasını tam karşılamak üzere “Bahrü'l-ûkîyânûsi'l-muhît” (arzi kuşatan deniz, Atlas Okyanusu) şeklinde kullanmışlardır. Bu terkip zamanla “el-kâmûsü'l-muhît” olmuştur. X. yüzyılın ortalarından itibaren bazı Arap müelliflerinin lügatlarına deniz adını vermeleri gelenek hâlini almıştır. Bu geleneğin bir devamı olarak Fîrûzâbâdî yazdığı sözlüğü *el-Kâmûsü'l-Muhît* diye isimlendirmiştir. Bu sözlüğün ilim muhitlerinde çok ilgi görmesiyle *kâmûs* kelimesi “sözlük” anlamında kullanılmaya başlanmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.398).

Dilin sözvarlığını gösteren en temel kaynaklardan biri dilin sözlükleridir. Sözlük için yapılan tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Sözlük, bir dildeki bir dilin söz varlığını, sözcük sayısını, sözcüklerin sesletim özelliklerini, yazımla ilgili özelliklerini veren kitaptır” (Günay, 2007, s.28).

“Sözlük, yalnızca dil üzerine çalışanlar için değil, insan ve toplum bilimleriyle ilgilenen araştırmacılar için de temel başvuru kaynağı ve araştırma nesnesidir” (Yılmaz, 2018, s.1). Sözlüğü bir başvuru kitabı olarak gören Jackson, sözlük için sözcüklerle ilgili bir referans kitabıdır, tanımını yapar (2016, s.43).

“Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eş anlamlıları, vb. ya da başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt” (Vardar, 2002, s.183).

TDK, “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” (2011, s.219).

“Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel olarak bunların başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı” (Aksan, 2009, s.75).

“Sözlük, bir dilin kelimelerini, deyimlerini, atasözlerini genellikle alfabetik düzene uygun olarak sıralayan, anlamlarını açıklayan ve başka dillerdeki karşılıklarını veren eserdir” (Aydın, 2014, s.141).

“Sözlük bir veya birden fazla dilin kelimelerin bütünü veya bir bölümünü, genel amaçlı veya özel amaçlı olarak içeren, anlam, açıklama ve örnekleriyle ortaya koyan ve daha çok alfabetik olarak düzenlenmiş eserlerin genel adıdır” (İlhan, 2017, s.15).

“Türkçe söz kökünden türetilen sözlük, bir dilin sözcüklerini yazılış, tür, anlam, söyleyiş, kullanım özellikleriyle birlikte ve abece sırasıyla veren eserdir” (Akalin, 2010, s.165).

“Sözlük, bir dilin bütün kelimelerini, deyimlerini veya bunların bir kısmını veya bir bilgi dalına ait terimleri tarif edip açıklayan genel olarak alfabetik sıraya göre düzenlenmiş kitap” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985, s.3706).

“Bir dilin kelimelerinin bütününü veya belli bir kısmını, deyimlerini alfabe sırasına, bâzan da konu veya kavramlarına göre anlamlandıran, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” (WEB-4).

“Sözlükler, aynı dili konuşan bireylerin de ortak sözcük dağarcığını belirleyen temel kaynaklardan biridir” (Yaman, 2010, s.737).

“Sözlük, bir dilin bütününün veya bir bölümünün sözlerini içeren eserdir” (Karaağaç, 2018, s.760).

“Sözlük nedir?” sorusuna cevap arayan Bergenholtz, çalışmasında Google taraması ile ilk üç sayfada eriştiği birçok tanımdan yedi farklı tanımı öne çıkarır, bu tanımları inceler ve sonuç olarak iki farklı sözlük tanımına ulaşır:

i. Metin alımlama, metin üretimi veya çevirisiyle ilgili bir yardıma ihtiyaç duyulduğunda ya da sadece bir sözcük veya sözcük dizisi hakkında bilgi alınmak istendiğinde başvurulabilen, özgün konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve muhtemelen birçok harici metni de içeren sözlükbilimsel başvuru çalışmasıdır.

ii. Metin alımlama, metin üretimi veya çevirisiyle ilgili bir yardıma ihtiyaç duyulduğunda ya da sadece bir sözcük veya sözcük dizisi hakkında bilgi alınmak istendiğinde başvurulabilen, özgün konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve muhtemelen birçok harici metni de içeren ve her biri özgün bir sözlük tanımıyla ilişkili birçok sözlükten oluşan sözlükbilimsel başvuru çalışmasıdır (2014, s.18-19).

Sözlüğü, belli bir dilin kelimelerini kaynaklarına kadar çıkararak sementique inkişafıyla o dilin yazılı vesikalarına dayanarak alfabetik sıraya uygun olarak sunan kitap olarak tanımlayan Meriç de, sözlüklerin kültür taşıyıcılığı için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir (1993, s.317).

Boz’un “sözlükler bir dilin kelime hazinesini toplamasının yanında dili koruma ve yozlaşmaktan kurtarma işlevlerini de yerine getirmektedir” (2011, s.123) ve Doulatabadi’nin “sözlükleri bir dili diğer diller karşısında koruyan ve onu garantiye alan en önemli varlık” şeklindeki tanımları (2017, s.301) aslında sözlüğün iki önemli görevine işaret etmektedir.

“Bir metin olma” özelliği taşıyan sözlükler” (Dinçer, 2011, s.32) evvela bir dile ait kelime hazinesini toplamak ve bu kelime hazinesi koruyarak gelecek nesillere aktarmak üzere iki önemli görevi yerine getirmektedir. Sonuç olarak sözlük için “*bir dilin tüm söz varlığını kayda geçiren, koruyan ve taşıyıcısı olan eser*” demek mümkündür.

Uzun’a göre sözlükler genel anlamda bir dönemin sözvarlığını değil de, bir dilin genel kullanıma yönelik sözvarlığını konu edinmektedir (1999, s.54). Ancak farklı sözlüklerde farklı sözcüklerin bulunması, sözcük kullanım ve anlamlarının tarihsel olarak değişim ve/veya dönüşümlerinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte sözlüklerde kullanımdan düşen sözcüklerin olduğu gibi, başka dillerden geçerek kullanıma giren sözcükler de bulunmaktadır. Sözcüklerin kullanılmaması ve/veya yeni kullanıma giren sözcüklerin olması, anlam daralması ya da anlam kaymasına neden olabilmektedir. Ayrıca sözlükler, bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel yaşantısının dildeki ifadesi olan sözcük ve sözcük gruplarını bir arada bulundurarak toplumun kültür öğelerini ve yaşayış biçimlerini de yansıtır (Aksu-Adalı, 2018, s.9). Bu bakımdan toplumun söz varlığını ortaya koyma bağlamında son derece önemli bir görev üstlenen sözlükler, geçmişle bugün arasında bir köprü görevi görmektedirler.

2.3.2. Sözlüğün Doğuşu

Dünyada ilk sözlüğün hangi dili temel aldığı, ne zaman, nerede, kimler tarafından ve hangi amaçla yazıldığı ile ilgili bilgiler yok denecek kadar az olsa da bilinen en eski sözlük, Sümerce-Akadca “karşılıklar kılavuzu” şeklinde hazırlanan *Urna Hubullu*’dur (Yılmaz, 2018, s.2-3).

Bilinen en eski sözlük Sâmiîler (Asurlular/Akkadlar) tarafından milâttan önce 3000’li yılların başlarında Sumerce-Akkadca olarak kil tabletlere yazılmıştır. Bu sözlüğün bir nüshası, Asurbanipal’in (M.Ö. 669-633) Ninevâ’da (Ninova) kurduğu kütüphanede bulunuyordu; günümüzde bazı parçaları Britanya Müzesi’nde (British Museum) mevcuttur. Bunu milâttan öncesine ve sonrasına ait Çince ve Yunanca bazı sözlükler takip etmiştir. Modern sözlüklere benzer ilk örnek, İskenderiye Kütüphanesi’nin yöneticisi Bizanslı Aristophanes’in (ö. M.Ö. 180) hazırladığı güncel, eski, eş anlamlı ve teknik kelimelerle atasözlerini içeren Lexicon’udur (İslam Ansiklopedisi, 2009, s.398).

Sözcükleri tarihsel birer tanık olarak kayda geçiren sözlük ilk olarak XIII. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Sözlük teriminin Latince’si olan ‘dictionarizm’ sözcüğünü ilk kez 1225 yılında John Garlanda kullanmıştır. Bizde ise ‘Sözlük’ terimi cumhuriyet tarihinde ilk olarak 1932 yılında Celal Sahir Erozan’ın önerisiyle kullanılmaya başlanmıştır

(Boz, 2006, s.5). Osmanlı ve öncesi dönemlerde benzer çalışmalar Arapça kökenli ‘kâmûs’ veya ‘lügat’ olarak adlandırılmıştır. Lügatin ilk anlamı “sözcük”tür; fakat kullanma aşamasında anlam genişlemesine uğrayarak sözlük anlamında da kullanılmıştır. Kamus ise direkt büyük sözlükleri tanımlamak için kullanılmıştır (Boz, 2006, s.6).

Görüldüğü üzere sözlük adlandırmaları kültürle iç içedir ve sözlükler, kültürün ama özellikle yazılı kültürün temel kaynaklarından biridir. Zira sözlük aracılığıyla yazıya geçirilen, kaydedilen sözcüklerin, süreç içerisinde anlamsal ve yazınsal doğruluğunun sağlanması yapılmış olmaktadır. Bu arada belirtmek gerekir ki, sözlü kültür için hazırlanan sözlükler de yazılı kültürle ortaya konulabilmektedir. Bu anlamda sözlük için, dil açısından otorite olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kendisini çok belli etmeden bu otoritesini sürdürür sözlük. Sözlüğün otoritesini sağlayan gücü onun yazılı olmasından daha doğrusu yazının sözcüğe kattığı kalıcılık ve değişmezlik özelliğinden alır. Bir şeyi yazarak kayıt altına alma ve gerektiğinde kontrol edebilme imkanı o şey için ispat ve kesinlik sağlar. Aynı zamanda yazılı materyal değişmeden aktarılabilirdiği gibi mevcut içinde değişim yapılırsa da değişimle ilgili veriler kolaylıkla saptanabilir. Bu yönüyle sözlükler sözcüklerindeki değişim ve gelişimleri tespit etmede çok önemli bir rol oynar.

Dünya tarihinde sözlük görevi görmek üzere oluşturulmuş ilk eseri kimin yazdığı net olarak bilinmemektedir. Bu konudaki genel kanı İskenderiye Müzesi Kütüphanecisi Aristophanes’in hazırladığı sözlüktür. Bunun dışında İskenderiyeli Pamphilus’un oluşturduğu doksan beş kitaptan oluşan Yunanca sözlük ve Marcus Verrius Flac-cus’un Latince sözlüğü ilk sözlüklerden sayılmaktadır (Aksan, 2009, s.5).

İlk sözlüklerin ortaya çıktığı toplumların yazının yanı sıra felsefenin de yapıldığı toplumlar olduğunu düşünülebilir. Bu da bize sözlüğün ortaya çıkışının mantığının insanlığın gelişim süreciyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Yazının, felsefenin, bilginin oluştuğu ve bunlar aracılığıyla uygarlığın kendini göstermeye başladığı toplumlarda sözlüklere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun başlıca sebebi olarak ise bilginin artmasıyla birlikte hayatın çeşitlenmesinin ve karmaşıklaşmasını olduğunu söyleyebiliriz. Değişen hayat şartları dile de etki ederek dilin değişim ve/veya dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Tam burada hayatı ve bilgiyi doğru anlamlandırmak ve kullanmak için sözlük gibi bir başvuru kaynağına ihtiyaç duyulduğu aşikârdır.

Doğu dünyasındaki ortaya çıkan önemli sözlükbilim çalışmalarına örnek olarak X. yüzyılda yaşayan Farabî İsmail Cevherî’nin *Siyah* adlı Arapça sözlüğü gösterilebilir. XIV.-XV. yüzyıllar arasında yaşamış Fîrûzâbâdî’nin *El-Kâmûsü’l-Muhît (Okyanus Sözlüğü)* adlı eseri, XVIII. yüzyılda Mütercim Asım tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Türk

sözlük varlığını ortaya koyan ve Arapça sözcüklerin Türkçe karşılıklarının doğru olmasına özen gösterilmeye çalışılan bu çalışma oldukça önemlidir. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan DLT, Türk dilinin ve kültürünün çok önemli bir kaynağıdır (Aksan, 2009, s.70).

Sözlükçülük, ister bilimsel olsun ister olmasın her hâliyle sözlük araştırmacılığının merkezindedir. Sözlük yazımı aşamasında ortaya bir sözlük çıksın ya da çıkmasın tüm bu çalışmaların toplamı sözlükçülüğü oluşturur (Yüksekkaya-Yavuz, 1999, s.210). Sözlükçülükte en önemli aşama, on dokuzuncu yüzyılda olmuş, sözlükçülük bu dönemde Avrupa merkezli olarak büyük ilerleme kaydetmiştir. Almanya’da, sözlükbilimin kurucusu sayılabilecek olan Jacob Grimm ve kardeşi Wilhelm *Grimm Alman Sözlüğü*’nün (*Deutsches Wörterbuch*) ilk cildi 1854 yılında yayımlanmıştır. On altı ciltlik bu kapsamlı çalışma ancak 1961 yılında tamamlanabilmiştir. Bugünkü anlamıyla ilk Fransızca sözlük dört cilt ve bir ekten oluşan Emile Littre tarafından 1889 yılında, ilk ciddi İngilizce sözlük ise 1933 yılında The Philological Society tarafından bastırılan 13 ciltlik The Oxford English Dictionary’dir (Aksan, 2009, s.71).

Batıdaki bu gelişmeler ülkemize biraz daha geç etki etmiştir. 1928 yılındaki harf devriminden sonra ilk Türkçe Sözlük basımı 1945 yılında gerçekleşmiştir. Harf devriminin ardından Dil Encümeni adı verilen bir kurul oluşturularak Türkçe sözlük hazırlamakla görevlendirilmiş ve 1939 yılına kadar yapılan araştırmalarla söz varlığı taranmıştır. Süreç sonunda Türk Dil Kurumunun 1945 yılında resmi olarak yani devlet eliyle *Türkçe Sözlük* ortaya çıkmıştır. 1945 yılında ilk baskısı yapılan Türkçe Sözlük’ün kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Örneğin “önerilen sözcükler sözlüğü” olarak hazırlanmasının yanı sıra birçok kavrama karşılık gelecek şekilde türetilen yeni terim ve sözcükleri de barındırmaktadır. Hazırlanan sözlüğün önsözünde amaç olarak, “Her türlü yanlış anlamaya karşı gelmek üzere şunu söyleyelim ki bu sözlüğün amacı, bugün -hiçbir yabancı tesir veya özentiyeye düşmemek şartıyla- yazılan yazılarda ve söylenen sözlerde geçen yabancı kelimelerle birlikte dilimizde kullanılmakta olan ve kullanılacağı umulan Türkçe kelimeler için başvurulacak bir kaynak olmaktan başka bir şey değildir.” (Uzun, 1999, s.54). Bu sözlük, o günün şartlarında önemli bir çalışmadır ve hâlihazırda Türkçenin dil varlığı bağlamında en zengin ve kabul gören bir söz dağarcığına sahiptir.

Türk Dil Kurumunun ilk baskısını 1945 yılında yaptığı *Türkçe Sözlük*, 1988 yılına kadar farklı tarihlerde sekiz baskı (I. baskı: 1945, II. baskı: 1955, III. baskı: 1959, IV. baskı: 1966, V. baskı: 1969, VI. baskı: 1974, VII. baskı: 1983, VIII. baskı (Yeni Baskı) 1988] yapmıştır. Bütün baskılar aynı kurum tarafından yapılmış olmakla birlikte sekizinci

baskıya ‘*Yeni Baskı*’ ismi verilmiştir. Bu sekiz baskıyı inceleyen Uzun, her baskının bir önceki baskıdan daha kapsamlı olmakla beraber Türkçedeki yabancı sözcük sayısının da arttığını, Türkçe sözcüklerde yabancılaşma oranının Türkçeleşme oranından fazla olduğunu, genel itibarıyla Arapça, Farsça ve Fransızcadan Türkçeye sözcükler girdiğini, ama en çok Fransızca sözcük sayısının artarak devam ettiğini, bunun yanı sıra beşinci baskıdan çıkarılan Arapça sözcüklerin sekizinci baskıda çoğalarak sözlüğe dâhil edildiğini belirtmiştir (1999, s.56). Resmi bir kurum tarafından hazırlanarak basılan *Türkçe Sözlük*’ün kısa tarihi bile sözlüğün, tarihi, sosyal, siyasi, kültürel ve daha birçok açıdan direkt etki altında kalan dil bakımından son derece anlamlıdır. Toplumla ve dünya ile birlikte değişen sözcükler gibi sözlükler de değişmekte ve kendini yenilemektedir. Fakat diğer taraftan elde bulunan önceki sözlükler aracılığıyla bu değişimin yönü ve niteliği görülebilmektedir.

2.3.3. Türk Sözlükçülüğü Tarihi

Türk tarihinde sözlükçülük geleneği olması sebebiyle Türkçe, dünya dilleri arasında şanslı bir konumdadır (Demir, 1999, s.2). Türk dilinin ilk sözlüğü “*Dîvanu Lugâti’t Türk*” (DLT), pek çok dilin yazıya geçmediği XI. yüzyıla aittir. Atalay DLT’nin, yazıldığı dönemde ve sonrasında Türk tarihi için çok büyük önem arz eden birçok esere kaynaklık ettiğini, Türk dillerinin kâmûsu olduğunu söylemiştir (1998, s.VIII-IX). Türk lehçelerinden örneklerin de yer aldığı DLT, karşılaştırmalı sözlüklerimizin de ilk örneğini oluşturmaktadır (Ercilasun, 1999, s.77). DLT, yalnız Türk dilinin değil, aynı zamanda Yakın Doğu sözlükçülüğü tarihinde çeviri sözlüklerinin de temelini oluşturması açısından son derece önemli bir eserdir (Sadıkova, 2002, s.838). Kaşgarlı Mahmut’un XI. yüzyılda kaleme aldığı Türkçe-Arapça ilk çeviri sözlüğü olan DLT’nin yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmektir (Bingöl, 2006, s.5). Türkçe-Arapça iki dilli bir sözlük olan DLT, birçok özelliğinin yanı sıra farklı konularda açıklamalı bilgiler verdiği için ansiklopedik bir sözlük; dönemin Türk dilinin ses ve yapı bilgisi ile ilgili bilgiler vermesiyle de bir gramer kitabı olarak değerlendirilebilir (Eminoğlu, 2011, s.97).

Türk dünyasında hazırlanan sözlüklerden en eskilerden bir diğeri de XII. yüzyılda Zemahşerî’nin hazırladığı “*Mukaddimetü’l-Edeb*”dir. Eser ile ilgili Yüce, Arapça öğretmeyi amaçlayan, Arapça kelime ve kısa cümlelerden oluşan pratik bir sözlük tanımını kullanır. Eser, isimler, fiiler, edatlar, isim çekimleri ve fiil çekimleri olmak üzere beş bölümdür ve asıl metni Arapçadır (Yüce, 1993, s.305).

Memlûk Devlet (1250-1517) döneminde Türkçenin kullanımının yaygınlaşmasından dolayı Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla hazırlanan eserlerden biri olan *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî* adlı yaklaşık iki bin kelime içeren sözlük-gramer kitabı, sözcük türlerine göre hazırlanmıştır (Toparlı ve diğ., 2000, s.5).

XIV. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilen *Codex Cumanicus (Kumanca Metinler Kitabı)* Türk sözlük ve kültür tarihinin en eski eserlerindedir. Latin harfleri ile kaleme alınan bu eser, dönemin Kıpçak Türkçesi ve Kıpçak kültürü ile ilgili bilgiler vermektedir (Güner ve Argunşah, 2015, s.21-37).

Büyük dil bilginlerinden birisi olan Ebu Hayyam'ın 1312 yılında Mısır'da kaleme aldığı "*Kitabü'l-İdrakli Lisâni'l-Etrâk*" te Türkçe-Arapça bir sözlük ve aynı zamanda bir gramer kitabıdır (Salan, 2012, s.53-66).

En geç XIV. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen Cemaleddin İbn Mühennâ'nın kaleme aldığı "*İbn Mühennâ*" adlı eser, Farsça- Türkçe- Moğolca olmak üzere üç bölümden oluşan bir sözlüktür (Bingöl, 2006, s.5).

Et-Tuhfetü'z-Zekiyyye fi'l-Lügati't-Türkiyye, 1425 yılından önce Mısır'da Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış, Arapça- Türkçe sözlüktür. (Kaymaz-Raghd, 2016, s.20-21).

Ahterî-i Kebîr, Arapçadan Türkçeye alfabetik olarak düzenlenmiş bir sözlüktür. Türk ve İslam dünyasının en tanınmış sözlüklerindedir (Eker, 2005, s.191).

Ali Şir Nevâî tarafından Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu savunmak amacıyla kaleme alınan "*Muhakemetü'l-Lügateyn*" adlı eser de yine en önemli yapıtlardan birisidir (Bingöl, 2006, s.6).

Abuşka Lügati, asıl adı bilinmediği için ilk madde başı abuşka sözcüğü ile isimlendirilen Çağatayca-Osmanlıca sözlüktür. Ali Şir Nevâî'nin eserlerindeki sözcüklerin daha iyi anlaşılması için hazırlanmıştır. (İslam Ansiklopedisi C:I, 1988, s.312-314).

XVI. yüzyılda Vankulu Mehmet Efendi, "*Sıhah-ı Cevher*" adlı Arapça sözlüğü "*Kitâb-ı Lügat-ı Vankulu*" (1729) adıyla Türkçeye çevirmiştir. Bu eser Türkiye'de kurulan matbaanın bastığı ilk eser olma özelliğine de sahiptir. XVII. yüzyıla gelindiğinde bir dönem okullarda ders kitabı olarak da okutulan Sünbülzade Vehbi tarafından yazılan "*Tuhfe-i Vehbi*" adlı sözlük yine en önemli eserlerden biridir. Bu sözlükte Arapça ve Farsça sözcüklerin karşılıkları yazmaktadır (Bingöl, 2006, s.6).

Mütercim Asım Bey'in Hüseyin Tebrizi'den çevirdiği "*Burhân-ı Kâti*" (Farsçadan Farsçaya) ve M. Firûzâbâdî'nin "*Kâmûsü'l-Muhit*" (Arapçadan Arapçaya) adlı sözlüğünü

“*El-Okyânûsu’l-Basît Fî Tercemeti’l-Kâmûsü’l-Muhit*” adıyla Türkçeye 1810 yılında kazandırdığı iki önemli eserdir. Bugün de hâlâ başvurulan kaynak eserler olarak özelliklerini korumaktadırlar (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985, s.3706). Mütercim Asım Bey bu çevirilerine ek bilgiler koymuş, Arapça sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmaya çalışmış ve sözcükleri köklerindeki son harflere göre de alfabetik sırasına göre düzenlemiştir (Bingöl, 2006, s.6). Mütercim Asım Bey’in “Kamus Tercümesi”, sadece Osmanlı dönemi üzerine çalışanların değil günümüze dair çalışma yapanların da başvurduğu en önemli kaynaklarından biridir (Önler, 1999, s.127).

Osmanlı döneminde maddebaşlarının Türkçe olarak yer aldığı ilk sözlük, Şeyhülislam Esad Efendi’nin hazırladığı “*Lehçetü’l-Lügat*” adlı eserdir (Yavuzarslan, 2004, s.190).

Türkiye’de matbaa kurulduktan sonra sözlük çalışmalarının ve yayınının da hızlandığı görülmektedir. Bu dönemde hazırlanan sözlüklere bakıldığında hemen hemen tamamı Osmanlı Türkçesinin sözcük varlığını saptamaya yönelik olduğu görülmektedir.

1876 yılında Ahmet Vefik Paşa’nın “*Lehçe-i Osmânî*” adıyla kaleme aldığı sözlük, dönemin Türkçesinin sözcük varlığını Arap alfabe sistemi içindeki tanım ve örnek cümleleri ile açıklamaktadır (Bingöl, 2006, s.7). Sözlük iki cüzden oluşur. Birinci cüzünde Türkçe kelimeler ve türevleri, ikinci cüzünde Osmanlı Türkçesinde sık kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler bulunmaktadır. *Lehçe-i Osmânî* bu özellikler bakımından Türk sözlükçülüğüne yeni bir sayfa aralamakla kalmamış, Osmanlı Devleti’nin resmi dilinin esası olan Türkçeyi de ön plana çıkarmıştır (Yavuzarslan, 2004, s.190).

Muallim Naci’nin 1890 yılında kaleme aldığı “*Lügat-i Naci*”, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir eserdir. Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça sözcüklerin tanım ve karşılıklarını içerir.

Şemsettin Sami tarafından yazılan “*Kâmûs-ı Türki*” adlı eser, o dönemin yerli ve yabancı sözcüklerini tanımlarıyla yer yer de örnek cümleler ile açıklayan dönemin en yetkin sözlüğüdür. Günümüz sözlükçülüğünün temelini oluşturan bu eserin yöntemi, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’te hâlâ kullanılmaktadır (Koç, 2011, s.65). Daha sonraki dönemlerde bu sözlük iki kez *Hayat-Büyük Türk Sözlüğü* (1969-1971) ve *Temel Türkçe Sözlük Kamus-ı Türki* (1985) adıyla üç cilt şeklinde yeniden basılmıştır. Ahmed Vefik Paşa’nın yazdığı “*Lehçe-i Osmani*”, Semseddin Sami’nin yazdığı “*Kâmûs-ı Türki*” gibi sözlükler sözlükbirim (madde başı) olarak aldıkları Türkçe sözcüklerin açıklamalarını da ilk kez Türkçe olarak veren sözlükler olmaları açısından da önemlidir (Eminoğlu, 2011, s.100).

1902 yılında Ali Nazîmâ'nın hazırladığı “*Mükemmel Osmanlı Lügati*” Arapça sözcüklerin tanımlarını ve karşılıklarını Türkçe olarak vermektedir. Aynı zaman bu eser yüksek okul öğrencileri için hazırlanmıştır. Bu dönemde Ali Seydi tarafından hazırlanan “*Kâmûs-ı Osmanî*” (1906-1909) adlı eserde de Osmanlıca sözcüklerin yanı sıra Türkçe sözcükler de yer almaktadır.

Cumhuriyetin kurulması ve arkasında getirilen yenilikler ile birlikte özellikle harf devrimi (1928) sonrasında Türk dilinin iyi bir sözlüğe ihtiyacı olduğu kanaatine varılmıştır. Hazırlanacak olan bu sözlükte Türkçenin sınırlarının çizilmiş olması, söz varlığının saptanması ve Türkçede karşılığı olan yabancı sözcüklerin yerine doğrudan Türkçe sözcüklerin yer alması gerektiği hususunda ortak karara varılmıştır. Yeni alfabe ile birlikte yazım birliğinin de sağlanması gerektiği yönünde kararlar alınmış bu hususta ilk adım 1928 yılında Arap ve Latin harflerinden oluşan “*İmlâ Lügati*” adlı bir sözlüğün hayata geçirilmiş olmasıdır.

Harf devriminden sonra ilk sözlük, İbrahim Alaettin başkanlığında Ali Sedat, S.Tevfik, Kerim Sadi tarafından 1930 yılında hazırlanan “*Yeni Türk Lügati*” adlı eserdir. Bu sözlük Latin harfleri ile hazırlanmış ve 30000 sözcük içermektedir. Yine bu dönemde H.Kazım Kadri tarafından “*Büyük Türk Lügati*” (4 cilt) hazırlanmış. Bu eserin bir ve ikinci ciltleri Arap harfleri (1927-1928) ile hazırlanmıştır. Bu sözlükte Arapça-Farsça sözcüklerin yanı sıra Türk dilinin Uygur, Çağatay, Kazan, Azeri, Yakut, Koybal, Altay, Çuvaş ve Kırgız lehçelerine ait sözcükler de yer almaktadır. Bu sözlükte sözcüklerin açıklamaları yapılırken yeni Türk alfabesindeki sıraya göre dizilmeyişi ve iki cildinin eski harflerle yayınlanmış olması, günümüzde bu büyük eserden faydalanmayı hayli güçleştirmektedir (Akkuşak, 2007,s.1).

Türk dili konusundaki çalışmaları resmi ve bilimsel olarak yürütmek için 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti -daha sonra adı Türk Dil Kurumu olarak değişecektir- kurulmuş ve sözlük hazırlama işini de üstlenmiştir. Türk Dil Kurumunda sözlük uzmanı olarak görev alan Mehmet Ali Ağakay'ın hazırlamış olduğu ve iki ciltten oluşan “*Türkçe Sözlük*” (1938) XX. yüzyılın en önemli sözlüklerinden biridir. Bu eser, Türkiye Türkçesinin söz varlığını genişletmiş, zenginleştirmiş ve son baskısında tanımları örnek cümleler ile pekiştirmiş bir eserdir. Daha sonraki yıllarda hazırlanan sözlüklerde, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış bu sözlükten olabildiğince yararlanılmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk Türkçe sözlüğü 1945 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Yasal görevleri arasında sözlük çalışmaları ve yazım kılavuzları

hazırlamak olan Türk Dil Kurumu, özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaptığı çalışmalarla takdiri hak etmektedir (Dursunoğlu, 2011, s.255-272).

On iki ciltten oluşan “*Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*”sinin (1969-1973) sözlük bölümü, Tanzimattan günümüze konuşma ve yazı dilinde kullanılan sözcüklerin hemen hemen tamamını tanım ve örnekleri ile içermektedir.

Yabancı dillerdeki terim niteliğinde olan sözcükleri de kapsayan, Pars Tuğlacı'nın hazırladığı “*Okyanus*” adlı sözlük de en önemli yapıtlar arasında yer almaktadır (1972). Bir diğer önemli eser de yine Türkçenin sözvarlığına katılmış olan sözcükleri de içeren Ali Püsküllüoğlu'nun hazırladığı “*Öztürkçe Sözlük*” tür. Bunların haricinde Kemal Demiray'ın hazırladığı “*Büyük Türkçe Sözlük*” (1982) ve “*Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*” (1982) adlı eserler önemli bir yer tutar. Tüm bunların yanı sıra sözlük çakılmalarına hızla devam eden Türk Dil Kurumu, “*Türkçe Sözlük*” haricinde derleme, tarama, terim, diğer Türk lehçeleri, eski lehçeler gibi konularda da eserler vermiştir, vermektedir (Gelişim Hachett, s.3971-3972).

Sözlükçülük geleneğimizin temeli XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'a kadar dayansa da bu alanla ilgili çalışmalar çok yenidir. Günümüzde Türk Dil Kurumu bünyesinde faaliyet gösteren Sözlük Bilimi Araştırma ve Uygulama Kolu haricinde iki üniversitede (Hacettepe Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi) Sözlükbilimi ve Uygulama Merkezleri bu alanla ilgili çalışmalar yürütülmektedir (Yıkılmış-Sazak, 2017, s.781).

Türk sözlük biliminin temeli, tarihi süreci ve günümüze dek yapılan sözlüklerin prensip ve usullerine baktığımızda doğrudan veya dolaylı olarak belli kaynaklardan ve etki alanlarından esinlendiğini görülmektedir. Tabi bu etkilenmelerin kaynaklarını siyasi ve coğrafi konumları, yazılı ve sözlü olarak gelişmeleri bizimle ne kadar uzak ve yakın kalmalarına bağlı olarak doğu dilleri (Arap, Fars) ve batı dilleri (Avrupa) ile Rus dili olarak söylenebilir (Cumakunova, 2011, s.16).

2.3.4. Sözlüğün Önemi

Bir başvuru kitabı olan sözlükler, hem ana dili hem de yabancı dil ile ilgilenen kişilerin sözcüklerin yazımı, anlamı, kökeni, dil bilimi açısından üstlendiği görev gibi karşılaştıkları bir çok sorunları çözümlenmede en önemli yardımcıdır. Sözlükler aynı zamanda bir dilin kendi tarihsel serüveni içerisinde geçirmiş olduğu gelişimini, değişimini, başka dillerle olan benzerlik ve farklılıklarını da ortaya koyan eserlerdir. Sözlüklerin en önemli işlevlerinden birisi de kullanıcıların gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak yeterliliklerini artırmaktır (Çetinkaya, 2017, s.94).

Sözlükler, ait olduğu bir dilin söz varlığını barındıran kaynaklardır. Herhangi bir dilin söz varlığının tamamını kişilerin zihinlerinde tutmaları imkansızdır. Hatta zamansal olarak düşünüldüğünde tüm toplumun güncel zamandaki dile ait söz varlığını da belleğinde tutması imkansızdır. Tüm bunlar düşünüldüğünde de sözlükler, en önemli dil yadigârlarıdır (Karadağ, 2017, s.151).

Sözlüklerde yer alan örnekler dilin doğru kullanılmasına da örnek teşkil eder. “Hatta, birçok sözlük edebî eserlerden seçilmiş olan örnek cümlelere ve ayrıca atasözlerine de yer vererek dili güzel kullanma yolunda kılavuzluk da yapmaktadır (Böler, 2006, s.102).

Sözlükler, sözlükbirimlerin anlamlarından önce sözcük türlerini belirtmesi ve tanımlanan sözcükleri örnek cümle içerisinde kullanarak sözcüklerin görevlerini açıkça ortaya koyması açısından da oldukça önemli kaynak kitaplardır (Boz, 2011, s.73).

2.3.5. İyi Bir Sözlük Nasıl Olmalıdır?

İyi sözlük, kullanışlı ve bilgileri eksiksiz olarak doğru bir şekilde veren sözlüktür. Fakat bunun nasıl olacağı konusunda ortak kabul görmüş bir fikir bulunmamaktadır. Bunun yerine sözlüklerin daha kullanışlı, sözlükleri iyileştirecek ve onları istenen düzeyde başvuru kaynakları olma hâline getirecek araştırmalar, incelemeler ve uygulamalar yapılmaktadır (Baskın, 2014, s.3).

İyi sözlük hazırlamada en önemli nokta şüphesiz hazırlanan sözlüğün amacının doğru belirlenmesidir. Yani sözlüğün hangi amaca hizmet edeceğinin çerçevesinin net olarak çizilmesi gerekmektedir. Böylelikle ne tür bir çalışma yapılacağı ortaya konulmuş olur ve çalışma bu amaca göre şekillendirilir. İkinci nokta, sözlüğün hazırlandığı hedef kitle dikkate alınmalı ve alana uygun söz varlığı ortaya konulmalıdır. Dolayısıyla, sözlükte kullanılan tanım ve açıklamanın verildiği maddelerin/kelimelerin, kullanılan dilin söz dağarcığı içinde dikkat ve özenle seçilmelidir. Bu işlem öncelikle yazılı ürünlerin taranması yoluyla oluşturulmalıdır. Sözlükte yer verilecek sözcükler iyi seçilmeli, kullanım farklılıkları ve anlam katmanları detaylıca araştırılarak yazılmalıdır. Böylelikle o dildeki kelimelerin tarihsel bir haritası çıkarılmış olur ve geçirmiş oldukları değişimler, dönüşümler takip edilebilir.

İyi bir sözlük hazırlama amacıyla yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, sözlüğün zaman içerisinde tarihî olma olasılığını da unutmamaktır. Dilin canlı ve devingen yapısının sözlüklere aktarılamadığı durumlarda sözlüğün güncelliğini yitirmesi ve yazıldığı dönemin dil özelliklerini yansıtamaması kaçınılmazdır (Aslan, 2017, s.236).

Güvenilir, kullanışlı ve istenen düzeyde bir başvuru kitabı olması için sözlük ve sözlükçülük alanıyla ilgili tüm çalışmaların yapıldığı alan olan sözlükbilimi (lexicography) ülkemizde gelişmekte olan bir alandır. Hâlihazırda ülkemizde bu alanın en büyük sorunu terim, tanım ve kapsam sorunudur. Ayrıca bu bilim dalının diğer bilim dalları ile ilişkisi de hâlâ netlik kazanmamıştır (Baskın, 2014, s.3).

2.3.6. Sözlükbilim

Sözlükbilimi “Bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve uygulama yollarını gösteren dil bilimi dalıdır (Korkmaz, 2017, s.218).

İngilizce *lexicology*, Almanca *lexikologie*, Fransızca *lexikologie* olarak adlandırılan bu bilim dalının Türkçe terim karşılığı için *sözlük bilimi* (Korkmaz, 2017, s.218), *sözlükçülük* (Akalin, 2010, s.165), *sözlükbilim(i)* (Boz, 2011, s.5-6); *sözcük (sözlük) bilgisi* (Eker, 2005, s.144); *sözlük bilimi* (Karaağaç, 2013, s.782; Vardar, 2002, s.183, Kıran, 2006, s.242) kullanılmıştır.

Boz, *sözlükçülük* teriminin uygulamalı leksikografıyı (sözlük yazımı ve düzenlemesi) yani bir meslek tarafını karşılarken, kuramsal leksikografıyı (sözlük araştırması, tarih, tipoloji, eleştiri vd.) yani leksikografinin bilim tarafını karşılayamayacağını savunur. Yine Boz’a göre sözlükçülüğün sözlük yazımı ve düzenlemesi haricinde sözlük satma, sözlük koleksiyonu yapma gibi işleri (meslek) de anımsatabilir. Bu sebeple dil bilimi dalının bir alt kolu olarak *sözlükbilim(i)* terimini kullanmanın daha uygun olacağını belirtir. (2011, s.5).

Karaağaç ise, sözlükçülük ve sözbilimini iki ayrı terim olarak belirtmiştir. Ona göre sözlük bilgisi, sözlükçülükten farklıdır. Sözcükçülük eser olarak sözlük hazırlamak işidir ve bu bakımdan da sözlük biliminin uygulamalı bir kolu sayılabilir. Sözlük bilgisi diye de adlandırılan bu alanın konusu ise, herhangi bir dildeki sözlerdir ve bir bilim dalı olarak onların kökenleri, anlamları, yapıları, özellikleri, türleri, kullanımları bakımından dildeki yerlerini hem kurumsal olarak hem de uygulamalı olarak inceler (2018, s.784). Bu sebeple sözlükbilimi, dilin sözlüklerinin hazırlanmasında başvurduğumuz dilbilim dalıdır.

Herhangi bir dilin söz varlığını derleyip bir sisteme bağlama işini yapan kişilere sözlükbilimci denir. Sözlükbilimciler, genel olarak bir dilin tanımlanmasına yarayan sözlerin derlemesini, bir sisteme bağlanmasını kullanımını düzenleyen kişilerdir. Bu

sözlükbilimcilerin ortaya koyduğu sözlükler genel amaçlı sözlükler ve özel amaçlı sözlükler olmak üzere ikiye ayrılır (Kahraman, 2016, s.3293).

Sözlükbilimi dilbilimin bütün alanları gibi iki yönlüdür:

1. Genel sözlükbilimi; sözlükleri yapısı, türleri, hazırlanma ilkeleri ve özellikleri gibi konuları kuramsal ve uygulamalı açılardan inceler. Sözlüklerin niteliğini arttırmak için sözlük hazırlamayla ilgili kuramsal ve uygulamalı araştırma ve incelemeler yapılmalıdır. Bu araştırmalar neticesinde anlamların türleri, anlam ve kullanılış düzeni gibi birçok konu genel sözlük bilimi kapsamına girer.
2. Özel sözlük bilgisi veya sözlükçülük; dil bilimcilere göre herhangi bir dilin sözlüğünü hazırlama işi veya bilgisidir. Sözlük bilgisi sözlükçülükten ayrıdır. Sözlükçülük, yapıt olarak sözlük hazırlar ve bu bakımdan uygulamalı sözlük biliminin bir alt koludur. Sözlük bilgisi ise bir dildeki sözlerdir. Onların kökenleri, anlamları, yapıları, özellikleri, kullanım yerleri, gibi konuları uygulamalı olarak inceler. Yani sözlük bilgisi bir dilin ses bilgisi, biçim bilgisi ve anlam bilgisiyle yakın ilişki içindedir (Karaağaç, 2018, s.782-783).

Dilbilim dallarından biri olan sözlük bilimi veya sözlükçülük daha önce hazırlanmış sözlükleri çeşitli açılardan sınıflandırır, yeni sözlüklerin hazırlanması sırasında kuralları ve yöntemleri belirler (Aydın, 2014, s.139). Aksan ise sözlük bilimini, “bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelik, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren dilbilimin bir alt dalı” şeklinde tanımlar (2009, s.69). Korkmaz’a göre ise sözlükbilimi, tek bir dilin veya karşılaştırmalı olarak birden çok dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve yollarını gösteren dili bilimi dallarından biridir (2017, s.218). Baskın da sözlükbilimini “sözlükleri iyileştirecek, onları istenen başvuru kaynakları hâline getirecek çeşitli araştırma ve uygulama ve çalışmaların yapıldığı alan” olarak tanımlar (2014, s.3).

Çalışmada bu terimlerden sözlükbilimi teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

2.3.7. Sözlükbirim ve Sözlükbirimlerin Tanımlanması

2.3.7.1. Sözlükbirim

“Sözlüklerde *madde başı* olarak tanımlanan *sözlükbirim* (Alm. Lexem, Fr. Lexeme, İng.Lexeme) terimi aynı zamanda bir anlambirim ve sözlükbirimdir.” (Basatemur, 2013, s.12). Korkmaz’ın Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü’nde bu terime yer verilmezken (2017)

Karaağaç, *sözlük birimi* (lexeme, lexical item, lexical unit)” terimini tercih etmiştir. (2018, s.783), Vardar “sözlüksel birim” (2002, s.185), Aksan *madde başı* (2009b, s.84), Bozkurt *sözlük birim*, (2017, s.23) Boz *sözlükbirim ve madde başı* terimlerini (2006, s.43), Torun *madde başı* terimini (2009, s.379) kullanmıştır. Bu çalışmada sözlükbirim teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Sözlükbirimler, tümevarım sonucu ulaşılmış ve nedensiz genellemelerden ibarettir. Genellikle varlık ve eylem isimlerinden oluşurlar. Varlık ve eylemlerin niteliklerine inmeden onları kavramlar hâlinde bildirirler. Sözlükbirimler, toplumsal genellemelerdir ve kuşaklar arasında aktarılan bir sosyal mirastır (Karaağaç, 2018, s.784).

Sözlükbirimler, dildeki anlamlı en küçük yapılar ve sözlüklerde madde başı olarak bulunan dilsel birimlerdir. Sözlükbirimler, adlandırılan kavramların dökümünü yapmamıza olanak sağlar. Sözlükbirimlere biçimbirimler gelebilir ve gelen her biçimbirim ilgili sözlükbirime yeni bir anlam katar. Her gelen çekimsel biçimbirimler ulandığı sözlükbirime yeni bir anlam katamaz. Sadece ilgili sözlükbirimi işlevselleştirir. Örneğin ‘göz’ sözlükbirimine farklı biçimbirimler eklenebilir. Hatta bazı biçimbirimler, sözlükbirimle birlikte yeni biçimbirim oluşturur. ‘göz-lük-çü-lük-te-ki-ler-den’ bugün ‘gözlük’ bir biçimbirim olmuştur ve sözlükte yer almaktadır. Her ne kadar bazı sözlükbirimler bir sözlükbirim ile bir biçimbirimden oluşmuş olsalar da zamanlabu ikili yapı yeni bir sözlükbirim olarak değer kazanır. Biçimbirim ile sözlükbirim arasındaki en belirgin özellik, birinin tek başına anlamının olması ‘sözlükbirim’; diğerinin ise tek başına bir anlamının olmamasıdır. Genel olarak sözcüksel biçimbirim ile sözlükbirimin (Fr. lexeme) birbirinin eş anlamlısı olduğu kabul edilir (Günay, 2007, s.284).

“Sözlükte madde başı olarak ele alınan her bir sözcük aynı zamanda sözlükbirimi oluşturur. Bu tanımda anlambirim kavramının ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu da aslında sözlükbirimlerin daha çok anlamlı dil birimlerinden oluştuğunu ya da oluşması gerektiğini düşündürmektedir. Yapı olarak sözlükbirimler, yalın, türemiş ve birleşik yapıda olabilir ” (Torun, 2009, s.377).

“Anlambirim, biçimbirime karşıt olarak dilbilgisel nitelik taşımayan türü; bir tek anlambiriminden oluşan sözlükselbirim (örn. Oda, ev, yol vb.)” (Vardar, 2002, s.185).

“Tanımlanabilecek veya açıklanabilecek bir özelliğe sahip olup basılı sözlüklerde geleneksel olarak koyu harflerle veya dışarı çıkıntılı olarak gösterilerek sözlüklerde tanımlanan, açıklanan, anlatılan konulardan veya kavramlardan her biri sözlükbirimdir” (Bozkurt, 2017, s.29).

“Sözlükbirim, (lexeme) biçimbilim, bir dilin anlam dizgesindeki en küçük ayırıcı birim, bir sözcüğün değişik biçimlerinin (örn. gel, geliniz, geldi vb.) ortak paydası olarak kabul edilen ve sözlükte madde başı olarak gösterilen soyut birim.” (İmer ve diğ. 2011, s.231).

Günay, sözcüğü tanımlarken bir bütünlük oluşturan sözlükbirim (Fr. lexeme) ve/ ya da biçimbirim (Fr. morpheme) topluluğudur diyerek şu şekilde açıklar: “ ’Adam düştü.’ tümcesinde iki sözcük, iki anlambirim (/adam/,/ düştü/); iki sözlükbirim (/adam /, /düş/) be bir (/tü/) biçimbirim vardır ” (2007, s.26).

Sözlükbirimler bir dildeki anlamlı yapılardır. Günay, biçimbirimlerin tek başlarına bir anlamlarının olmadığını sözlükbirimler ile kullanıldığında anlam kazanarak yeni bir sözlükbirim dahi oluşturabileceğini söylemektedir (2007, s.27).

Bütün bu tanımlar göz önüne alındığında sözlükbirimlerin özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Sözlüklerde koyu harflerle gösterilir.
2. Tek başlarına anlama sahiptirler.
3. Basit, türemiş veya birleşik yapıda olabilir.
4. Kelime grubu şeklinde olan sözlükbirimler, bitişik veya ayrı yazılabilir.

2.3.7.2. Sözlükbirimlerin Belirlenmesi, Düzenlenmesi ve Sıralanması

Bir sözlüğün hazırlanmasında en önemli kısımlardan biri şüphesiz sözlükbirimlerin belirlenip düzenlenmesidir. Sözlük hazırlamadan önce hedef kitle belirlenir, amaç da belirlenmiş olur. Hedef kitleye göre hazırlanacak olan sözlükte belirlenen hedef kitlenin yaş grubuna veya öğretim düzeyinin yanı sıra tanımlanacak olan sözlükbirimlerin de belirlenmesi ve bu önemli meselenin titizlikle halledilmesi gerekmektedir. Hele bir de hazırlanacak olan sözlük okul sözlüğü ise öğrencilerin eğitim düzeyleri, bilgi, birikim seviyeleri ve sahip oldukları kelime hazinelerine kadar birçok konuya dikkat edilmelidir.

Sözlükler hazırlanırken sözlükbirimlerin düzenlenmesi önemli bir evredir. Sözcükler öğelerine ve bağımsız durumlarına göre değerlendirilmelidir. Özel adlar ve çekimli fiillere yer verilmemelidir. Sözcüklerin tanımları verilirken referans noktalarına dikkat edilmeli ve birden fazla anlamı olan sözcüklerin temel anlam, yan anlam durumları göz önünde bulundurularak kullanım sıklığına göre sıralanmalıdır. Açıklamada verilen deyim ve yazılı ürünlerden derlenen örneklerle anlam desteklenmelidir. Açıklaması yapılacak olan

sözlükbirim iki kelimededen oluşuyorsa kelimeler arasındaki boşlukların da dikkate alınması gerekmektedir (Kaya, 1999, s.85).

Sözlükbirimlerin belirlenmesi ve düzenlenmesi bir sözlüğün en önemli aşamalarından birisidir. Sözlük hazırlayanlar sözlüklerin içeriği hakkında bilgi vereceği bölümde sözlükbirimlerin seçilmesi ile ilgili de bilgiler vermelidir.

Aksan, “*Madde başı olacak öğelerin dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, vurgu özellikleri, sözcük türleri açısından dildeki yerleri (ad, eylem, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer alır. Özel adlarla birlikte eylemlerin çekimli biçimleri sözvarlığına katılmaz. Değişik söyleyiş biçimlerinin yaygın olduğu durumlarda en yaygın biçim abece sırasında madde başı olarak açıklanmak, ötekinde açıklama yapmadan buna göndermede bulunmak yoluyla gösterilir.*” (2009b, s.84) diyerek sözlükbirimin belirlenmesi ve düzenlenmesi konusunda nasıl davranılması gerektiğini göstermiştir.

Kara, “Sözlükbilimi Açısından Türkçe Sözlük” adlı makalesinde Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmış olan Türkçe Sözlük’ten (1998) yola çıkarak sözlükbirimlerdeki her bir kısmın bir göstergeye¹ uygulandığında, gösterilenleri şu şekilde tespit etmiştir:

- 1.gösterge: sözlükbirimin gramer kategorisi. (gösterilen)
- 2.gösterge: sözlükbirimin hangi biçim birimlerle kullanılması gerektiği.
- 3.gösterge: sözlükbirimin telaffuzu.
- 4.gösterge: sözlükbirimin kökeninin hangi dilden geldiği.
- 5.gösterge: sözlükbirimin kullanıldığı alan.
- 6.gösterge: sözlükbirimin temel anlamı.
- 7.gösterge: sözlükbirimin yan anlamları.
- 8.gösterge: sözlükbirim ile ilgili deyimler, atasözleri, tamalamalar... ve bunların anlamları.
- 9.gösterge: sözlükbirimin kullanıldığı örnek cümleler (Kara, s.28-29).

Kara’nın Türkçe Sözlük’ten uyarlayarak çıkardığı bu göstergelerin sözlükbirimlerin açıklayıcısı olarak, aslında her sözlükte bulunması gerektiği söylenebilir.

Sözlükbirimi kısaltmalardan, sözcüklerden, öbeklerden, tümcelerden vb. oluşabilir. Bu konuda Aydın, sözlüğü bir dilin sahip olduğu kelimelerini, deyimlerini, atasözlerini veren eser olarak tanımlarken (2014, s.141), Bozkurt, sözlükbirimlerin seçiminde daha çok

¹ Gösterge: “Anlamla biçimin, gösterenle gösterilenin kaynaşmasından oluşan dil birimi, belirtke.” (TDK, s.2011, s.973)

basılı sözlüklerin özelliğini kapsamakta olduğunu belirtir (2017, s.32). Atasözleri ve deyimlerin yer aldığı ayrı bir sözlüğün olması, bu durumu doğrulamaktadır.

2.3.7.3. Sözlükbirimlerin Tanımlanması

Sözlük hazırlama evrelerinden sözlükbirimlerin belirlenmesi ve düzenlenmesinden sonra en önemli safhalardan biri de sözlükbirimlerin tanımlanmasıdır. Tanım, bir kavramın niteliklerini eksiksiz olarak belirtme veya açıklama, tarif demektir (TDK, s.2005, s.1900).

Günay, tanım hakkında “Bilgi aktarımı işlevini yerine getiren tanım kavramı olarak, ‘X ne demektir?’ ya da ‘Y ne anlama gelir?’ sorusunun yanıtını açıklayan bir anlatım türüdür ” der (2007, s.89).

Vardar’a göre ise tanım (*Alm.* definition, *Fr.* definition, *İng.* definition), bir sözcüğün, bir terimin içeriğini açıklayan anlatımdır (2002, s.190).

Tanım yapılırken tanım içerisindeki tüm sözcükler açıklanmalıdır. Bunun yanında tanım yapılırken açıklama cümlelerinde anlaşılması tanımlanmakta olan sözcükten daha zor olan sözcükler seçilmemelidir. Tanımlanmakta olan sözcüğün kendi tanımı içerisinde kullanılmaması gerekmektedir (Çalışır-Zenci, 2017, s.773). Özellikle, tanımlanan sözcükten daha basit veya kullanımı daha yaygın olan, bilinilirliği yüksek sözcüklerle tanımlama yapılmalıdır (Yılmaz, 2018, s.11).

Tanım yapılırken dört farklı yaklaşımdan yararlanılır:

1. Analiz yöntemi: Tanımlanan sözcüğün kullanıcıya bir analizinin yapılarak sunulması şeklinde olur.
2. Sentez yöntemi: Bir şeyin başka şeylerle ilişkisinin belirtilmesi şeklinde yapılan bir tanımdır.
3. Kurallar kullanımı: Tanımlanan sözcüğün anlamı tanımlanmakta, sözcüğün kullanımı ile ilgili bilgiler verilir ve tanım örnek cümleler ile de desteklenir. Kurallar tanımı, dilbilgisel veya işlevsel sözcükler, yansıma sözcükler ve seslenme bildiren sözcükler tanımlanırken kullanılan bir tanımdır.
4. Eş anlam verme: Tanımlanmakta olan sözcük ile aynı anlamı taşıyan başka bir sözcükle yapılan tanımdır (Yılmaz, 2018, s.11).

Sözlükbirimler tanımlanırken tanımların uzun ya da kısa olması yönüyle de üç farklı yaklaşım benimsenmektedir:

1.Eşanlam ve karşıt anlam vererek tanımlama: Tanım yapan kişi için büyük kolaylık sağlayan bu tanımda birden fazla eşanlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerin seçilmesiyle tanımı uzatmadan anlatılmak istenenin aktarılmasıdır.

2.Tümcecik yoluyla tanımlama: En yaygın tanımlama şekli olan bu tanımlamada genelde özne kullanılmadan bolca sıfat kullanılarak yapılmaktadır.

3. Tümce yoluyla tanımlama: Bu tanımlamada sözcük, eksiksiz bir şekilde bir bağlam içerisinde okuyucuya sunulur (Çalışır-Zenci, 2017, s.773).

Sözlükbirim tanımlanırken karşılaşılan en temel ikilem: Mantıksal tanımlama ile sözlüksel tanımlama arasında kalınması durumudur. Sözlüksel tanım, kavramın anlamsal içeriğine odaklanırken mantıksal tanım, kavramın gerçeklikle olan ilgisine yönelir. Eğer hedef kitle genel kullanıcı olarak belirlendiyse tanımların mantıksal değil, sözlüksel olması gerekmektedir (Yılmaz, 2018, s.9).

Tanım yapılırken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da tanımlarda hangi anlamlara yer verileceği, anlamların sırası gibi özelliklerdir (Basatemur, 2013, s.29). Genel olarak tanım yapılırken temel anlamdan başlayarak yan anlamlara doğru gidilmeli ve bu yol takip edilirken de yan anlamın temel anlamla ilişkisi açıklanmalı, kullanım sıklığına göre belirlenmeli (Aksan, 1998, s.85).

Sözlük hazırlanırken göz önünde tutulması gereken en önemli noktalardan biri olan tanımda her madde en az üç ögeden oluşmalıdır. Sözcüğün yazımı, söylenişi; dilbilgisi ulamı; anlamı ya da gösterilenin çözümlenmesidir (Özkat, 1979, s.2).

Sayan'a göre maddelerin saptanması ve düzenlenmesinden sonra, üzerinde dikkatle durulması gereken bir diğer konu da tanımdır. Ayrı bir uzmanlığı ve geniş bir kültürü gereksindiren tanımlama işleminde, sözcüğün önce temel anlamı sonra kullanım sıklığına göre sırasıyla yan anlamları verilecektir, diyerek tanımın nasıl yapılması gerektiğini söylemiştir (Sayan, 2005, s.26-29).

Günay, tanımların sözlükler arasında farklılıklar gösterebileceğini söylerken aynı zamanda tanımların da kendi içinde tutarlı olması gerektiğini vurgular (2007, s.89-109). Sözlüğe başvuracak kişilerin göz önüne alınması gerektiğini vurgulayarak tanımların herkes tarafından bilinebilecek ölçüde yalın sözcüklerden (tanımlayıcılar) oluşturulması gerektiğini belirtir. Tanım türleri ile ilgili Günay, bazı araştırmacıların 40 tür tanımdan bahsettiğini söyler (2007, s.89-109). J.Dubois ve arkadaşlarının tanımı iki gruba ayırdığını ve bunlardan birisinin bir sözcüğün göndergesine bağlı olarak tanımlanması (bu grupta iki tanım vardır: göndergesel tanım ve açıklamacı tanım) ikincisi ise bir sözcüğün göstergeler yoluyla (anlamsal tanım, mantıksal tanım) tanımlanması olduğunu söyleyen Günay, alıcıyı

ikna etmeye yönelik tutarlı ve mantıksal olabilecek birçok tanımın geliştirilebileceğini söyleyerek şu beş tür tanımı Jean-Jacques Robrieux'tan alıntıyla şun şekilde açıklar:

“1.*Anlamayla ilgili tanım ve kaplamla ilgili tanım*².

2.*Betimleyici tanım*³.

3.*İşlemsel tanım*⁴.

4. *Açıklamalı tanım*⁵.

5.*Saymaca tanım*⁶. “(2007, s.88-109).

Aksan, sözlük hazırlamada en önemli ve en çok özenin gösterilmesi gereken kısmın tanımlama kısmının olduğunu ifade ederek kolayca yanlışlığa düşmeye ya da eksik anlatıma elverişli bir işlem olduğu için ayrı bir uzmanlık ve geniş bir kültür birikiminin olması gerektiğini söyler. Aksan, “Tanım sırasında öğelerin ‘temel anlam’ı başta verilecek, yan anlamları bununla ilişkisine ve kullanım sıklığına göre sıralanacaktır. Her bir açıklama içinde deyimlere ve öteki öğelere yer verilmeli. Bunlar yazılı ürünlerden derlenen örneklerle tanıklanmalıdır” (2009b, s.85) şeklinde tanımlamanın nasıl yapılması gerektiğini açıklamıştır.

Tanım yapılırken karşılaşılan ve son derece dikkat edilmesi gereken durumlardan birisi de sesteş sözcükler ile çok anlamlı sözcüklerin tanımlanması durumudur. Sesteş sözcükler birbirinden ayrı sözlükbirim veya aynı maddenin ikinci anlamı olarak verilebilir. Ama çok anlamlılık ilişkisi içerisinde tanımlanacak sözcüklerin bu şekilde, birbirinden bağımsız anlamalara sahipmiş gibi sunulması çok anlamlılık karmaşasına sebep olmaktadır (Elyıldırım, 2017, s.755).

Sözlükbirimlerin tanımlanmasında okuyuculara sunulan tanımların anlaşılabilirlik düzeyi de yine tanım yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan birisidir. Yapılan tanımlarda teknik terim ya da belli bir alana özgü dili kullanma eğilimi göstermek, sorun olabilmektedir (Elyıldırım, 2017, s.756).

²Anlamayla ilgili tanım ve kaplamla ilgili tanım: Anlamla ilgili tanım, nesnenin soyut ve düşünsel bir sunumunu yapabilmek amacıyla ilgili nesnenin en belirgin özelliklerini vermek ve açıklamak olacaktır. Kaplamla ilgili tanım ise, tanımlanacak nesnenin somut bir sunumunu yapabilmek için nesneyi oluşturan öğelerin sıralanması şeklinde olur.

³ Betimleyici tanım: Açıklanacak kavram yerine ilgili nesnenin genel özelliğini göz önünde bulundurmadan bir başka sözcük grubuyla göstermek söz konusudur.

⁴ İşlemsel tanım: Açıklanacak kavramı oluşturan bilgiler ile tanım yer değiştirir. Önce kavramı oluşturan bilgiler verilerek buradan tanıma ulaşılır.

⁵ Açıklamalı tanım: İlgili kavramı ilgilendiren bütün kavramsal içermeler bağlamında sözcüğün kaplamı ile ilgili bir tanımlama biçimidir. Açıklamalı tanımda eş anlamlı sözcükler, karşıtanamlı, eş sesli sözcükler verilir.

⁶ Saymaca tanım: Alıcı da işin içine katılarak uzlaşma yolu ile yeni bir kavram oluşturulmaya çalışılır.” bk. Günay, Doğan (2007), *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul, s.96-98.

Boz, sözlük yazarlarının sözlükbirimlerin tanımlanması konusunda kullandıkları yöntem ve ölçütlerin oldukça önemli olduğunu söyleyerek dilbilim çevrelerince kabul edilmiş herhangi bir yöntem ve ölçütün kullanılmaması durumunda tanımların eksik, yanlış ve çelişkili olacağını belirtir (2011, s.43). Tanımlarda esas olanın açık anlaşılır ve dolambaçsız olma ilkelerine uyulması gerektiğinin altını çizer (Boz, 2011, s.217). Öztokat, sözlüğü tanımlarken en genel anlamda sözcüklerin betimlenmesidir, der (1979, s.1). Tanım ya da açıklama yaparken açıklaması yapılacak olan sözlükbirimlerin betimlenmesi de son derece önemli olacaktır. Açıklama yaparken, betimleme yaparken seçilecek olan kelimeler ve örnek cümleler/söz gupları yine titizlikle seçilmelidir. Ayrıca tanım yapılırken salt eş anlamlı bir sözcüğü vererek tanım yapmak sakıncalıdır (Öztokat, 1979, s.1). Anlam belirginleşmez. Salt eş anlam ile tanım yaparken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da gönderme yapmak. Gönderme yapılırken seçilen diğer madde yine ilk bakılan sözlükbirimine gönderme yapıyorsa bu kapalı devre oluşturacaktır. Bunun önüne geçebilmek için mümkün olduğunca açıklamalı tanım yapmalı ve örnek cümleler ile de tanım pekiştirilmelidir.

Sayan, iyi bir tanımın nasıl yapılması gerektiğini “Sözlük hazırlanmasında en önemli işlem tanımdır. Tanım sözcükle eş anlamlı bir dolaylamadır; öznesi, giriş maddesi olan uzun bir cümle olarak ele alınmalıdır. Cümle, ögenin bütün anlam birleştiricilerinin dökümüdür. Salt eş anlamlı bir sözcük vererek tanım yapmak, sözlükte başka bir maddeye göndermek kapalı bir devre oluşturur, anlam belirginleşmez. Tanım çoğu kez, sözcüklerin çok anlamlı oluşu nedeniyle birkaç bölümden oluşur. Bir sözcüğün değişik anlamlarını tanımlarken genellikle tanımlar numaralanır. Her anlam için, kullanımı belirleyecek değişik örnek cümleler vermek zorunludur. Ayrıca eş anlamlı ve karşıt anlamlı sözcükler de tanımlarda yer alır. Her madde anlam açısından tutarlı bir bütün oluşturmalıdır. Tanımda anlam ögelerini birleştiren bir düzen bulunur (anlam birimcikler dizgesi)” şeklinde açıklamıştır (2005, s.23-30).

2.3.8. Sözlük Türleri

Bir kaynak olarak başucu eserler arasında önemli bir yere sahip olan sözlükler kullanıcıların yaşı, eğitim düzeyi, ana dili, sözlükten yararlanma amacı, imkânlarına bağlı olarak çeşitlenmektedir (Boz, 2011, s.129).

Bugün sözlükler hazırlanış amacı ve kullanım alanlarına göre farklılık göstermektedir.

Aksan, sözlükleri şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Bir ya da birden çok dilin sözvarlığını işleme bakımından:
 - a. Tek dilli sözlükler: Bir dilin söz varlığını aynı dilden öğelerle ortaya koyan sözlüklerdir.
 - b. Çok dilli sözlükler: Bir dili temel alarak başka dil ya da dillerdeki karşılığını açıklayan kaynaklardır.
2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:
 - a. Abecesel sözlükler: hemen hemen tüm sözlüklerin hazırlama kriteri olan sözcüklerin abece sırasına göre düzenlendiği sözlüklerdir.
 - b. Kavram ya da kavram alan sözlükleri: Bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlıklarının kavram alanlarına göre sıralandığı sözlüklerdir.
3. Ele alınan sözvarlığının niteliğine göre:
 - a. Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler): Ortak bir dili (bir yazı dilini) bütün öğeleriyle ele alan sözlüklerdir.
 - b. Lehçebilim sözlükleri: Belli bir lehçeyi, ağzı veya karşılaştırmalı olarak değişik lehçe ve ağzıları, yazı dilindeki karşılıklarıyla açıklayarak ele alıp sözvarlıklarını ortaya koyan sözlüklerdir.
 - c. Eşanlımlı, eşadlı, ters anlamlı öğeler sözlükleri: Anadilinin ve özellikle bir yabancı dilin inceliklerine inme amacıyla sözcüklerin eşanlımlılarıyla ortaya konulduğu sözlüklerdir.
 - d. Yabancı öğeler sözlükleri: Filoloji sözlüğü olarak da adlandırılan bu çalışmalarda, bir dilde kullanılan yerleşmiş ve yerleşmemiş yabancı öğeleri bir araya getiren, bunların alındıkları dilleri, geçtikleri kaynakları, dilde geçirdikleri değişimleri saptayan sözlüklerdir.
 - e. Tarihsel sözlükler: bir dilin söz varlığının tarih boyunca izleyerek her sözcüğün en eski biçiminin, değişik anlam ve kullanımlarıyla geçtiği kaynakları saptamaya yönelik geniş çerçeveli büyük oylumlu yapıtlardır.
 - f. Köken bilgisi sözlükleri: dildeki öğelerin kökenlerini aydınlatmaya yönelik, aynı zamanda, sözvarlığı aracılığıyla bir dil birliğinin kültürünü, onun başka dil birlikleriyle ilişkilerini ortaya koyabilen sözlüklerdir.
 - g. Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri): Özellikle mesleklere dayanan, belli bir alanın, grubun bütün terimlerin bir araya getiren kaynaklardır.
 - h. Argo sözlükler: Her dilin içinde bulunan ve özel bir dil olan argo dili değişik sözcük türlerinin farklı kullanımlarıyla oluşur. Bu alana ait sözlükler, sözcüklerin sürekli değişim içinde olması ve anlamlarını açıkça ortaya konulması için hazırlanır.
 - i. Anlatımbilim sözlükleri: Anlatımbilim sözlükleri, dildeki genel kullanımını dışına çıkan, özellikle kimi yazar ve ozanların anlatımlarını temel alarak bu öznel anlatım biçimlerini bir araya getiren sözlüklerdir.

- j. Sanatçı ve metin sözlükleri: Bir sanatçının, bir yazar, ozan ya da düşünürün yapıtlarında geçen öğeleri toplayan sözlüklerdir. Sanatçının kişiliğini, ilgi alanını, önem verdiği kavramları yansıttığı kadar, dil içinde kendi kullandığı sözvarlığının göstermesi açısından da önemlidir.
- k. Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri: Birçok dilde şimdiye değin yanlış biçimiyle yerleşmiş, yanlış biçimiyle kullanılan öğeleri bir araya getiren sözlüklerdir.
- l. Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri: Dil bilim çalışmalarına, özellikle sesbilim ve biçimbilim çalışmalarına yardımcı olmak üzere sözcükleri, sonseslerine göre, abece dizisiyle veren sözlük türüdür.
- m. Ayrıca yazım sözlüğü, eskilikler sözlüğü, bir dilin belli bir dönemini için alan dönem sözlükleri, yaşamöyküsel sözlük gibi çok daha teknik sözlük türleri de bulunmaktadır (2009, s.75, 83).

Kocaman ise sözlükleri,

- a. Betimlemeli / kuralcı sözlükler,
- b. Eş zamanlı / art zamanlı sözlükler,
- c) Genel / teknik sözlükler,
- d) Genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlükler,
- e) Tek dilli / çift dilli sözlükler (1998, s.111) şeklinde ele aldığı konu ve yöntemlerine göre gruplandırmıştır.

İlhan ise sözlükleri gruplandırırken işledikleri ürünler, malzemenin kaydedildiği ortam ve yazılış biçimleri açısından sözlükler olmak üzere üç temel gruba ayırmıştır. Bu gruplar içerisine giren sözlükler ise:

1. İşledikleri ürünler açısından sözlükler:
 - Yazı dili sözlükleri
 - Ağız sözlükleri
2. Malzemenin kaydedildiği ortam açısından sözlükler:
 - Basılı/ kitabi sözlükler
 - Elektronik sözlükler
3. Yazılış biçimleri açısından sözlükler:
 - Manzum sözlükler
 - Mensur sözlükler (2009, s.538) şeklindedir.

Karaağaç ise sözlükleri yapı ve amaçlarına göre dörde ayırır:

1. Sözlerin kökeni ve anlam genişlemesiyle ilgili bilgi veren sözlükler:
 - Köken sözlükleri

- Tarihsel sözlükler
- 2. Yaşayan dildeki sözlerin anlamlarını açıklayarak kullanılması hakkında bilgi veren sözlükler:
 - Açıklamalı sözlükler
 - Çeviri sözlükler
 - Terim sözlükleri
 - Bölge dili sözlükleri
 - Deyim sözlükleri
 - Eş anlamlıların ve zıt anlamlıların sözlükleri
 - Alıntı sözlükleri
 - Verinti sözlükleri
- 3. Sözlerin se yapısı ve yazımıyla ilgili bilgi veren sözlükler:
 - Ses sözlükleri
 - Yazım sözlükleri
- 4. Varlık veya durumların anlamlarını açıklayan sözlükler:
 - Ansiklopedik sözlükler
 - Resimli sözlükler (2018, s.781-782).

Tarih boyunca yazılan sözlüklerin, bu süre zarfında birçok çeşidi de ortaya çıkmıştır (Baskın, 2014, s.446). Çeşitliğinin fazla olması ve diğer kitaplardan farklı bir yapıya sahip olması sözlük hazırlamayı ve sözlük üzerinde çalışmayı son derece önemli kılmıştır. Hem sözlük hazırlamak hem de üzerinde çalışmak son derece dikkat isteyen bir iştir.

Sözlük hazırlarken amaç ve hedef kitleyi belirlemek ilk ve en önemli unsurdur. Fakat sözlük hazırlamada bu iki unsuru belirledikten sonra da içeriğe dair önemli durum ve sorunlar ortaya çıkmaktadır.

2.3.9. Okul Sözlükleri

2.3.9.1. Okul Sözlüğü, Özellikleri ve Amaçları

Okul sözlükleri ilkokul veya ortaokul öğrencilerinin kullandığı genel kullanım/ öğrenim amaçlı olan ve kapsamı daraltılmış sözlüklerdir. Okul sözlükleri dil eğitiminin temel araçları arasında yer alır. Bir öğrenme kaynağı olan sözlükler, öğrencilerin temel becerilerinden olan okuma ve dinleme sırasında karşılaştıkları ve anlamını bilemedikleri sözcükleri öğrenmeleri için başvurdukları temel kaynaktır. Sadece bir sözcüğün anlamını

değil, sözcüklerin doğru yazımı, söylenişi, türü, kökeni gibi birçok bilgileri de yine sözlüklerde öğrenirler (Karadağ, 2017. s.152).

Okul sözlükleri biçim ve içerik bakımından öğrencilere yönelik hazırlanmalıdır. Karadağ, okul sözlüklerinin biçimsel özelliklerini şu şekilde belirtmiştir (2011, s.198-201)

1.Taşınabilir olmalıdır.

2.Kapağı ve cildi kaliteli ve dayanıklı olmalıdır.

3.Albenisi olmalıdır.

4.Yazı tipi sade, yazı büyüklüğü yaş düzeyine uygun olmalıdır.

5.Baskı-renk kalitesi yüksek olmalıdır.

6.Sözlüğün başında kullanma yönergeleri, kısaltmalar listesi ve alfabe kullanılmalıdır (2011, s.201-205).

Karadağ, okul sözlüklerinin içeriksel özelliklerini şu şekilde belirtmektedir:

1.Öğrenci başvurusunu karşılamalıdır.

2.Sözlükbirimlerin tanımlanmasında ve açıklanmasında öğrenci seviyesi dikkate alınmalıdır.

3.Anlam birimlerin oluşturulmasında öğrencilerin bellek özellikleri dikkate alınmalı ve sıralamasında öğrenci açısından önemli olan anlam birimleri vurgulanmalıdır.

4.Sözlükbirimlerin birden çok anlamı verilirken önem sırası gözetilmeli, öğrencilerin karşılaşma ihtimali olan anlamlar sözlüklere alınmalıdır.

5.Sözlükbirimlerin bağlam içinde kullanımı örneklendirilmelidir.

6.Sözlükbirimlerin belirlenmesinde Türkçenin şekil bilgisi özellikleri dikkate alınmalıdır.

7.Türkçede sık kullanılan deyim ve atasözlerine okul sözlüklerinde yer verilmelidir.

8.Yabancı kökenli sözcüklerin öncelikle Türkçe karşılığı verilmeli, sonra Tanım ya da açıklaması yapılmalı; Türkçe kelimelerin ise öncelikle tanım ya da açıklaması yapılmalı, sonra eş ve zıt anlamları verilmelidir (2011, s.201-205).

Sözlükler hedeflenen kitleye ve kullanıcı gruplarına göre değişiklikler gösterir. Sözlüklerin en önemli kısmını büyüme ve eğitim sürecinde olan öğrenciler için hazırlanmış -tek dilli öğrenci sözlükleri- sözlükler oluşturur. Bu sözlüklerde düzeye uygun söz varlığının seçimi, tanım yaparken çoğu zaman resim ve görsellerin kullanımının yanı sıra farklı renklerin kullanımı da bu sözlükleri diğer sözlüklerden ayrı kılar (Jackson, 2016, s.47).

Bir sözlüğün hazırlanma amacına uygun olup olmadığını sözlük maddelerine ve özellikle tanımlamalarına bakarak anlayabiliriz. Sözlüklerde sözlükbirimlerin

açıklamalardan, tanımlamalardan kolayca ayırt edilebilmesi gerekmektedir (Boz, 2011, s.129). Bunun için yazı boyutunun değiştirilmesi veya renklendirme seçeneğine gidilmesi bir çözüm yolu olacaktır. Sözlük hazırlamada bir diğer önemli husus (özellikle okul sözlüğü hazırlama noktasında) hedef kitlenin belirlenmesidir. Hedef kitlenin belirlenmesi demek amacın da belirlenmesi anlamına gelmektedir. Okul sözlüklerinde hedef kitle, yaş grubuna veya öğretim düzeyine göre belirlenmektedir (Çotuksöken, 1999, s.63). Hedef kitlenin beklentilerine cevap verebilecek bir söz varlığına sahip sözlüklerin başarılı olacağı bir gerçektir.

Sözlüklerin en önemli özelliği temel başvurma kitapları arasında yer almalarıdır. Özellikle öğretim kurumlarında yaygın bir şekilde kullanımı kelimelerin hangi anlamda kullanıldıklarını öğrenmek amacıyla son derece önemlidir (Gelişim Hachette, s.3971). Okul sözlüklerinde en fazla hassasiyet gösterilmesi gereken bir diğer konu da tanımlamalardır. Çünkü öğrenciler anlamını bilmediği kelimelerin anlamını öğrenmek için ilk olarak okul sözlüklerine başvurur. Bu sebeple öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerini düşünerek tanımlamalar yapmak sözlük hazırlayıcıların dikkat etmesi gereken en önemli konudur. Yapılan tanımın açık anlaşılır ve sık kullanılan kelimelerden olmasına dikkat edilmelidir.

Sözlükler özellikle dil öğretiminde dünden bugüne en sık kullanılan yardımcı kaynaklar arasındadır. Sözlük hazırlanırken hedef kitlenin belirlenmesi sözlüğün hazırlama amacını da belirler, sözlüğün türünü de. Okul sözlüğü kavramı henüz çok yeni. Konu ile ilgili araştırmalar devam etse de hâlâ yeterli düzeyde değildir. Hatta sözlük türlerini yazarken Aksan'ın okul sözlüklerine yer vermediğini görmekteyiz (2009, s.75-83).

Boz, okul sözlüklerinin tanımının yapılabilmesi ve işlevlerinin belirlenebilmesi için sözlük sınıflandırmasındaki yerinin tespit edilmesi gerektiğini savunur (Boz, 2011, s.127).

Çotuksöken, okul sözlüklerini sözlük türleri arasında saymaktadır (Çotuksöken, 2009, s.25).

Kocaman, sözlükleri kullanım amaçlarına göre genel kullanım amaçlı sözlükler ve öğrenim amaçlı sözlükler olmak üzere iki gruba ayırır (1998, s.111). Okul sözlüklerini bu grupta öğrenim amaçlı sözlükler grubuna dahil edebilir.

Koçmar, okul sözlüğünü, örgün eğitimin değişik aşamalarındaki öğrenciler için hazırlanan ve onların bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve dilsel becerilerini geliştirmeyi amaçlayan sözlük olarak tanımlar (2015, s.5).

Okul sözlükleri ile ilgili Boz, "Genel olarak değerlendirildiğinde okul sözlükleri, işlediği söz varlığı bakımından tek dilli genel sözlükler; alfabetik sıranın esas alınıp

alınmama durumuna göre abecesel sözlükler; içerdiği söz varlığının dönemi açısından eş zamanlı sözlükler; malzemenin kaydedildiği ortam açısından basılı sözlük veya elektronik sözlük sınıflandırmalarına dahil edilebilir” demektir (2011, s.127).

Özellikle ilköğretim çağlarındaki öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlığı edinmeleri onları birçok açıdan geliştirecektir. Bir öğrencinin sözlük kullanmasını öğrenmesi, kendi başına iş yapabilme becerisini ve dil öğrenimine dair özgüvenini artırmaktadır (Göçer, 2001, s.400). Sözlük kullanan bir öğrenci anlamını öğrenmek istediği kelime ile ilgileneceği sürede ana metinden uzaklaşıp yeni bir anlama etkinliği içerisinde olacaktır (Yaman, 2010, s.738). Bu süreç öğrenci için bilmediğini öğreneceği bir kaynak kullanabilme fırsatı verdiği için hem güven duygusu gelişecek hem de zevkli bir iş hâline gelecektir (Göğüş, 1978, s.368).

İlkokul ve ortaokul öğrencilerine sözlük kullanma özelliği kazandırmak, onların akademik başarılarını artıracığı gibi sosyal hayatlarında da dili etkili kullanmalarını sağlayacaktır (Yaman, 2010, s.737).

Okul sözlüğü özellikle de ilköğretim öğrencileri için sözlük hazırlanırken belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için bazı ölçütlere uyulması gerekmektedir. Göçer, ilköğretim öğrencileri için hazırlanan sözlüklerin amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır:

“1.Öğrencilerin ve Türk halkının Türkçeyi daha iyi öğrenmesi, günlük hayatında doğru kullanmasına katkıda bulunmak,

2.Özellikle ilköğretimin ilk yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmadığı öğrenerek bir iş başarmış olmanın sevincini yaşamalarını sağlamak; daha başka işler başarabileceği öz güvenini oluşturmak,

3. Sözlük kullanma yeteneğinin bilgi kazanmaya etkisini sezdirerek öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirmek; yardımcı kaynakların yararına inandırmak.

4. Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların kolayca aşılmasını sağlamak; doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanılmasını sağlamak.

5. Sözlüklerin baş kısmına temel ve pratik bilgilerin konulmasıyla her Türk ferдинin Türkçeye ilgili önemli bilgi ve kuralları öğrenmesini sağlamak.

6. Kelimelerin kullanımını bir yapı içinde göstermek için verilen örnekler vasıtasıyla öğrencinin ve halkın şiir, hikaye, roman... gibi türlerle, Türk dilinin inceliğini ve etkileyici güzelliğini tanımalarını sağlamak,

7. *Bilmediği bir şeyi nereden ve nasıl öğreneceğini (kaynak eser kullanımını) öğrenen öğrencilerin problem çözme yeteneğini geliştirmek, karşılaştıkları problemleri çözebilecek anlayışa erişmek.*”(2001, s.400).

Okul sözlüklerinin *biçim* ve *içerik* bakımından ele alınabileceğini söyleyen Çotuksöken, biçim bakımından ele alındığında dizgi ve baskı özelliklerinin ön plana çıktığını söylemektedir (1999, s.62). Boz, okul sözlüklerinde bulunması gereken içerik özelliklerinin başında hedef kitlenin belirlenmesi gerektiğini söyleyerek sözlükte verilecek maddebaşlarının seçimi, tanımlanması, örneklendirilmesi ve resimlendirilmesi gibi konuların oluşturulmasının kolaylaşacağını ifade eder (2011, s.129).

Özellikle ana dili öğretiminde, ders kitaplarındaki bilinmeyen kelimelerin anlamlarının öğrenilmesi ya da belli başlı dil kurallarının anlamlandırılmasında okul sözlüklerinin yeri ve önemi hayli fazladır. Bu yüzden okul sözlüklerinin hazırlanması ve düzenlenmesinin özenle ve titizlikle yapılması gerekmektedir.

2.3.9.2. İncelenen Sözlükler Üzerine Notlar

Okul sözlükleri her ne kadar sözlük literatürümüzde sınırlı bir yere sahip olsa da (Boz, 2011, s.135) Türkçe öğretiminde ve günlük yaşantıda öğrencilere kattığı değer çok büyüktür.

İlköğretim okulları için hazırlanan Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmış *İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük*, Altın Kitaplar (Hüseyin KUŞÇU) tarafından hazırlanmış *İlköğretim Türkçe Altın Sözlük* ve Bilgi Yayınları tarafından hazırlanmış *İlköğretim Türkçe Sözlük* incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK Yayınları)

TDK tarafından 2013 yılında ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış olan *İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük*, Türkçeden Türkçeye, tek dilli, alfabetik sıralı ve ortak yazı dilinin kullanıldığı ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış okul sözlüğüdür.

Sözlüğün “Sunuş” bölümünde ilköğretim öğrencileri için başvuru kaynağı olarak hazırlanan sözlüğün müfredat programına uygun olarak uzmanların denetiminde 2011 yılında satışa sunulan 11.baskı *Türkçe Sözlük* esas alınarak hazırlandığı belirtilmiştir. (2013, s.1).

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük’te sözlükbirim sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak Türkçenin söz varlığının bu sözlükle sınırlı olmadığı söylenerek

sözlüğün öğrencilerin seviyesi, söz dağarcığı ve müfredat programı göz önünde tutularak uzmanların bilgisi dahilinde hazırlandığı belirtilmiştir (2013, s.1).

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük dönemin TDK Başkanı Mustafa S.Kaçalın tarafından yazılan “Sunuş”, “Kısaltmalar”, “ve “Sözlük” bölümünden oluşmaktadır. Bu sözlükte Türk Dil Kurumunun İlköğretim Okulları İçin Yazım Kılavuzu’nda belirtilen yazılış kurallarının esas alındığı belirtilmiştir (2013, s.1-2).

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük, birinci baskısı 2005, ikinci baskısı (tıpkıbasım) 2009, üçüncü baskısı (tıpkıbasım) 2011, dördüncü baskı 2014 yılında olmak üzere toplam dört baskısı yapılmıştır.

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük, 705 sayfadan oluşmaktadır. Her bir sayfası 32 satırdan oluşan sözlükte sözlükbirimler kırmızı renkli, tanım kısımlar ise siyah renkli yazılmıştır. Yüksek kalitede cilt ve kağıt tercihi kullanımı kolaylaştırmış, sözlük ebat olarak el sözlüğü 11x15,5 ebatı tercih edilmiştir.

Sözlükte sözlükbirimlerin nasıl bir yöntemle seçildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Sözlükbirimleri yazıldıktan sonra kırmızı kalın harflerle sözlükbirimi yazılmış, daha sonra kısaltma kullanılarak sözlükbirimin gramer kategorisi italik, koyu olmayacak bir şekilde belirtilmiş ve sözlükbirimin sırasıyla temel, yan ve mecaz anlamları açıklanmıştır. Sözlükbirimde aldığı eke göre bir ses olayı meydana geliyorsa bu sözlükbiriminden sonra aldığı ek, kısa çizgi ile kırmızı ve koyu renkte belirtilmiştir. Sözlükbirimin hangi biçimbirimlerle kullanılması gerektiği sözlükbiriminden sonra parantez içinde italik olarak belirtilmiştir. Sözlükbiriminin telaffuzu ve hangi dilden geldiği, kullanıldığı alanla ilgili bir bilgi verilmemiştir.

“Sunuş” bölümünden sonra sözlükte kullanılan kısaltmaların yer aldığı bir bölüm bulunmakta ve daha sonra sözlük bölümü başlamaktadır.

çağ a. **1.**Zaman parçası. **2.**Hayatın çocukluk, gençlik gibi türlü dönemlerinden her biri. **3.**Kendine özgü bir öncelik taşıyan zaman parçası, dönem, devir. **4.**Tarihin ayrıldığı dört büyük bölümden her biri.**5.mec.** Bir şeyin uygun, elverişli zamanı (TDK, s.99).

kayıt, -ydt a. **1.**Bir yere mal ederek deftere geçirme. **2.**Bir yazının, bir hesabın tarih, numara vb.nin veya kopyasının bir yerde yazılı bulunması. **3.**Sesi veya görüntüyü manyetik bant üzerine geçirme işlemi (TDK, s.316).

dam: a. **1.**Yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm. **2.**Üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi.” (TDK, s.128).

Verilen örneklere baktığımızda tanımlanan sözlükbirimin kırmızı renkli ve koyu olduğunu, tanım kısmından önce sözcüğün türünün kısaltma olarak (italik) belirtildiğini görmekteyiz. Sözlükbirimin iki ve daha fazla anlamı varsa kullanılan sıralama sayıları da koyu siyah renkte belirtilmiştir. Tanımda sözcüğün kökeni ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş ve açıklamayı kolaylaştırıcı cümle de kullanılmamıştır.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (Altın Kitaplar Yayınları)

Altın Kitaplar (Hüseyin KUŞÇU) tarafından 2009 yılında hazırlanmış *İlköğretim Türkçe Altın Sözlük*, Türkçeden Türkçeye, tek dilli alfabetik sıralı ve ortak yazı dilinin kullanıldığı ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış okul sözlüğüdür.

Sözlüğün “Başlarken” bölümünde Türkçe öğreniminde karşılaşılan güçlükleri yenebilmek, dilimizi doğru öğrenmeyi ve kullanmayı sağlamak amacıyla öğretmenlerin deneyim ve tecrübelerinden de istifade edilerek sözlüğün hazırlandığı belirtilmiştir. (AKY, s.2009, s.5)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te sözlükbirim sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Sözlüğün hazırlanması evresinde öğretmenlerin deneyim ve gözlemlerinden yararlanılarak hazırlandığı belirtilmiştir (2009, s.5).

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük, 447 sayfadan oluşmaktadır. Her bir sayfası 46 satırdan oluşan sözlükte sözlükbirimler koyu siyah renkli, tanım kısımlar ise siyah renkli yazılmıştır. Düşük kalitede cilt ve kağıt tercihi kullanımı zorlaştırmış, sözlük ebat olarak el sözlüğü 11x16 ebatı tercih edilmiştir.

Sözlükte sözlükbirimlerin nasıl bir yöntemle seçildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Sözlükbirimleri yazıldıktan sonra siyah renkte kalın harflerle sözlükbirimi yazılmış, daha sonra kısaltma kullanılarak sözlükbirimin kökeni ve gramer kategorisi italik, koyu olmayacak bir şekilde belirtilmiş ve sözlükbirimin sırasıyla temel, yan ve mecaz anlamları açıklanmıştır. Sözlükbirimde aldığı eke göre bir ses olayı meydana geliyorsa bununla ilgili bir bilgilendirme yapılmamıştır. Sözlükbirimin hangi biçimbirimlerle kullanılması gerektiği sözlükbiriminden sonra parantez içinde italik olarak belirtilmiştir. Sözlükbiriminin telaffuzu ve kullanıldığı alanla ilgili detaylı bir bilgi verilmemiştir.

“Başlarken” bölümünden sonra büyük harf ve küçük harflerin yazımının gösterildiği Türk alfabesinin yer aldığı bir bölüm, noktalama işaretlerinin kullanıldığı yerleri anlatan bir bölüm, kelime türlerinin yazıldığı bir bölüm ve kısaltmaların yazıldığı bir bölümden sonra sözlük bölümü gelmektedir.

dam – (is) 1.Bir binanın gökyüzüne bakan tarafı. 2.Küçük bina, ahır. 3. Cezaevi. (*Dama düşmek: Hapis olmak.*) 4. Dansta erkeğe eş olan kadın. (AKY, s.90).

çirkin- (Far. sıf.) 1.Göze kulağa hoş gelmeyen, batan. 2.Yerinde olmayan. (*Çirkin davranış.*) (AKY, s.85).

Tanımlanan sözlükbirim koyu siyah renkte, tanım kısmı ise normal siyah renktedir. Tanım kısmından önce sözcüğün kökeni ve gramer kategorisi italik olarak belirtilmiş, yapılan tanımın anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için de açıklayıcı söz grubuna yer verilmiştir ama bu cümle ve söz grubu örneklerinin nereden alındığına dair herhangi bir açıklama veya kaynak belirtilmemiştir.

İlköğretim Türkçe Sözlük (Bilgi Yayınları)

Bilgi Yayınları tarafından 2014 yılında hazırlanmış *İlköğretim Türkçe Sözlük*, Türkçeden Türkçeye, tek dilli, alfabetik sıralı ve ortak yazı dilinin kullanıldığı ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış okul sözlüğüdür.

Sözlükte sözlüğün hazırlanma amacı, hazırlanma süreci gibi konular ile ilgili bilgilerin yer aldığı herhangi bir bölüm yoktur. Sözlükte yer alan sözlükbirimlerin sayısı, nereden alındığı veya nasıl tespit edildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur.

İlköğretim Türkçe Sözlük, 463 sayfadan oluşmaktadır. Her bir sayfası 38 satırdan oluşan sözlükte sözlükbirimler koyu siyah renkli, tanım kısımları ise siyah renkli yazılmıştır. Düşük kalitede cilt, iyi kalitede kağıt tercih edilmiş ama sözlüğü kullanırken çabuk yıpranmalar oluşmaktadır. Sözlük ebat olarak el sözlüğü 11x15.5 ebatı tercih edilmiştir.

Sözlükte sözlükbirimlerin nasıl bir yöntemle seçildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Sözlükbirimleri yazıldıktan sonra siyah renkte kalın harflerle sözlükbirimi yazılmış, daha sonra kısaltma kullanılarak sözlükbirimin gramer kategorisi italik, koyu olmayacak bir şekilde belirtilmiş ve sözlükbirimin sırasıyla temel, yan ve mecaz anlamları açıklanmıştır. Sözlükbirimde aldığı eke göre bir ses olayı meydana geliyorsa bununla ilgili bir bilgilendirme yapılmamıştır. Sözlükbirimin hangi biçimlerle kullanılması gerektiği sözlükbiriminden sonra parantez içinde italik olarak belirtilmiştir. Sözlükbiriminin telaffuzu ve kullanıldığı alanla ilgili detaylı bir bilgi verilmemiştir.

Sözlükte herhangi bir açıklama, sunuş veya bilgilendirme yazısının bulunduğu bir bölüm yoktur. Sözlükte yer alan kısaltmaların yazıldığı bir bölüm ve akabinde sözlük kısmına geçilmiştir.

dam i. 1) Yapıların genellikle kiremit kaplı üst bölümü. 2) Dansta kavalyenin eşi. (BY, s.80).

imalathane b i. Üretim yapılan yer. (BY, s.173.s).

Tanımlanan sözlükbirim koyu, tanım kısmı ise normal siyah renktedir. Tanım kısmından önce sözcüğün türü (italik) olarak belirtilmiş, yapılan tanımın anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için de açıklayıcı söz grubuna yer verilmemiştir.

Sonuç olarak:

- Üç sözlükte de sözlükbirimlerin nasıl tespit edildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.
- Üç sözlükte de sözlükbirim sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.
- Üç sözlük de “*İlköğretim Türkçe Sözlük*” adı altında yayımlanmasına rağmen hedef kitesini, ilköğretimin hangi kademesi için hazırlandığını belirtmemiştir.
- Üç sözlükte de kullanılan kısaltmaların yer aldığı bir bölüme yer verilmiştir. *İlköğretim Türkçe Altın Sözlük*'te buna ek olarak Türkçedeki harflerin büyük ve küçük harf olarak gösterildiği bir tablo ve noktalama işaretlerinin kullanım yerlerini de anlatan bir kısa bir bölüm bulunmaktadır.
- Üç sözlükte de sözlükbirimlerin tanımlanmasında ilk olarak temel anlama yer verilmiştir. Daha sonra sözcüğün yan ve mecaz anlamlarına yer verilmiştir.
- Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te ve Bilgi Yayınları tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirim ile ilgili örnek cümleye yer verilmemiştir. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te ise az da olsa tanım cümlelerinden sonra örnek cümle veya söz grubuna yer verilmiştir. Ancak bu örnek cümlenin veya söz gruplarının nasıl seçildiğine, nerden alındığına dair de herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'ten örnekler:

aba: Kalın kumaştan yapılmış bir cins büyükçe ceket veya bu ceketin yapıldığı kumaş. (AKY, s.17)

burcu: Güzel koku, ıtır. (*Burcu burcu olarak kullanılır.*) (*Rüzgar burcu burcu esiyor.*) (AKY, s.s.63)

TDK İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'ten örnek:

aba: 1.Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve dayanıklı kumaş. 2.Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun giysi. (TDK, s.9)

Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'ten örnek:

aba: 1.Yünün dövülmesiyle yapılmış bir çeşit kalın ve kaba kumaş. 2.Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun hırka. (BY, s.s.7)

- Üç sözlükte de kaynakça belirtilmemiştir.

- Üç sözlüğün hiçbirinde resim, fotoğraf veya karikatür gibi görsel öğelere yer verilmemiştir.

- Üç sözlükten sadece Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerinde meydana gelen ses olayları gösterilmiştir:

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'ten örnek:

cenup: Güney. (AKY, s.s.69)

TDK İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'ten örnek:

cenup,-bu: Güney. (TDK, s.s.92)

Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'ten örnek:

cenup: Güney. (BY, s.s.60)

- Üç sözlükte de sözlükbirimin sözcük türü belirtilmiştir:

ağzlık: (*is.*) Sigara içerken yararlanılan içi delik çubuk. (AKY, s.s.20)

ağlamak: (*is., fi.*) Gözden yaş dökmek. (AKY, s.s.20)

ağlamaklı: (*sıf.*) Ağlayacak durumda olan. (AKY, s.s.20)

dolayı: *zf.* Ötürü, yüzünden, sebebiyle. (TDK, s.s.149)

dolgun: *sf.*1.Şişmana yakın, balıketinde. 2.Çok, bol, fazla, yüksek. (TDK, s.s.149)

dolay: *a.* Bir yeri saran başka yerlerin bütünü, çevre, havali, etraf. (TDK, s.s.149)

kötüleşmek: *f.* Kötü duruma gelmek. (BY, s.s.232)

kötek: *i.* Değnekle atılan dayak. (BY, s.s.232)

körpe: *s.*Tazeliği üstünde olan. (BY, s.s.232)

Yukarıdaki örneklere bakıldığında her üç sözlükte de sözcükbirimin sözcük türünün farklı kısaltmalarla da olsa belirttiği görülmektedir.

2.4. Konuyla İlgili Araştırmalar

Türkçe sözlüklerde sözlükbirimlerin tanımlanması üzerine yapılan çalışmalar şunlardır:

Sayan “11-14 Yaş İçin Hazırlanan Okul Sözlüklerinde Tanımlar Üzerinde Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümünde TDK’nin Okul Sözlüğü’ndeki (2000), Ali Püsküllüoğlu’nun Öğrenciler İçin Resimli Türkçe Sözlük’ündeki (2003) ve Kemal Köktürk’ün İlköğretim Okulları İçin Yeni Türkçe Sözlük’ündeki (2000) kelimelerin tanımlarını, yakın anlamlı oldukları kelimelerle aralarındaki farkları belirtmiş ve kelimelerin tanımlarını yeniden yapmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise okul sözlüklerindeki tanımların öğrenci algılarına göre anlaşılabilirliğine ilişkin anket sonuçlarına yer vermiştir (2005).

Usta, Türkçe Sözlük (TDK, 2005)’teki yöntem hatalarını “Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları” başlıklı makalesinde incelemiş ve örneklendirilmiştir. Bu çalışmada Türkçe Sözlük’teki bir yöntem hatası olarak yanlış açıklama/tanımlama, eksik açıklama/tanımlama, yetersiz açıklama/tanımlama, bozuk açıklama/tanımlama, belirsiz açıklama/tanımlama, gereksiz açıklama/tanımlama örneklerini göstermiştir (2006).

Boz, “Sözlükbirimlerinin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış” başlıklı makalesinde piyasada en yaygın biçimde kullanılan beş genel sözlükteki ortak kavram alanı oluşturan dört sözlükbirimin (gazete, dergi, broşür ve risale) tanımlarını anlambilimsel bir bakış açısıyla ele almıştır (2009, s.172-183).

Günay, *Sözcükbilime Giriş* adlı eserinde sözcük ve sözlüksel birim başlıklı birinci bölümde biçimbirim, sözcük ya da sözlükbirim, sözlük ve sözcükbilim gibi alt konuları dilbilimsel bakış açısıyla incelemiştir. *Sözlüksel Anlamanın Çözümlemeleri* bölümünde de, anlambirimcik çözümleme yaklaşımlarını sıralayarak , mantıksal tanım, üstanlamsal tanım, içindeleme olarak tanım vd. sözlük yazımında kullanılan yaklaşımları ve bunların dilimizdeki örneklerini vermiştir (2007).

Karahancı “Türkçe Sözlüklerde Ortak Kavram Alanı Oluşturan Sözcüklerin Tanımlarına Anlambilimsel Bir Bakış” başlıklı bildirisinde beş Türkçe sözlük ve ortak kavram alanı oluşturan (süt ürünleri) dört sözlükbirimin (yoğurt, ayran, peynir ve kefir) tanımlarını anlambilimsel bir bakış açısıyla karşılaştırılmıştır (2010).

Doğru, “Türkçe Sözlüklerde Eşadlı Sözlükbirimlerden Türemiş Sözlükbirimlerin Tanımlanması Sorunu” adlı çalışmasında Türkçe Sözlük’ün ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ün “K” maddesinde bulunan eşadlı sözlükbirimleri ve bunlardan türemiş olan

sözlükbirimleri inceleyerek bunların söz konusu sözlüklerde ne şekilde tanımlandıklarını, tanımlarındaki eksiklikleri veya yanlışlıkları göstermiştir (2011).

Basatemur “Sözlükbirimlerin Tanımlanması Bağlamında Türkçe Sözlüklerin Karşılaştırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Milli Eğitim Bakanlığı Örnekleriyle Türkçe Sözlük, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, TDK Türkçe Sözlük ve Ötüken Türkçe Sözlük'teki “ağaçlar, içecekler, organlar, kuşlar, tatlılar, el aletleri, çocuk oyunları, başlık çeşitleri, evin bölümleri ve deniz taşıtları” olmak üzere belirlenmiş on temadan onar sözlükbirimin temel anlamlarının anlam ölçütleri belirleyerek anlambirincikleri tespit etmiştir. Daha sonra bu anlam ölçütleri her sözlüğe göre tablolaştırılmış, ardından sözlükler grafik şeklinde karşılaştırılmış son olarak da sözlüklerin anlam ölçütlerinin sayıları ve oranları incelemiştir (2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın araştırma yöntemi hakkında alt başlıklarla genel bir bilgi sunulmuştur. Bunlar; araştırmanın deseni, veri toplama aracı, veri toplama süresi ve verilerin çözümlemesidir.

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma yazın, eser ve doküman tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Belirlenen sözlüklerin inceleneceği bu çalışmada doküman tarama, analiz modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini ilköğretim Türkçe okul sözlükleri oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklemini ise ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış okul sözlükleri arasından Prof. Dr. Recep TOPARLI denetiminde kurul tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (2013), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara; Hüseyin KUŞÇU tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (2009), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul; Kurul tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük (2014) Bilgi Yayınevi, Ankara oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri belirlenen üç sözlüğün doküman tarama ve analiz etme yöntemi ile elde edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler, belirlenen sözlüklerin taranması ve sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanılan yöntemlerin içerik ve yapı olarak incelenmesi sonucu elde edilen bulguların karşılaştırılması şeklinde olmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde sözlükbirimlerin yapı ve içerik olarak tanımlanmaları yorumlanmış ve karşılaştırılmıştır.

Belirlenen sözlükler taranarak sözlükbirimlerin tanımlanma şekilleri yapıları ile anlam ve içerikleri bakımından ortaya konmuştur. Daha sonra her üç sözlükte de kullanılan bu tanımlama şekilleri birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırmada her üç sözlükte de kullanılan sözlükbirimlerin tanımlanma şekilleri istatistiki olarak verileri tablolatırılmıştır.

Yukarıdaki işlemler her bir sözlük için ayrı ayrı yapıldıktan sonra birbirleri ile karşılaştırılıp ortaya konan verilere göre değerlendirmeler yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde belirlenen sözlükler taranarak sözlükbirimlerin tanımlanma şekilleri yapı, anlam ve içerik bakımından incelenmiş ve karşılaştırılmıştır.

4.1. Sözlükbirimlerin Tanımlanması Açısından İlköğretim Türkçe Sözlükleri

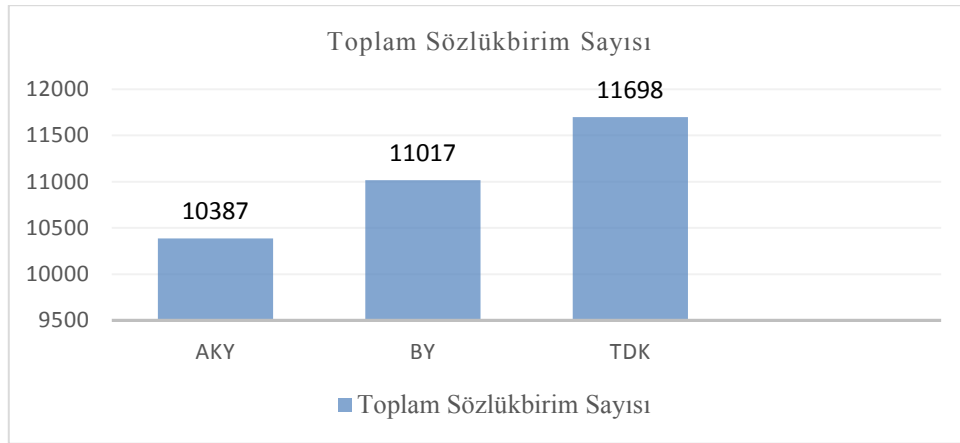
Bu bölümde İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu), İlköğretim Türkçe Sözlük'te (Bilgi Yayınevi), İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (Altın Kitaplar Yayınevi) sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullandıkları ortak yöntemler belirlenmiş ve birbirleri ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Sözlüklerden alınan sözlükbirimlerin tanımları yazılırken sözlüklerde verilen sözcüğün kökeni, türü vb. gibi açıklayıcı bilgiler alınmamış, sadece doğrudan açıklama kısımları yazılmıştır. Ayrıca birden fazla anlamı belirtilen sözlükbirimlerin sadece konu ile ilgili anlamı gösterilmiştir.

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te (Türk Dil Kurumu), İlköğretim Türkçe Sözlük'te (Bilgi Yayınevi), İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te (Altın Kitaplar Yayınevi) toplam sözlükbirim sayısı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. *Tanımlanan Sözlükbirimin Sözlüklerdeki Toplam Durumları Açısından Karşılaştırılması*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	10387
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	11017
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	11698

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 10387, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 11017, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 11698 sözlükbiriminin tanımı yapılmıştır.

Şekil 1. Toplam sözlükbirim sayısı

Buna göre İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK) 11698 tanım ile en çok sözlükbirimin tanımının yapıldığı sözlüktür.

4.2. Yapılarına Göre Sözlükbirimlerin Tanımlanması

4.2.1. Cümle İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te, Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te ve TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te kullanılan sözlükbirim tanımlama yöntemlerinden biri cümle hâlinde yapılan tanımlamalardır. Bu tanım cümleleri genellikle kurallı cümle şeklindedir. İncelenen sözlüklerdeki cümle ile yapılan tanımlama örneklerinin tamamını vermek, bu sözlükleri yeniden yazmak gibi olacağı için burada hepsinden örnekler verilmesiyle yetinilecektir.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan cümle ile yapılan tanımlamalara örnekler:
puf: Bezginlik anlatmak için kullanılır. (AKY, s.s.276), *keleş:* 2.Yanlış olarak kel anlamında kullanılır. (AKY, s.s.191).

İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan cümle ile yapılan tanımlamalara örnekler:
plastik: Kömür ya da petrolün damıtılmasından elde edilen maddelerin pek çoğu plastik eşya yapımında kullanılır. (BY, s.316)

İlköğretim Okulları için Türkçe Sözlük'te cümle hâlinde tanım yapılırken cümlelerin yüklemi çekimli fiil olarak tercih edilmemiştir.

4.2.2. Kelime Grubu İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te, Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te ve TDK Tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında en çok kullanılan yöntem kelime grubu ile yapılan tanımlamadır. Bu cümlelerde genellikle açıklayıcı anlatım biçimi kullanılmıştır. Sözlüklerdeki sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanılan kelime grupları isim-fiil grubu, isim tamlaması, sıfat-fiil grubu, sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu şeklinde olabilmektedir.

İncelenen sözlüklerdeki kelime grubu ile yapılan tanımlama örneklerinin tamamını vermek, bu sözlükleri yeniden yazmak gibi olacağı için burada hepsinden örnekler verilmesiyle yetinilecektir.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan kelime grubu ile yapılan tanımlamalara örnekler:

İsim-fiil grubu: cilalamak: 1.Cıla sürmek. (AKY, s.71), kıymak: 1.Çok ince doğramak. (AKY, s.198),

İsim tamlaması: kıvam: 1.Koyuluk derecesi. (AKY, s.198), kuaför: Kadın berberi. (AKY, s.209)...

Sıfat- fiil grubu: gür: Bol güçlü bir şekilde çıkan, fışkıran. (AKY, s.s.138), kudretli: Güçlü, gücü fazla olan. (AKY, s.s.210)...

Sıfat tamlaması: istep: Otu çok olan Rus bozkırlarına verilen ad. (AKY, s.s.168), proton: Pozitif yük taşıyan atom çekirdeği. (AKY, s.s.276), resital: Bir sanatçının tek çalgı ile verdiği konser. (AKY, s.s.281)...

Zarf- fiil grubu: habire: Durmadan. (AKY, s.140)...

İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan kelime grubu ile yapılan tanımlamalara örnekler:

İsim-fiil grubu:dolamak: İplik, tel gibi uzun şeyleri bir şeyin üzerine sarmak. (BY, s.s.95), nefeslenmek: Biraz dinlenmek için durmak. (BY, s.281)...

İsim tamlaması: takdirname: Başarı belgesi. (BY, s.381), öğleyin: Öğle vakti. (BY, s.297)...

Sıfat tamlaması: çizgi film: Belli bir konu çerçevesinde kişilerin hareketlerini belirtecek biçimde art arda çizilmiş resimlerden oluşan sinema filmi. (BY, s.s.76), *neoplazma:* Yeniden oluşan doku. (BY, s.281)

Sıfat- fiil grubu: nemlendirici: Nemlendirmeye yarayan. (BY, s.281), *nazlı:* 3.Üstüne titrenilen. (BY, s.281)...

Zarf- fiil grubu: habire: Durup dinlenmeden. (BY, s.146)...

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te (TDK) yer alan kelime grubu ile yapılan tanımlamalara örnekler:

İsim- fiil grubu: bellemek: Bel denilen araçla toprağı aktarmak, işlemek. (TDK, s.s.63.), *imha:* Ortadan kaldırma, yok etme. (TDK, s.s.269), *kolalamak:* Gömlek, örtü gibi şeyleri sert ve parlak olması için kolalı suya batırıp ütölemek. (TDK, s.s.343)...

İsim tamlaması: lösemi: Kan kanseri. (TDK, s.387)...

Sıfat tamlaması: dalga: deniz veya göl gibi geniş su yüzeylerinde genellikle rüzgar, deprem ve vb. etkisiyle oluşan kıvrımlı hareket. (TDK, s.s.127), *karakucak:* Kökeni Orta Asya'ya uzanan geleneksel Türk güreşi. (TDK, s.s.301), *imparator:* Bir imparatorluğu yöneten kimse. (TDK, s.s.269)...

Sıfat- fiil grubu: namazlık: 2.Namaz kadar süresi olan, süren. (TDK, s.435), *matematiksel:* Matematik bilimi ile ilgili olan. (TDK, s.401)...

Zarf- fiil grubu: naklen: Nakil yoluyla, aktarılarak. (TDK, s.434), *güç bela:* Zorlukla, güçlük çekerek. (TDK, s.221)...

4.2.3. Tek Kelime İle Yapılan Sözlükbirim Tanımları

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te, Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te ve TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında tek kelime tanımlama yöntemi de kullanılmıştır. Bu tanımlamalar genellikle sözlükbirimin eşanlamlısı veya yakın anlamlısı ile yapılmaktadır.

Okul sözlüklerinde sözlükbirimler tek kelime ile tanımlanacaksa tercih edilen bu tek kelimenin anlamı, hedeflenen kitlenin seviyesine uygun olmalıdır. Okul sözlüğü kullanan hedef kitle, tek kelime ile verilen sözlükbirimin anlamını öğrenmek için tekrar

başka veya aynı sözlükteki madde başına bakmak zorunda kalmamalıdır. Bu durum tüm sözlüklerde olduğu gibi okul sözlüklerinde de dikkat edilmesi gereken konulardan biridir.

Sözlükbirimin tanımlanması için seçilen tek kelimenin kullanım sıklığı veya bilinirliği düşük ise tanımın anlaşılma oranı daha da azalacaktır. Bu sebeple tek kelime ile tanımlanan sözlükbirimin anlaşılmasını kolaylaştırmak için tanımlamada kullanılan kelimeyi bağlama uygun örnek cümle içinde kullanmak kelimenin anlamının anlaşılma oranını arttıracaktır. “Anlamı açıklanan her bir sözcüğü temsil eden bağlamın cümle düzeyinde veya başka düzeylerde doğru verilmesi, sözlüklerde anlamın doğru ve net anlaşılmasını sağlar” (Karadüz, 2009, s.642).

İncelenen sözlüklerin hiçbirinde tek kelime ile yapılan tanımlarda, tanımın daha iyi anlaşılmasını sağlayan görsel veya resim kullanılmamıştır.

4.2.3.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te yer alan tek kelime ile yapılan tanımlamalar

adçekme: Kur’a. (AKY, s.19)

adele: Kas. (AKY, s.18)

ademoğlu: İnsanlar. (AKY, s.19)

afsunlamak: Büyülemek. (AKY, s.19)

ağaç: Direk. (AKY, s.20)

ağaççileği: Ahududu. (AKY, s.20)

ağı: Zehir. (AKY, s.20)

ağılı: Zehirli. (AKY, s.20)

ahize: Alıcı. (AKY, s.21)

aks: Dingil. (AKY, s.23)

aksırık: Hapşırma. (AKY, s.23)

aksiseda: Yankı. (AKY, s.23)

aksu: Katarakt. (AKY, s.23)

aktüel: Güncel. (AKY, s.24)

alakadar: İlgili. (AKY, s.24)

- alaz*: Alev. (AKY, s.25)
- alkım*: Gökkuşığı. (AKY, s.26)
- Allah*: Tanrı. (AKY, s.27)
- amcazade*: Amcaoğlu. (AKY, s.28)
- amele*: İşçi. (AKY, s.28)
- ameli*: Uygulamalı. (AKY, s.28)
- anane*: Gelenek. (AKY, s.29)
- antant*: Anlaşma. (AKY, s.31)
- aralamak*: Çalamak. (AKY, s.32)
- ardısıra*: Arkasından. (AKY, s.32)
- arınma*: Temizlenme. (AKY, s.33)
- arıtma*: Temizlemek. (AKY, s.33)
- armoni*: Uyum. (AKY, s.33)
- atelye*: Atölye. (AKY, s.36)
- ati*: Gelecek. (AKY, s.37)
- avşar*: Afşar. (AKY, s.38)
- ayıbalığı*: Fok. (AKY, s.39)
- ayıplamak*: Kınamak. (AKY, s.39)
- aysberk*: Buzdağı. (AKY, s.39)
- babalanmak*: Öfkelenmek. (AKY, s.41)
- bağfiil*: Ulaş. (AKY, s.42)
- bağıcı*: Büyücü. (AKY, s.42)
- bahadır*: Yiğit. (AKY, s.42)
- bahtiyar*: Talihli. (AKY, s.43)
- bâr*: Yük. (AKY, s.45)
- barışsever*: Barışçı. (AKY, s.46)

- başkaca*: Ayrıca. (AKY, s.48)
- başmuharrir*: Başyazar. (AKY, s.48)
- başvekalet*: Başbakanlık. (AKY, s.48)
- başvekil*: Başbakan. (AKY, s.48)
- bâyi*: Satıcı. (AKY, s.49)
- bebe*: Bebek. (AKY, s.49)
- bedir*: Dolunay. (AKY, s.50)
- bereketli*: Verimli. (AKY, s.52)
- berrak*: Duru. (AKY, s.52)
- berzah*: Kıstak. (AKY, s.52)
- beşer*: İnsanoğlu. (AKY, s.52)
- beyanat*: Demeç. (AKY, s.53)
- beyanname*: Bildiri. (AKY, s.53)
- beyhude*: Boşuna. (AKY, s.53)
- beze*: Bez. (AKY, s.53)
- boyunbağı*: Kravat. (AKY, s.60)
- bravo*: Aferin. (AKY, s.61)
- buçuk*: Yarım. (AKY, s.62)
- bulgu*: İcat. (AKY, s.63)
- büçür*: Bodur. (AKY, s.65)
- bükük*: Bükülmüş. (AKY, s.65)
- bürülü*: Bürünmüş. (AKY, s.65)
- bütün*: Eksiksiz. (AKY, s.65)
- bütün*: Eksiksiz. (AKY, s.67)
- camia*: Topluluk. (AKY, s.67)
- camus*: Manda. (AKY, s.67)
- cebren*: Zorla. (AKY, s.68)

- cefa*: Sıkıntı. (AKY, s.68)
- celse*: Oturum. (AKY, s.68)
- cenup*: Güney. (AKY, s.69)
- cibilyetsiz*: Soysuz. (AKY, s.70)
- cüz'i*: Az. (AKY, s.73)
- çalıdiken*: Karaçalı. (AKY, s.75)
- çat pat*: Biraz. (AKY, s.78)
- çayhane*: Çayevi. (AKY, s.79)
- çilemek*: (Bülbül için) Ötmek. (AKY, s.85)
- çizik*: Çizgi. (AKY, s.86)
- dağdağa*: Gürültü. (AKY, s.89)
- daim*: Sürekli. (AKY, s.89)
- darbimesel*: Atasözü. (AKY, s.91)
- didaktik*: Öğretici. (AKY, s.97)
- dombay*: Manda. (AKY, s.102)
- dostane*: Dostça. (AKY, s.103)
- döş*: Göğüs. (AKY, s.104)
- ebat*: Boyutlar. (AKY, s.109)
- ebedi*: Sonsuz. (AKY, s.109)
- ece*: kraliçe. (AKY, s.109)
- eftal*: Çocuklar. (AKY, s.117)
- egzersiz*: Alıştırma. (AKY, s.110)
- ekol*: Okul. (AKY, s.111)
- elastiki*: Esnek. (AKY, s.112)
- eleğimsağma*: Gökkuşığı. (AKY, s.112)
- eleştiri*: Tenkit. (AKY, s.113)
- eskişehirtaş*: Lületaşı. (AKY, s.116)

- ester*: Katır. (AKY, s.116)
- fare*: Sıçan. (AKY, s.121)
- fayans*: Çini. (AKY, s.121)
- fazilet*: Erdem. (AKY, s.121)
- fırdolayı*: Çepeçevre. (AKY, s.123)
- garp*: Batı. (AKY, s.126)
- garp*: Batı. (AKY, s.127)
- gazküre*: Atmosfer. (AKY, s.128)
- göçük*: Çöküntü. (AKY, s.133)
- göze*: Hücre. (AKY, s.135)
- gözükmek*: Görünmek. (AKY, s.136)
- gurk*: Kuluçka. (AKY, s.136)
- gurlamak*: Guruldamak. (AKY, s.136)
- gündoğusu*: Doğu. (AKY, s.138)
- günebakan*: Ayçiçeği. (AKY, s.138)
- habes*: Etiyopyalı. (AKY, s.140)
- habire*: Durmadan. (AKY, s.140)
- hakimiyet*: Egemenlik. (AKY, s.141)
- halaskar*: Kurtarıcı. (AKY, s.142)
- hâlen*: Şimdilik. (AKY, s.142)
- halis*: Katışıksız. (AKY, s.142)
- halkbilgisi*: Folklor. (AKY, s.142)
- hançere*: Gırtlak. (AKY, s.143)
- hapşirmek*: Aksırmak. (AKY, s.143)
- harp*: Savaş. (AKY, s.145)
- haset*: Kıskançlık. (AKY, s.145)

hasım: Düşman. (AKY, s.145)

hasret: Özleme. (AKY, s.145)

haşarat: Böcekler. (AKY, s.145)

hayır: İyilik. (AKY, s.147)

hazım: Sindirim. (AKY, s.147)

heyet: Kurul. (AKY, s.149)

hır: Kavga. (AKY, s.149)

hırslanmak: Öfkelenmek. (AKY, s.150)

hibe: Bağışlama. (AKY, s.150)

hol: Sofa. (AKY, s.152)

Huda: Tanrı. (AKY, s.153)

hürmet: Saygı. (AKY, s.154)

ırak: Uzak. (AKY, s.155)

Istavroz: Haç. (AKY, s.156)

ışıkölçer: Fotometre. (AKY, s.156)

ikicanlı: Hamile. (AKY, s.161)

ikram: Ağırhlama. (AKY, s.162)

ilave: Ek. (AKY, s.162)

ilim: Bilim. (AKY, s.163)

iltica: Sığınma. (AKY, s.163)

imge: Hayal. (AKY, s.164)

imtihan: Sınav. (AKY, s.164)

inildemek: İnlemek. (AKY, s.165)

insaniyet: İnsanlık. (AKY, s.165)

intak: Konuşturma. (AKY, s.166)

intikam: Öç. (AKY, s.166)

ispirto: Alkol. (AKY, s.167)

- istida*: Dilekçe. (AKY, s.168)
- istiklal*: Bağımsızlık. (AKY, s.168)
- istim*: İslim. (AKY, s.168)
- istirahat*: Dinlenme. (AKY, s.168)
- istismar*: Sömürme. (AKY, s. 168)
- itikat*: İnanç. (AKY, s.169)
- itimat*: Güven. (AKY, s.169)
- iye*: Sahip. (AKY, s.170)
- izah*: Açıklama. (AKY, s.170)
- izan*: Anlayış. (AKY, s.170)
- izdiham*: Kalabalık. (AKY, s.170)
- izdivaç*: Evlenme. (AKY, s.170)
- izolasyon*: Yalıtma. (AKY, s.170)
- japongülü*: Kamelya. (AKY, s.171)
- jeolog*: Yer bilgisiyle uğraşan uzman. (AKY, s.171)
- jeoloji*: Yer bilgisi. (AKY, s.171)
- kabız*: Peklik. (AKY, s.172)
- kabiliyet*: Yetenek. (AKY, s.173)
- kabristan*: Mezarlık. (AKY, s.173)
- kaçamak*: İhtiyarlamak. (AKY, s.201)
- kakışmak*: İtişmek. (AKY, s.176)
- kalıtım*: Soyaçekim. (AKY, s.177)
- kalite*: Nitelik. (AKY, s.177)
- kallavi*: Kocaman. (AKY, s.178)
- kamer*: Ay. (AKY, s.178)
- kampana*: Çan. (AKY, s.179)

- kanun*: Yasa. (AKY, s.180)
- kaolin*: Arı kil. (AKY, s.180)
- kapital*: Sermaye. (AKY, s.181)
- karafatma*: Hamamböceği. (AKY, s.182)
- kavis*: Yay. (AKY, s.188)
- kelli*: Sonra. (AKY, s.191)
- kendir*: Kenevir. (AKY, s.192)
- kese*: Kestirme. (AKY, s.193)
- kınamak*: Ayıplamak. (AKY, s.195)
- kıpırdamak*: Kımıldamak. (AKY, s.195)
- kit*: Bolun zıddı, az. (AKY, s.197)
- kıymet*: Değer. (AKY, s.198)
- kisve*: Kılık. (AKY, s.200)
- kişioğlu*: İnsan. (AKY, s.201)
- kompiüter*: Bilgisayar. (AKY, s.204)
- konkav*: İçbükey. (AKY, s.204)
- konveks*: Dışbükey. (AKY, s.205)
- kökten*: Esasen. (AKY, s.207)
- kudret*: Güç. (AKY, s.210)
- kukuma*: Baykuş. (AKY, s.210)
- kundura*: Ayakkabı. (AKY, s.211)
- lazımlık*: Oturak. (AKY, s.219)
- likit*: Sıvı. (AKY, s.220)
- longpley*: Uzunçalar. (AKY, s.221)
- mahluk*: Yaratık. (AKY, s.224)
- mahpus*: Hapsedilmiş. (AKY, s.224)
- mahrum*: Yoksun. (AKY, s.224)

- malarya*: Sıtma. (AKY, s.225)
- maltaeriği*: Yenidünya. (AKY, s.225)
- mana*: Anlam. (AKY, s.225)
- mangiz*: Para. (AKY, s.226)
- mani*: Engel. (AKY, s.226)
- mania*: Engel. (AKY, s.226)
- manivela*: Kaldıraç. (AKY, s.226)
- matbaa*: Basımevi. (AKY, s.228)
- matbuat*: Basın. (AKY, s.228)
- matem*: Yas. (AKY, s.228)
- mayi*: Sıvı. (AKY, s.229)
- mebde*: Başlangıç. (AKY, s.229)
- mebus*: Milletvekili. (AKY, s.229)
- mecmua*: Dergi. (AKY, s.229)
- meçhul*: Bilinmeyen. (AKY, s.229)
- medeniyet*: Uygarlık. (AKY, s.229)
- mefkure*: Ülkü. (AKY, s.229)
- mektep*: Okul. (AKY, s.230)
- melaike*: Melekler. (AKY, s.230)
- menetmek*: Yasaklamak. (AKY, s.230)
- meni*: Sperm. (AKY, s.231)
- mera*: Otlak. (AKY, s.231)
- merhamet*: Acıma. (AKY, s.231)
- merkep*: Eşek. (AKY, s.231)
- mesuliyet*: Sorumluluk. (AKY, s.232)
- methetmek*: Övmek. (AKY, s.232)

- Mevla*: Tanrı. (AKY, s.233)
- mevzu*: Konu. (AKY, s.233)
- mezbele*: Çöplük. (AKY, s.233)
- mısra*: Dize. (AKY, s.233)
- mısrak*: Kargı. (AKY, s.233)
- mihenik*: Deneytaş. (AKY, s.234)
- milletlerarası*: Uluslararası. (AKY, s.234)
- miralay*: (Eskiden) Albay. (AKY, s.235)
- muahede*: Anlaşma. (AKY, s.237)
- muallim*: Öğretmen. (AKY, s.237)
- muavin*: Yardımcı. (AKY, s.237)
- muhacir*: Göçmen. (AKY, s.237)
- muharrir*: Yazar. (AKY, s.237)
- muhterem*: Sayın. (AKY, s.238)
- mukavele*: Sözleşme. (AKY, s.238)
- musahhih*: Düzeltici. (AKY, s.238)
- musiki*: Müzik. (AKY, s.238)
- muştı*: Müjde. (AKY, s.239)
- muvaffakiyet*: Başarı. (AKY, s.239)
- muzır*: Zararlı. (AKY, s.239)
- müddet*: Süre. (AKY, s.239)
- müessese*: Kuruluş. (AKY, s.239)
- mühim*: Önemli. (AKY, s.239)
- mümbit*: Verimli. (AKY, s.240)
- mümessil*: Temsilci. (AKY, s.240)
- mümkün*: Olabilir. (AKY, s.240)

münakaşa: Tartışma. (AKY, s.240)

müracaat: Başvurma. (AKY, s.240)

müsabaka: Yarışma. (AKY, s.240)

müsait: Uygun. (AKY, s.240)

mütehassıs: Uzman. (AKY, s.241)

mütehassıs: Duygulanmış. (AKY, s.241)

müzayedede: Arttırma. (AKY, s.241)

naçar: Çaresiz. (AKY, s.242)

nahiye: 1.Bölge. 2.Bucak. (AKY, s.242)

name: Mektup. (AKY, s.243)

nasihat: Öğüt. (AKY, s.243)

nazar: Bakış. (AKY, s.244)

nebat: Bitki. (AKY, s.244)

nehir: Irmak. (AKY, s.245)

neşriyat: Yayınlar. (AKY, s.245)

netice: Sonuç. (AKY, s.245)

nizamname: Tüzük. (AKY, s.246)

numune: Örnek. (AKY, s.247)

nüktedan: Nükteci. (AKY, s.247)

nümayiş: Gösteri. (AKY, s.247)

nüve: Çekirdek. (AKY, s.247)

olabilirlik: İhtimal. (AKY, s.249)

olanak: İmkan. (AKY, s.250)

olasılık: İhtimal. (AKY, s.250)

onama: Tasvip. (AKY, s.251)

ondiüle: Kıvrılmış. (AKY, s.251)

otoban: Otoyolu. (AKY, s.253)

- ödenti*: Aidat. (AKY, s.255)
- öfkeli*: Kızgın. (AKY, s.253)
- özleyiş*: Hasret. (AKY, s.260)
- özyapı*: Karakter. (AKY, s.259)
- pak*: Temiz. (AKY, s.260)
- paklık*: Temizlik. (AKY, s.260)
- panter*: Pars. (AKY, s.262)
- parantez*: Ayraç. (AKY, s.263)
- peder*: Baba. (AKY, s.267)
- pertavsız*: Büyüteç. (AKY, s.268)
- pinpon*: İhtiyar. (AKY, s.270)
- pisi*: Kedi. (AKY, s.271)
- psikolog*: Ruhbilimci. (AKY, s.276)
- pürçük*: Pürçek. (AKY, s.277)
- pürçüklü*: Havuç. (AKY, s.277)
- randıman*: Verim. (AKY, s.279)
- realist*: Gerçekçi. (AKY, s.280)
- realite*: Gerçek. (AKY, s.280)
- reflektör*: Yansıtıcı. (AKY, s.278)
- reisicumhur*: Cumhurbaşkanı. (AKY, s.280)
- restoran*: Lokanta. (AKY, s.281)
- risk*: Riziko. (AKY, s.282)
- rivayet*: Söylenti. (AKY, s.282)
- riyaziye*: Matematik. (AKY, s.282)
- rölyef*: Kabartma. (AKY, s.283)
- rötar*: Gecikme. (AKY, s. 283)
- rüşet*: Erginlik. (AKY, s.284)

- rüzgar*: Yel. (AKY, s.284)
- sarf*: Harcama. (AKY, s.291)
- seda*: Ses. (AKY, s.293)
- sefi*: Elçi. (AKY, s.294)
- sektör*: Bölüm. (AKY, s.294)
- selen*: Ses. (AKY, s.294)
- sene*: Yıl. (AKY, s.295)
- ser*: Baş. (AKY, s.295)
- serdar*: Başkomutan. (AKY, s.296)
- serdengeçti*: Fedai. (AKY, s.296)
- sıçan*: Fare. (AKY, s.298.)
- sıçanotu*: Arsenik. (AKY, s.298)
- sığamak*: Sıvamak. (AKY, s.298)
- sinaat*: Zanaat. (AKY, s.300)
- sinaat*: Zanaat. (AKY, s.300)
- simzar*: Komisyoncu. (AKY, s.305)
- sinyor*: Bay. (AKY, s.306)
- siyahi*: zenci. (AKY, s.308)
- siyaset*: Politika. (AKY, s.308)
- siymek*: (Kedi, köpek için) İşemek. (AKY, s.308)
- ski*: Kayak. (AKY, s.308)
- Skoç*: İskoç. (AKY, s.308)
- soye*: Gölge. (AKY, s.292)
- stat*: Stadyum. (AKY, s.318)
- step*: Bozkır. (AKY, s.318)
- stilo*: Dolmakalem. (AKY, s.319)
- stop*: Dur. (AKY, s.319)

- sual*: Soru. (AKY, s.319)
- sumsuk*: Yumruk. (AKY, s.321)
- sürur*: Sevinç. (AKY, s.326)
- sütlüce*: Dügünçiçeği. (AKY, s.328)
- şahit*: Tanık. (AKY, s.329)
- şappadak*: Ansızın. (AKY, s.332)
- şarklı*: Doğulu. (AKY, s.332)
- şaşırtıcı*: Şaşırtan. (AKY, s.333)
- şavk*: Işık. (AKY, s.333)
- şebnem*: Çiğ, jale. (AKY, s.334)
- şeh*: Şah. (AKY, s.334)
- şeytansaçı*: Küsküotu. (AKY, s.337)
- şifahi*: Sözlü. (AKY, s.338)
- şirket*: Ortaklık. (AKY, s.339)
- şua*: Işın. (AKY, s.340)
- şurayıdevlet*: Danıştay. (AKY, s.341)
- şuuraltı*: Bilinçli. (AKY, s.341)
- şüphe*: Kuşku. (AKY, s.341)
- şüpheli*: Kuşkulu. (AKY, s.341)
- tabiatüstü*: Doğaüstü. (AKY, s.342)
- tabiyet*: Tadımlık. (AKY, s.343)
- tahkik*: Soruşturma. (AKY, s.344)
- tahtelbahir*: Denizaltı. (AKY, s.345)
- takdimci*: Sunucu. (AKY, s.345)
- takunya*: Nalın. (AKY, s.347)
- talan*: Yağma. (AKY, s.347)
- talebe*: Öğrenci. (AKY, s.347)

- talebelik*: Öğrencilik. (AKY, s.347)
- tamahkar*: Açgözlü. (AKY, s.347)
- tamirat*: Onarımlar. (Bütün yaz ayları evin tamiratı ile geçti.) (AKY, s.348)
- tamu*: Cehennem. (Yerlerimiz tamu olmamalıdır.) (AKY, s.348)
- taşullaşmak*: Fosilleşmek. (AKY, s.353)
- tayyareci*: Pilot. (AKY, s.356)
- teberrü*: Bağışlama. (AKY, s.356)
- tebessüm*: Gülümseme. (AKY, s.357)
- tebliğ*: Bildiri. (AKY, s.357)
- tebrik*: Kutlama. (AKY, s.356)
- tecim*: Ticaret. (AKY, s.356)
- tefekkir*: Düşünme. (AKY, s.357)
- tekerlenmek*: Yuvarlanmak. (Ayağı takılınca merdivenlerden tekerlendi.) (AKY, s.358)
- teksir*: Çoğaltma. (Soruları teksir edip öğrencilere dağıtırsanız zaman kaybını önlersiniz.) (AKY, s.359)
- tekzip*: Yalanlama. (Sanatçı hakkında çıkarılan dedikoduları tekzip etti.) (AKY, s.359)
- tentez*: Dantel. (AKY, s.362)
- teoloji*: İlahiyat. (AKY, s.362)
- teori*: Nazariye, kuram. (AKY, s.362)
- tepik*: Tekme. (AKY, s.363)
- terapi*: Tedavi. (AKY, s.363)
- terbiyeci*: Eğitimi. (AKY, s.364)
- teres*: Pezevenk. (AKY, s.364)
- terörist*: Tedhişçi (Üç terörist silahlariyle yakalandı.) (AKY, s.365)
- tetkik*: İnceleme. (AKY, s.367)
- tevzi*: Dağıtma. (AKY, s.367)
- tezyin*: Süsleme. (AKY, s.368)

- tezyinat*: Süslemeler. (AKY, s.368)
- tıpa*: Tapa. (AKY, s.369)
- tırnakçı*: Yankesici. (AKY, s.370)
- tırnaklamak*: Tırmalamak. (AKY, s.370)
- tırtık*: Çentik. (AKY, s.370)
- tırtıkçı*: Yankesici. (AKY, s.370)
- tırtıklamak*: Çalmak. (AKY, s.370)
- toplum bilim*: Sosyoloji. (AKY, s.374)
- tosbağa*: Kaplumbağa. (AKY, s.375)
- toto*: Sportoto. (AKY, s.376)
- toy*: Ziyafet. (AKY, s.376)
- tuluk*: Tulum. (AKY, s.379)
- tutarlı*: Dengeli. (AKY, s.380)
- tüberküloz*: Verem (Akciğer veremi). (AKY, s.382)
- tümce*: Cümle. (AKY, s.382)
- tümden*: Bütünüyle. (AKY, s.382)
- tün*: Gece. (AKY, s.383)
- türetici*: Türeten. (AKY, s.383)
- türkiyat*: Türkoloji. (AKY, s.384)
- tüydürmek*: Çalmak. (AKY, s.385)
- tüymek*: Kaçmak. (AKY, s.385)
- uçlu*: Cennet. (AKY, s.387)
- uğrun*: Gizlice. (AKY, s.388)
- ulak*: Haberci. (AKY, s.388)
- ulusçu*: Milliyetçi. (AKY, s.389)
- urmak*: Vurmak. (AKY, s.390)

usandırıcı: Bıktırıcı. (AKY, s.390)

usuldan: Yavaşça. (AKY, s.391)

uyarlık: Uygunluk. (AKY, s.391)

uyuşmazlık: Geçimsizlik. (AKY, s.393)

uzuv: Organ (Bir uzvunu kaybettiği için üzülyordu.). (AKY, s.394)

ümitli: Umutlu. (AKY, s.396)

ümran: Bayındırlık. (AKY, s.396)

ürümek: Havlamak. (İt ürür, kervan yürür.) (AKY, s.397)

üryan: Çıplak. (AKY, s.397)

vasat: Orta. (AKY, s.402)

vasıf: Nitelik. (AKY, s.403)

vasıtalı: Dolaylı. (AKY, s.403)

vehim: Kuruntu. (AKY, s.404)

velespit: Bisiklet. (AKY, s.404)

velur: Kadife. (AKY, s.404)

vesvese: Kuruntu. (Çok vesveseli bir kişiydi.) (AKY, s.405)

yabani: Ispanak: Pazı. (AKY, s.409)

yakışık: Uygunluk. (AKY, s.412)

yalaz: Alev. (AKY, s.413)

yanlışlıkla: Bilmeyerek. (AKY, s.416)

yaratık: Mahluk. (AKY, s.419)

yardakçı: Yardımcı. (AKY, s.419)

yavrulamak: Doğurmak. (AKY, s.423)

yek: Bir. (AKY, s.426)

yerleşim: İskan. (AKY, s.429)

yıpratıcı: Yıpratıcı. (AKY, s.432)

yıvışık: Yılışık. (AKY, s.432)

yine: Gene. (AKY, s.432)

yollamak: Göndermek. (AKY, s.434)

yontu: Heykel. (Tunç, alçı, tahta vb. maddelerden yapılır.) (AKY, s.435)

yönetici: İdareci. (AKY, s.436)

yönetim: İdare. (AKY, s.436)

yunmak: Yıkanmak. (AKY, s.437)

üzünden: Sebebiyle. (AKY, s.440)

zabıt: Tutanak. (AKY, s.441)

zabit: Subay. (AKY, s. 441)

zarta: Ölmek. (AKY, s.442)

zarta: Yellenme. (AKY, s.443)

ziyan: Zarar. (AKY, s.446)

zor bela: Güçlülükle. (AKY, s.447)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te 445 sözlükbirim, tek kelime ile tanımlanmıştır. Tek kelime ile yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimleri:

Birleşik kelimededen oluşan sözlükbirimin tek kelime ile tanımlanmasına örnekler:
boyunbağı: Kravat. (AKY, s.60), *gündoğusu*: Doğu. (AKY, s.138), *halkbilgisi*: Folklor. (AKY, s.142), *adçekme*: Kur'a. (AKY, s.19), *barışsever*: Barışçı. (AKY, s.46), *kişioğlu*: İnsan. (AKY, s.201)...

Tek kelimededen oluşan sözlükbirimin birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler:
alkım: Gökkuşağı. (AKY, s.26), *ayıbalığı*: Fok. (AKY, s.39), *bedir*: Dolunay. (AKY, s.50), *mahpus*: Hapsedilmiş. (AKY, s.224), *matbaa*: Basımevi. (AKY, s.228)...

Alıntı kelime ile oluşmuş birleşik kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: *amcazade*: Amcaoğlu. (AKY, s.28), *çayhane*: Çayevi. (AKY, s.79)...

Yabancı bir ek ile oluşmuş bir sözlükbirimin Türkçe ek ile tanımlanmasına örnekler: haşarat: Böcekler. (AKY, s.145), neşriyat: Yayınlar. (AKY, s.245), dostane: Dostça. (AKY, s.103), nüktedan: Nükteci. (AKY, s.247), kabristan: Mezarlık. (AKY, s.173)...

Anlam Bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimleri:

Türkçe bir kelimenin yabancı dildeki karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: bulgu: İcat. (AKY, s.63), ışıkölçer: Fotometre. (AKY, s.156), yaratık: Mahluk. (AKY, s.419)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: celse: Oturum. (AKY, s.68), didaktik: Öğretici. (AKY, s.97), garp: Batı. (AKY, s.127), aktüel: Güncel. (AKY, s.24), eftar: Çocuklar. (AKY, s.117), stop: Dur. (AKY, s.319), muallim: Öğretmen. (AKY, s.237)...

Halk dilindeki bir kelimenin tek kelime ile tanımlanmasına örnekler: gürk: Kuluçka. (AKY, s.136), inildemek: İnlemek. (AKY, s.165), sığamak: Sıvamak. (AKY, s.298), tosbağa: Kaplumbağa. (AKY, s.375), urmak: Vurmak. (AKY, s.390), yabani ispanak: Pazı. (AKY, s.409), velespit: Bisiklet. (AKY, s.404)...

Türkçe bir kelimenin yakın anlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: fayans: Çini. (AKY, s.121)...

Alıntı bir kelimenin alıntı bir kelime ile tanımlanmasına örnekler: kapital: Sermaye. (AKY, s.181), İstavroz: Haç. (AKY, s.156), ispirto: Alkol. (AKY, s.167), risk: Riziko. (AKY, s.282), stat: Stadyum. (AKY, s.318), toto: Sportoto. (AKY, s.376)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te tek bir kelime ile tanımlanan sözlükbirimlerinde, bu seçilen tek kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: tıpa: Tapa. (AKY, s.369), terörist: Tedhişçi (Üç terörist silahlarıyla yakalandı.). (AKY, s.365), yerleşim: İskan. (AKY, s.429)...

Yukarıda örnek verilen bu sözlükbirimlerin bazılarının anlamını öğrenmek için hedef kitlenin tekrar sözlüğe bakması gerekmektedir. Örneğin AKY'de verilen terörist kelimesinin tanımı “tedhişçi” olarak verilmiştir. “Tedhişçi” kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. -çi isimden isim yapan ek ile oluşturulan bu kelimenin ilköğretim öğrencisi için bilinirliğinin düşük bir kelime olduğu söylenebilir. Ayrıca “tedhişçi” kelimesine aynı sözlükte sözlükbirim olarak da yer verilmemiştir. Bu tek örnek bile sözlükbirimin tek

kelime ile tanımlanmasında seçilen kelimenin bilinirliğinin yüksek olması gerekliliğini göstermektedir. Sözlükbirimlerin çok az bir kısmında anlaşılmasını kolaylaştırmak için tanımlamada kullanılan kelime bağlama uygun örnek cümle içinde kullanılmıştır: *terörist*: Tedhişçi (Üç terörist silahlariyle yakalandı.). (AKY, s.365), *büyük*: 5.Niceliği çok olan. (Büyük para.) (AKY, s.65)...

4.2.3.2.Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te Yer alan tek kelime ile yapılan tanımlamalar

açölçer: İletki. (BY, s.10)

adem: İnsan. (BY, s.11)

adese: Mercek. (BY, s.11)

adisyon: Hesap. (Lokanta otel gibi yerlerde) (BY, s.11)

akçe: Para. (BY, s.14)

akıcı: Sıvı. (BY, s.14)

aksırmak: Hapşürmak. (BY, s.15)

aktivite: Etkinlik. (BY, s.16)

alakadar: İlgili. (BY, s.16)

alim: Bilgin. (BY, s.18)

alinteri: Emek. (BY, s.18)

alkış: Alkışlama. (BY, s.18)

amele: İşçi. (BY, s.19)

anafor: Girdap. (BY, s.20)

anemi: Kansızlık. (BY, s.21)

anı: Hatıra. (BY, s.21)

anket: Araştırma. (BY, s.21)

apışmak: Şaşürmak. (BY, s.23)

apse: Çıban. (BY, s.22)

arıtmak: Temizlemek. (BY, s.24)

arlanmak: Utanmak. (BY, s.24)

arzu: İstek. (BY, s.25)

arzuhal: Dilekçe. (BY, s.25)

arzulamak: Özlemek. (BY, s.25)

asalet: Soyluluk. (BY, s.25)

asap: Sınırlar. (BY, s.25)

asır: Yüzyıl. (BY, s.26)

ateist: Tanrıtanımaz. (BY, s.28)

ateizm: Tanrıtanımsızlık. (BY, s.28)

atıl: Temel. (BY, s.28)

ayıplamak: Kınamak. (BY, s.31)

ayraç: Parantez. (BY, s.31)

aza: Üye. (BY, s.32)

azamet: Ululuk. (BY, s.32)

azar: Paylama. (BY, s.32)

azgın: Azmış. (BY, s.32)

bahtiyar: Mutlu. (BY, s.35)

barışsever: Barışçı. (BY, s.39)

basit: Kolay. (BY, s.39)

bedbaht: Mutsuz. (BY, s.42)

beden: Gövde. (BY, s.42)

belde: Şehir. (BY, s.43)

belgegeçer: Faks. (BY, s.43)

berrak: Duru. (BY, s.44)

beyanname: Bildir. (BY, s.45)

bezemek: Süslemek. (BY, s.46)

bihaber: Habersiz. (BY, s.46)

bilinçaltı: Şuuraltı. (BY, s.47)

bina: Yapı. (BY, s.48)

biraz: Azıcık. (BY, s.48)

böylece: Böylelikle. (BY, s.43)

bravo: Aferin. (BY, s.54)

buçuk: Yarım. (AKY, s.62)

buçuk: Yarım. (BY, s.55)

büçür: Bodur (kimse). (BY, s.56)

bulaşıcı: Bulaşabilen. (BY, s.54)

büro: Yazıhane. (BY, s.56)

buruk: Burulmuş. (BY, s.56)

buse: Öpücük. (BY, s.54)

buyruk: Emir. (BY, s.56)

cadde: Anayol. (BY, s.58)

çağlar: Çağlayan. (BY, s.65)

caka: Gösteri. (BY, s.58)

camia: Topluluk. (BY, s.58)

çarpıcı: Etkileyici. (BY, s.69)

cehalet: Bilgisizlik. (BY, s.59)

celal: Büyüklük. (BY, s.59)

celse: Oturum. (BY, s.59)

cengaver: Savaşçı. (BY, s.60)

cenk: Savaş. (BY, s.60)

cenup: Güney. (BY, s.60)

cerh: Yaralama. (BY, s.60)

- cidar*: Duvar . (BY, s.60)
- cidden*: Gerçekten. (BY, s.61)
- ciddiyet*: Ağırbaşlılık. (BY, s.61)
- çıkı*: Çıkım. (BY, s.73)
- cingöz*: Açık göz. (BY, s.62)
- cinnet*: Delilik. (BY, s.62)
- cıvık*: Sulanmış. (BY, s.61)
- cümbüş*: Eğlenti. (BY, s.63)
- cüret*: Ataklık. (BY, s.63)
- cüretkar*: Atak. (BY, s.63)
- cürüm*: Suç. (BY, s.63)
- dahiliye*: İç işleri. (BY, s.79)
- dahiyane*: Dahice. (BY, s.79)
- darlaşmak*: Daralmak. (BY, s.82)
- debdebe*: Şatafat. (BY, s.82)
- deha*: Dahilik. (BY, s.83)
- delege*: Murahhas. (BY, s.84)
- delgi*: Matkap. (BY, s.84)
- denklik*: Eşitlik. (BY, s.86)
- depar*: Çıkış. (BY, s.86)
- deste*: Demet. (BY, s.87)
- detay*: Ayrıntı. (BY, s.87)
- deva*: İlaç. (BY, s.88)
- devir*: Çağ. (BY, s.88)
- devre*: Dönem. (BY, s.88)
- didaktik*: Öğretici. (BY, s.89)

- dikiz*: Bakma (BY, s.89)
- dilbaz*: Konuşkan. (BY, s. 90)
- dilber*: Güzel (kadın). (BY, s.90)
- dimag*: Beyin. (BY, s.90)
- diplomasi*: Diplomatlık. (BY, s.91)
- direktör*: Müdür. (BY, s.91)
- divane*: Kaçık. (BY, s.93)
- diyar*: Ülke. (BY, s.93)
- doğa*: Tabiat. (BY, s.94)
- doktrin*: Öğreti. (BY, s.95)
- dörtkenar*: Dörtgen. (BY, s.99)
- döşek*: Yatak. (BY, s.99)
- dostane*: Dostça. (BY, s.98)
- düvel*: Devletler. (BY, s.104)
- ebat* : Boyutlar. (BY, s.106)
- ebediyet*: Sonsuzluk. (BY, s.106)
- ece*: Kraliçe. (BY, s.106)
- edevat*: Alet. (BY, s.106)
- editör*: Yayıncı. (BY, s.107)
- ego*: Ben. (BY, s.107)
- ehemmiyet* : Önem. (BY, s.108)
- ekip*: Takım. (BY, s.108)
- ekseryat*: Çoğunluk. (BY, s.109)
- elastiki*: Esnek. (BY, s.110)
- elbet*: Elbette. (BY, s.110)
- elim*: Acıklı. (BY, s.111)

- elit*: Seçkin. (BY, s.111)
- emekçi*: İşçi. (BY, s.112)
- emir*: Buyruk. (BY, s.112)
- en*: Genişlik. (BY, s.112)
- enkaz*:Yıkıntı. (BY, s.113)
- enstrüman*: Çalgı. (BY, s.113)
- er*: Erken. (BY, s.114)
- erişkin*: Yetişkin (BY, s.114)
- erkan-1 harp*: Kurmay. (BY, s.114)
- eş sesli*: Sesteş. (BY, s.116)
- esef*: Üzüntü. (BY, s.115)
- eşkıya*: Haydut. (BY, s.116)
- etobur*: Etçil. (BY, s.117)
- evermek*: Evlendirmek. (BY, s.118)
- evvel*: Önce. (BY, s.118)
- ezeli*: Öncesi. (BY, s.119)
- faaliyet*: Etkinlik. (BY, s.120)
- fahiş*: Aşırı. (BY, s.120)
- faik*: Üstün. (BY, s.120)
- fakat*: Ama. (BY, s.120)
- faks*: Belgegeçer. (BY, s.120)
- fani*: Ölümlü. (BY, s.121)
- fantastik*: Hayali. (BY, s.121)
- faraziye*: Varsayım. (BY, s.121)
- fare*: Sıçan. (BY, s.121)
- fayda*: Yarar. (BY, s.122)

- fazilet*: Erdem. (BY, s.122)
- felah*: Kurtuluş. (BY, s.122)
- fena*: Kötü. (BY, s.123)
- fert*: Birey. (BY, s.123)
- fevkalade*: Olağanüstü. (BY, s.124)
- feyz*: Verimlilik. (BY, s.124)
- feza*: Uzay. (BY, s.124)
- fikir*: Düşünce. (BY, s.125)
- filtre*: Süzgeç. (BY, s.126)
- fırar*: Kaçma. (BY, s.126)
- fırası*: Kaçak. (BY, s.126)
- fire*: Eksilme. (BY, s.126)
- fırka*: Parti. (BY, s.124)
- fıstan*: Entari. (BY, s.126)
- fütur*: Bezginlik. (BY, s.129)
- gaile*: Dert. (BY, s.130)
- garanti*: Teminat. (BY, s.131)
- garp*: Batı. (BY, s.131)
- gebe* : Hamile. (BY, s.132)
- gıda*: Besin. (BY, s.136)
- gıpta*: İmrenmek. (BY, s.136)
- girizgah*: Giriş. (BY, s.137)
- gırnata* : Klarnet. (BY, s.136)
- giyecek* : Giysi. (BY, s.137)
- giz*: Sır. (BY, s.137)
- gizem*: Sır. (BY, s.137)

- glikoz* : Şeker. (BY, s.137)
- global*: Küresel. (BY, s.137)
- göçer* : Göçebe. (BY, s.138)
- gocunmak*: Alınmak. (BY, s.137)
- gö mü* : Define. (BY, s.139)
- görmemiş*: Görgüsü. (BY, s.139)
- gözükmek*: Görünmek. (BY, s.141)
- grup*: Topluluk. (BY, s.142)
- günce*: Günlük. (BY, s.144)
- güne bakan*: Ayçiçeği. (BY, s.144)
- güven*: Emniyet. (BY, s.145)
- güvenç*: İtimat. (BY, s.145)
- güvenlik*: Emniyet. (BY, s.145)
- güz*: Sonbahar. (BY, s.145)
- habis*: Kötü. (BY, s.146)
- hadise*: Olay. (BY, s.147)
- hafriyat*: Kazı. (BY, s.147)
- Hak*: Tanrı. (BY, s.147)
- hakimiyet*: Egemenli. (BY, s.147)
- halas*: Kurtuluş. (BY, s.148)
- halayık*: Cariye. (BY, s.148)
- halen*: Şimdi. (BY, s.148)
- hançere*: Gırtlak. (BY, s.149)
- hapishane*: Cezaevi. (BY, s.150)
- hapşırık*: Aksırık. (BY, s.150)
- hasar*: Zarar. (BY, s.151)

hasbihal : Dertleşme. (BY, s.151)

haşere: Böcek. (BY, s.152)

hasret: Özlem. (BY, s.152)

hatırat: Anılar. (BY, s.152)

hatun: Kadın. (BY, s.152)

havadis: Haber. (BY, s.153)

haz: Hoşlanma. (BY, s.154)

hazar: Barış. (BY, s.154)

hazım: Sindirim. (BY, s.154)

hediye: Armağan. (BY, s.155)

hemoroit: Basur. (BY, s.155)

hepatit: Sarılık. (BY, s.156)

heyet: Kurul. (BY, s.157)

hezimet: Bozgun. (BY, s.157)

hilebaz: Hileci. (BY, s.159)

hilkat: Yaradılış. (BY, s.159)

hipotez: Varsayım. (BY, s.159)

hısım: Akraba. (BY, s.158)

hol: Sofa. (BY, s.160)

hükümran: Egemen. (BY, s.163)

hülya: Hayal. (BY, s.163)

hümanist: İnsancıl. (BY, s.163)

hür: Özgür. (BY, s.163)

hürmet: Saygı. (BY, s.163)

husumet: Düşmanlık. (BY, s.162)

hususî: Özel. (BY, s.162)

hususiyet: Özellik. (BY, s.162)

hüviyet: Kimlik. (BY, s.163)

ibraz: Gösterme. (BY, s.167)

icap : Gerek. (BY, s.167)

icar: Kira. (BY, s.167)

içtimai: Toplumsal. (BY, s.168)

idrar: Sidik. (BY, s.169)

iflah: Kurtuluş. (BY, s.169)

ikamet: Oturma. (BY, s.170)

iktisat : Ekonomi. (BY, s.171)

ilah: Tanrı. (BY, s.171)

ilan: Duyuru. (BY, s.172)

ilave : Ek. (BY, s.172)

ilenme: Beddua. (BY, s.172)

ilim: Bilim. (BY, s.172)

ilmi: Bilimsel. (BY, s.173)

iltica: Sığınma. (BY, s.173)

iltimas: Kayırma. (BY, s.173)

im: İşaret. (BY, s.173)

imaj: İmge. (BY, s.173)

iman: İnan. (BY, s.173)

imar: Bayındırlık. (BY, s.173)

imge: Hayal. (BY, s.174)

imtihan: Sınav. (BY, s.174)

infilak: Patlama. (BY, s.175)

insaniyet: İnsanlık. (BY, s.175)

- intiba*: İzlenim. (BY, s.176)
- intikam*: Öç. (BY, s.176)
- irak*: Uzak. (BY, s.164)
- irtibat*: Bağlantı. (BY, s.176)
- irtica*: Gericilik. (BY, s.176)
- irtifa*: Yükseklik. (BY, s.176)
- isim*: Ad. (BY, s.177)
- iskan*: Yerleşim. (BY, s.177)
- iskan*: Yerleşme. (BY, s.177)
- iskarpin*: Ayakkabı. (BY, s.177)
- iskarpin*: Ayakkabı. (BY, s.177)
- iskonto*: İndirim. (BY, s.177)
- iskonto*: İndirim. (BY, s.177)
- istavroz*: Haç. (BY, s.177)
- istida*: Dilekçe. (BY, s.178)
- istifade*: Yaralanma. (BY, s.178)
- istikbal*: Gelecek (BY, s.178)
- istiklal*: Bağımsızlık. (BY, s.178)
- istinaden*: Dayanılarak. (BY, s.178)
- istirahat*: Dinlenme. (BY, s.178)
- istişare*: Danışma. (BY, s.178)
- it*: Köpek. (BY, s.179)
- itikat*: İnanç. (BY, s.180)
- itina*: Özen. (BY, s.180)
- izafet*: Bağıntı. (BY, s.180)
- izah*: Açıklama. (BY, s.180)

- izole*: Yalıtılmış. (BY, s.181)
- izoterm*: Eş sıcaklık. (BY, s.181)
- izoterm*: Eşsıcak. (BY, s.181)
- janjan*: Yanardöner. (BY, s.182)
- jeoloji*: Yerbilim. (BY, s.183)
- kabristan*: Mezarlık. (BY, s.185)
- kabza*: Sap. (BY, s.185)
- kademe*: Basamak. (BY, s.186)
- kadirşinas*: Değerbilir. (BY, s.186)
- kafi*: Yeter. (BY, s.186)
- kaka*: Dışkı. (BY, s.188)
- kakışmak*: İtişmek. (BY, s.188)
- kalite*: Nitelik. (BY, s.190)
- kalorimetre*: Isıölçer. (BY, s.190)
- kamer*: Ay. (BY, s.191)
- kampana*: Çan. (BY, s.191)
- kaos*: Karışıklık (BY, s.194)
- kaphca*: Ilıca. (BY, s.195)
- karakaçan*: Eşek. (BY, s.197)
- karambol*: Karmaşa. (BY, s.197)
- kartograf*: Haritacı. (BY, s.201)
- kasır*: Köşk. (BY, s.202)
- kati*: Kesin. (BY, s.204)
- katman*: Tabaka. (BY, s.204)
- kaybolmak*: Yitmek. (BY, s.206)
- kaynakça*: Bibliyografya. (BY, s.207)

kazulet: Kocaman. (BY, s.208)

keder: Acı. (BY, s.208)

kefalet: Kefillik. (BY, s.208)

kehle: Bit. (BY, s.208)

kekeç: Kekeme. (BY, s.208)

kelam: Söz. (BY, s.209)

kelime: Sözcük. (BY, s.209)

kelli: Sonra. (AKY, s.191)

Kemalist: Atatürkçü. (BY, s.209)

Kemalizm: Atatürkçülük. (BY, s.209)

kent: Şehir. (BY, s.210)

kentleşme: Şehirleşmek. (BY, s.210)

keşfetmek: Bulmak. (BY, s.213)

kesif: Yoğun. (BY, s.211)

keşiş: Rahip. (BY, s.212)

keşmekeş: Karışıklık. (BY, s.212)

kez : Defa. (BY, s.213)

keza: Öyle. (BY, s.213)

kile: Ölçek. (BY, s.219)

kimi: Bazısı. (BY, s.219)

kimlik: Hüviyet. (BY, s.219)

kimyager: Kimyacı. (BY, s.219)

kindar: Kinci. (BY, s.219)

kıstas: Ölçü. (BY, s.216)

kitabe: Yazıt. (BY, s.220)

kıymet: Değer (BY, s.217)

- kızarık*: Kızarmış. (BY, s.218)
- kızışmak*: şiddetlenmek. (BY, s.218)
- klasman*: Sınıflandırma. (BY, s.221)
- koçaklama*: Destan. (BY, s.222)
- kok kömürü*: Kok. (BY, s.222)
- kolon*: Sütun. (BY, s.223)
- kolye*: Gerdanlık. (BY, s.224)
- komite*: Encümen. (BY, s.224)
- kongre*: Kurultay. (BY, s.225)
- koyak*: Vadi. (BY, s.230)
- kraliyet*: Krallık. (BY, s.233)
- kravat*: Boyun bağı. (BY, s.233)
- kristal*: Billur. (BY, s.233)
- kroki*: Taslak. (BY, s.233)
- küfretmek*: Sövmek. (BY, s.240)
- külliyen*: Tamamıyla. (BY, s.241)
- kumandan*: Komutan. (BY, s.235)
- kurak*: Yağmursuz. (BY, s.236)
- kuramsal*: Teorik. (BY, s.236)
- küs*: Küsmüş. (BY, s.243)
- kuşku*: şüphe. (BY, s.239)
- lafazan*: Geveze. (BY, s.244)
- larva*: Kurtçuk. (BY, s.245)
- latife*: şaka. (BY, s.246)
- lezzet*: Tat. (BY, s.247)
- lider*: Önder. (BY, s.247)

- lig*: Küme. (BY, s.247)
- lime*: Parça. (BY, s.247)
- limitet*: Sınırlı. (BY, s.247)
- lisan*: Dil. (BY, s.248)
- lop*: Yumuşak. (BY, s.249)
- lügat*: Sözlük. (BY, s.249)
- lütuף*: İyilik (BY, s.249)
- mademki*: Madem. (BY, s.251)
- makber*: Mezar. (BY, s.253)
- merhum*: Rahmetli. (BY, s.263)
- mersiye*: Ağıt. (BY, s.264)
- mesele*: Sorun. (BY, s.264)
- mesih*: Peygamber. (BY, s.264)
- meşrubat*: İçecek, 265)
- metal*: Maden. (BY, s.265)
- methetmek*: Övmek. (BY, s.265)
- methiye*: Övgü. (BY, s.265)
- metot*: Yöntem. (BY, s.265)
- mevla*: Tanrı. (BY, s.266)
- mevta*: Ölü. (BY, s.266)
- mezalim*: Zulümler. (BY, s.266)
- midi*: Orta . (BY, s.267)
- mih*: Çivi. (BY, s.267)
- mihrak*: Odak. (BY, s.268)
- millet*: Ulus. (BY, s.269)
- milletlerarası*: Uluslararası. (BY, s.269)

- milli*: Ulusal. (BY, s.269)
- millileşmek*: Ulusallaştırmak. (BY, s.269)
- milliyetçi*: Ulusçu. (BY, s.269)
- minimini*: Küçücük. (BY, s.269)
- mıntka*: Bölge. (BY, s.267)
- misafir*: Konuk. (BY, s.270)
- misal*: Örnek. (BY, s.270)
- mizan*: Sağlama. (BY, s.270)
- möble*: Mobilya . (BY, s.272)
- monte*: Montaj. (BY, s.271)
- motivasyon*: Güdülenme. (BY, s.272)
- motorin*: Mazot. (BY, s.272)
- muallim*: Öğretmen. (BY, s.272)
- muammer*: Yaşamış. (BY, s.272)
- muavin*: Yardımcı. (BY, s.272)
- müdafaa*: Savunma. (BY, s.275)
- müfrit*: Aşırı. (BY, s.275)
- muhacir*: Göçmen. (BY, s.273)
- muharip*: Savaşçı. (BY, s.273)
- muhasip*: Sayman. (BY, s.273)
- mukaddes*: Kutsal. (BY, s.273)
- mükafat*: Ödül. (BY, s.276)
- mukavele*: Sözleşme. (BY, s.274)
- mülteci*: Sığınmacı. (BY, s.276)
- mümessil*: Temsilci, 276)
- mümin*: Inanan. (BY, s.276)

münakaşa: Tartışma. (BY, s.276)

münevver: Aydın. (BY, s.276)

mürettebat: Tayfalar. (BY, s.276)

müsaade: İzin. (BY, s.276)

musibet: Felaket . (BY, s.274)

musiki: Müzik. (BY, s.274)

müsrif: Tutumsuz. (BY, s.276)

müstakil: Bağımsız. (BY, s.276)

müşterek: Ortaklaşa. (BY, s.277)

muzır: Zararlı. (BY, s.275)

naçar: Çaresiz. (BY, s.278)

nahiye: Bucak. (BY, s.278)

nakit: Peşin Para. (BY, s.279)

namzet: Aday. (BY, s.279)

nasihat: Öğüt. (BY, s.280)

nazar: Bakış. (AKY, s.244)

nebat: Bitki. (BY, s.281)

nebatî: Bitkisel. (BY, s.281)

nebi: Peygamber. (BY, s.281)

nehir: Irmak. (BY, s.281)

nesil: Kuşak. (BY, s.282)

neşriyat: Yayın. (BY, s.282)

netice: Sonuç. (BY, s.282)

nimet: İyilik. (BY, s.283)

nisa: Kadın. (BY, s.283)

nişane: Belirti. (BY, s.283)

- nizam*: Düzen. (BY, s.284)
- nü*: Çıplak. (BY, s.285)
- nüktedan*: Şakacı. (BY, s.285)
- nümayiş*: Gösteriş. (BY, s.285)
- numune*: Örnek. (BY, s.285)
- nüve*: Çekirdek. (BY, s.285)
- obje*: Nesne. (BY, s.286)
- öbürkü*: Öbürü. (BY, s.296)
- ödlek*: Korkak. (BY, s.296)
- öğlen*: Öğle. (BY, s.297)
- öğleüzeri*: Öğleüstü. (BY, s.297)
- önceki*: Evvelki. (BY, s.298)
- ondüle*: Kıvrılmış. (AKY, s.251)
- ondüle*: Kıvrılmış. (BY, s.289)
- operasyon*: Ameliyat. (BY, s.290)
- opsiyon*: Seçenek. (BY, s.290)
- örgütlemek*: Teşkilatlandırmak. (BY, s.299)
- osurmak*: Yellenmek. (BY, s.292)
- osuruk*: Yellenme. (BY, s.292)
- otoban*: Otoyol. (BY, s.292)
- öykü*: Hikaye. (BY, s.300)
- oysa*: Halbuki. (BY, s.294)
- pabuç*: Ayakkabı. (BY, s.303)
- pak*: Temiz. (BY, s.303)
- pakt*: Antlaşma. (BY, s.303)
- panter*: Pars. (BY, s.305)

- pasak*: Kir. (BY, s.307)
- pense*: Kıskaç. (BY, s.311)
- peş*: Arka. (BY, s.312)
- plato*: Yayla. (BY, s.317)
- preslemek*: Sıkıştırmak. (BY, s.319)
- prestij*: İtibar . (BY, s.318)
- prodüksiyon*: Yapım. (BY, s.318)
- proje*: Tasarı. (BY, s.320)
- projektör*: Işıldak. (BY, s.320)
- provokatör*: Kışkırtan. (BY, s.320)
- psikolog*: Ruhbilimci. (BY, s.276)
- püre*: Ezme. (BY, s.321)
- rab*: Tanrı. (BY, s.322)
- radasyon*: Işıma. (BY, s.322)
- rağmen*: Karşın. (BY, s.322)
- rakım*: Yükselti. (BY, s.323)
- raks*: Dans. (BY, s.323)
- randıman*: Verim. (BY, s.323)
- raportör*: Sözcü. (BY, s.323)
- rasathane*: Gözlemevi. (BY, s.323)
- reaksiyon*: Tepki. (BY, s.324)
- realist*: Gerçekçi. (BY, s.324)
- reis*: Başkan. (BY, s.325)
- rekabet*: Yarışma. (BY, s.325)
- reşit*: Ergin. (BY, s.326)
- resmiyet*: Resmîlik. (BY, s.326)

restoran: Lokanta. (BY, s.326)

resul: Peygamber. (BY, s.326)

rey: Oy. (BY, s.326)

reyhan: Fesleğen. (BY, s.326)

rivayet: Söylenti. (BY, s.327)

rötar: Gecikme. (BY, s. 283)

rötar: Gecikme. (BY, s.328)

ruhsat: İzin. (BY, s.328)

şafak: Alacakaranlık. (BY, s.371)

saha: Alan. (BY, s.333)

sahil: Kıyı. (BY, s.333)

şahit: Tanık. (BY, s.371)

sahra: Çöl. (BY, s.333)

salahiyet: Yetki. (BY, s.334)

salatalık: Hıyar. (BY, s.335)

salim: Sağlam. (BY, s.335)

şans: Talih. (BY, s.372)

sarf: Harcama. (BY, s.291)

sarf: Harcama. (BY, s.338)

şark: Doğu. (BY, s.373)

sarkık: Sarkmış. (BY, s.339)

sarkıntı: Sataşma. (BY, s.339)

sarmalamak: Sarmak. (BY, s.339)

şavk: Işık. (BY, s.374)

şebnem: Çiy. (BY, s.374)

seciye: Karakter. (BY, s.342)

- seda*: Ses. (BY, s.343)
- şef*: Baş. (BY, s.374)
- sefalet*: Yoksulluk. (BY, s.343)
- şeffaf*: Saydam. (BY, s.374)
- sefir*: Elçi. (BY, s.343)
- sehven*: Yanlışlıkla. (BY, s.343)
- semere*: Verim. (BY, s.345)
- semt*: Bölge. (BY, s.345)
- sena*: Övme. (BY, s.345)
- sene*: Yıl. (BY, s.345)
- ser*: Limonluk. (BY, s.346)
- serdar*: Başkomutan. (BY, s.346)
- şerh*: Açıklama. (BY, s.374)
- seslem*: Hece. (BY, s.348)
- sevi*: Aşk. (BY, s.349)
- seviye*: Düzey. (BY, s.349)
- sezon*: Mevsim. (BY, s.350)
- sihir*: Büyü. (BY, s.354)
- sihirbaz*: Büyücü. (BY, s.354)
- sıkılğan*: Utangaç. (BY, s.351)
- sim*: Gümüş. (BY, s.355)
- şimal*: Kuzey. (BY, s.377)
- simge*: Sembol. (BY, s.355)
- simgesel*: Sembolik. (BY, s.355)
- sine*: Göğüs. (BY, s.356)
- şirket*: Ortaklık. (BY, s.377)

- şısko*: Şişman. (BY, s.377)
- sistematik*: Sistemli. (BY, s.357)
- şive*: Söyleyiş. (BY, s.377)
- siyah*: Kara. (BY, s.358)
- şöhret*: Ün. (BY, s.378)
- sokum*: Lokma. (BY, s.360)
- şölen*: Ziyafet. (BY, s.378)
- sormaca*: Anket. (BY, s.361)
- sorti*: Çıkış. (BY, s.361)
- sosyal*: Toplumsal. (BY, s.362)
- söylence*: Efsane. (BY, s.363)
- step*: Bozkır, (BY365)
- şua*: Işın. (BY, s.378)
- sual*: Soru. (BY, s.365)
- şüheda*: Şahitler. (BY, s.378)
- sükunet*: Durgunluk. (BY, s.367)
- şule*: Alev. (BY, s.378)
- sulh*: Barış. (BY, s.366)
- sultan*: Padişah. (BY, s.366)
- şüphe*: Kuşku. (BY, s.378)
- sürekli*: Devamlı. (BY, s.368)
- şuur*: Bilinç. (BY, s.378)
- şuuraltı*: Bilinçaltı. (BY, s.378)
- şuurlanmak*: Bilinçlenmek. (BY, s.378)
- tabiatüstü*: Doğaüstü. (BY, s.379)
- tadilat*: Değişiklik. (BY, s.380)

- tafsilat*: Ayrıntılar. (BY, s.380)
- tahakkuk*: Gerçekleşme. (BY, s.380)
- tahammül*: Katlanma. (BY, s.380)
- tahlil*: Çözümleme. (BY, s.381)
- tahribat*: Yıkma. (BY, s.381)
- tahsisat*: Ödenek. (BY, s.381)
- takunya*: Nalın. (BY, s.383)
- talan*: Yağma. (BY, s.383)
- talebe*: Öğrenci. (BY, s.383)
- talep*: İstek. (BY, s.383)
- tamah*: Açgözlülük. (BY, s.383)
- tamahkar*: Açgözlü. (BY, s.383)
- tamir*: Onarma. (BY, s.383)
- tamirat*: Onarım. (BY, s.383)
- tanınmış*: Ünlü. (BY, s.384)
- tanış*: Tanıdık. (BY, s.384)
- tarafıtar*: Yandaş. (BY, s.385)
- tarumar*: Darmadağın. (BY, s.386)
- tasarım*: Tasavvur . (BY, s.386)
- tatbik*: Uygulama. (BY, s.388)
- tatbikat*: Uygulama. (BY, s.388)
- tavsiye*: Öğütlenme. (BY, s.389)
- tayyar*: Uçucu. (BY, s.389)
- tayyare*: Uçak. (BY, s.389)
- tayyareci*: Pilot. (AKY, s.356)
- teberrü*: Bağışlama. (AKY, s.356)

- tebligat*: Bildiri. (BY, s.389)
- tebrik*: Kutlama. (BY, s.389)
- techizat*: Donatım. (BY, s.390)
- tecrit*: Ayırma. (BY, s.390)
- tedrizat*: Öğretim. (BY, s.390)
- teferruat*: Ayrıntılar. (BY, s.390)
- tekerrür*: Tekrarlanma. (BY, s.391)
- teklifsiz*: Samimi . (BY, s.391)
- tekniker*: Teknisyen. (BY, s.391)
- tekzip*: Yalanlama. (BY, s.392)
- temkin*: Tedbirli. (BY, s.394)
- tenya*: Şerit. (BY, s.394)
- teoloji*: Tanrıbilim. (BY, s.395)
- teorik*: Kurumsal. (BY, s.395)
- terakki*: İlerleme. (BY, s.395)
- terakkiperver*: İlerici . (BY, s.395)
- terk*: Bırakma. (BY, s.396)
- tespit*: Saptama. (BY, s.397)
- tetkik*: İnceleme. (BY, s.398)
- tevazu*: Alçakgönlülük. (BY, s.398)
- tıkanık*: Tıkanmış. (BY, s.399)
- tin*: Ruh. (BY, s.402)
- tınlamak*: Çınlamak. (BY, s.400)
- tıpa*: Tapa. (BY, s.400)
- tırtık*: Çentik. (BY, s.401)
- titrek*: Titreyen. (BY, s.402)

toplum: Topluluk. (BY, s.404)

tümce: Cümle. (BY, s.412)

tümör: Ur. (BY, s.412)

tüymek: Kaçmak. (BY, s.413)

tüymek: Kaçmak. (BY, s.413)

uçuböceği: Uğurböceği. (BY, s.414)

ulema: Bilginler. (BY, s.416)

ulvi: Yüce. (BY, s.416)

umran: Bayındırlık. (BY, s.416)

umumi: Genel. (BY, s.416)

ürümek: Havlamak. (BY, s.422)

üryan: Çıplak. (BY, s.422)

uyak: Kafiye. (BY, s.417)

uzuv: Organ. (BY, s.420)

valf: Vana. (BY, s.426)

varlıklı: Zengin. (BY, s.426)

vasat: Orta. (BY, s.427)

vatandaşlık: Yurttaşlık. (BY, s.427)

vatani: Yurtsal. (BY, s.427)

vazifelendirmek: Görevlendirmek. (BY, s.427)

vefakar: Vefalı. (BY, s.428)

vesayet: Vasilik. (BY, s.430)

veyahut: Yahut. (BY, s.430)

veziriazam: Sadrazam. (BY, s.430)

vilayet: İl. (BY, s.430)

vizyon: Gösterim, 431)

volkan: Yanardağ. (BY, s.432)

vukuf: Anlama . (BY, s.432)

yad: Yabancı. (BY, s.433)

yağız: Esmer. (BY, s.434)

Yahudilik: Musevilik. (BY, s.434)

yahut: Veya. (BY, s.434)

yakalık: Yaka. (BY, s.434)

yakışıklı: Güzel (erkek). (BY, s.435)

yalaka: Dalkavuk. (BY, s.436)

yararlanmak: Faydalanmak. (BY, s.440)

yaraşmak: Yakışmak. (BY, s.440)

yayan: Yürüyerek. (BY, s.444)

yazın: (I) Edebiyat. (BY, s.445)

yekün: Toplam. (BY, s.445)

yemin: Ant. (BY, s.446)

yenidünya: Maltaeriği. (BY, s.447)

yerleşim: Yerleşme. (BY, s.447)

yerleşke: Kampüs. (BY, s.447)

yinelemek: Tekrarlamak. (BY, s.451)

yitirmek: Kaybetmek. (BY, s.451)

yollamak: Göndermek. (BY, s.452)

yüzüstü: Yüzükoyun. (BY, s.458)

zaaf: İradesizlik. (BY, s.459)

zabit: Tutanak. (BY, s.459)

zan: Sanı. (BY, s.459)

zanlı: Sanık. (BY, s.459)

zaten: Esasen. (BY, s.460)

zumba: Delgeç. (BY, s.461)

zıpır: Delişmen. (BY, s.461)

ziraat: Tarım. (BY, s.463)

zirai: Tarımsal. (BY, s.463)

zit: Karşıt. (BY, s.462)

ziynet: Süs. (BY, s.463)

züğürt: Parasız. (BY, s.463)

zürriyet: Döl. (BY, s.463)

Bilgi Yayınevi'nin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 711 sözlükbirim, tek kelime ile tanımlanmıştır. Tek kelime ile yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimler:

Birleşik kelimedden oluşan sözlükbirimin tek kelime ile tanımlanmasına örnekler:

açılöçer: İletki. (BY, s.10), *belgeçer*: Faks. (BY, s.43)...

Tek kelimedden oluşan sözlükbirimin birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler:

zumba: Delgeç. (BY, s.461), *asır*: Yüzyıl. (BY, s.26), *ciddiyet*: Ağırbaşlılık. (BY, s.61)...

Alıntı kelime ile oluşmuş birleşik kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına

örnekler: *arzuhal*: Dilekçe. (BY, s.25), *beyanname*: Bildiri. (BY, s.45)...

Yabancı bir ek ile oluşmuş bir sözlükbirimin Türkçe ek ile tanımlanmasına

örnekler: *tebligat*: Bildiri. (BY, s.389), *vefakar*: Vefalı. (BY, s.428), *kabristan*: Mezarlık. (BY, s.185).

Anlam Bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimler:

Türkçe bir kelimenin yabancı dildeki karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: *güvenç*:

İtimat. (BY, s.145), *gırnata* : Klarnet. (BY, s.136), *tasarım*: tasavvur . (BY, s.386), *yerleşke*: kampüs. (BY, s.447)...

Türkçe bir kelimenin Türkçe eş anlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: uçuböceği: Uğurböceği. (BY, s.414)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: kaos: Karışıklık (BY, s.194), Hak: Tanrı. (BY, s.147), hadise: Olay. (BY, s.147)...

Türkçe bir kelimenin yakın anlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: reyhan: fesleğen. (BY, s.326), belde: Şehir. (BY, s.43)...

Alıntı bir kelimenin alıntı bir kelime ile tanımlanmasına örnekler: iktisat: Ekonomi. (BY, s.171), halayık: Cariye. (BY, s.148), monte: montaj. (BY, s.271), anafor: Girdap. (BY, s.20)...

Bilgi Yayınevi'nin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te tek bir kelime ile tanımlanan sözlükbirimlerinde, bazı seçilen tek kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: *kimlik*: Hüviyet. (BY, s.219), *nahiye*: Bucak. (BY, s.278), *takunya*: Nalın. (BY, s.383), *tıpa*: Tapa. (BY, s.400)...

Örnek verilen bu sözlükbirimlerin anlamını öğrenmek için hedef kitlenin tekrar sözlüğe bakması gerekmektedir. Sözlükbirimlerin tanımının anlaşılmasını kolaylaştırmak için açıklamada kullanılan kelime, bağlama uygun örnek cümle içerisinde de kullanılmamıştır.

4.2.3.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan tek kelime ile yapılan tanımlamalar

abece: Alfabe. (TDK, s. 9)

abide: Anıt. (TDK, s.9)

abluka: Kuşatma. (TDK, s.9)

acep: Acaba. (TDK, s.10)

acımtırak: Acımsı. (TDK, s.11)

açölçer: İletki. (TDK, s.12)

adale: Kas. (TDK, s.13)

adem: İnsan. (TDK, s.13)

adıl: Zamir. (TDK, s.13)

agresif: Saldırgan. (TDK, s. 14)

ağıt: Zehir. (TDK, s.15)

ahenk: Uyum. (TDK, s.16)

akademi: Yüksekokul . (TDK, s.17)

akıbet: Son. (TDK, s.17)

akit,-kdi: Sözleşme. (TDK, s.18)

akrobasi: Cambazlık. (TDK, s.18)

akrobat: Cambaz. (TDK, s.18)

aktivite: Etkinlik. (TDK, s.19)

aktüel: Güncel. (TDK, s.19)

akü: Akümülatör. (TDK, s.20)

alaka: İlgi. (TDK, s.20)

alim: Bilgin. (TDK, s.23)

ambulans: Cankurtaran. (TDK, s.25)

anafor: Girdap. (TDK, s.26)

analiz: Çözümleme, 27)

anane: Gelenek. (TDK, s.27)

anemi: Kansızlık. (TDK, s.27)

anımsamak: Hatırlamak. (TDK, s.28)

aniden: Ansızın. (TDK, s.28)

antoloji: Seçki. (TDK, s.30)

antrenman: İdman. (TDK, s.30)

arlanmak: Utanmak. (TDK, s.21)

arслан: Aslan. (TDK, s.33)

asap,-bt: Sinirler. (TDK, s.34)

asık: Somurtkan. (TDK, s.34)

- asır*: Yüzyıl. (TDK, s.34)
- asil*: Soylu. (TDK, s.34)
- aş*: Yemek. (TDK, s.36)
- ateist*: Tanrıtanımaz. (TDK, s.38)
- ati*: Gelecek. (TDK, s.38)
- avşar*: Afşar. (TDK, s.40)
- ayakyolu*: Tuvalet. (TDK, s.41)
- aybaşı*: Adet. (TDK, s.41)
- ayıplamak*: Kınamak. (TDK, s.42)
- azar*: Paylama. (TDK, s.44)
- bahar (II)*: Baharat. (TDK, s.49)
- balık adam*: Dalgıç. (TDK, s.52)
- Balkar*: Malkar. (TDK, s.52)
- bank (I)*: Banka. (TDK, s.53)
- başkumandan*: Başkomutan. (TDK, s.58)
- başşehir*: Başkent. (TDK, s.59)
- baştabip*: Başhekim. (TDK, s.59)
- baytar*: Veteriner. (TDK, s.61)
- bel kemiği*: Omurga. (TDK, s.63)
- belirteç*: Zarf. (TDK, s.63)
- belirtmek*: Açıklamak. (TDK, s.63)
- bengi su*: Abıhayat. (TDK, s.64)
- bestekar*: Besteci. (TDK, s.65)
- beyanat*: Demeç. (TDK, s.66)
- bilhassa*: Özellikle. (TDK, s.71)
- bina*: Yapı. (TDK, s.72)

bismillah: Besmele. (TDK, s.74)

blucin: Kot. (TDK, s.75)

boğuk: Kısılmış (ses). (TDK, s.76)

bombardıman: Bombalama. (TDK, s.76)

buçuk: Yarım. (TDK, s.72)

buluğ: Ergenlik. (TDK, s.87)

buse: Öpücük. (TDK, s.86)

büz: Künk. (TDK, s.88)

camız: Manda. (TDK, s.90)

casus: Ajan. (TDK, s.91)

cehalet: Bilgisizlik. (TDK, s.91)

celse: Oturum. (TDK, s.91)

cennetmekan: Cennetlik. (TDK, s.92)

cenup: Güney. (TDK, s.92)

cerahat: İrin. (TDK, s.93)

cingöz: Açık göz. (TDK, s.96)

cinnet: Delilik. (TDK, s.96)

cürüm,-rmü: Suç. (TDK, s.97)

çalap: Tanrı. (TDK, s.101)

çarpıcı: Etkili. (TDK, s.104)

çatpat: Çatapat. (TDK, s.106)

çavlan: Şelale. (TDK, s.107)

çıkır: Çıkın. (TDK, s.113)

çimmek: Yıkanmak. (TDK, s.117)

çoğul: Çokluk, 119)

çomak: Değnek. (TDK, s.120)

- delgi*: Matkap. (TDK, s.133)
- delil*: Kanıt. (TDK, s.134)
- denetim*: Denetleme. (TDK, s.135)
- depar*: Çıkış. (TDK, s.136)
- dergah*: Tekke. (TDK, s.137)
- detay*: Ayrıntı. (TDK, s.139)
- deva*: Çare. (TDK, s.139)
- dış alım*: İthalat. (TDK, s.140)
- dış satım*: İhracat. (TDK, s.140)
- didaktik*: Öğretici. (TDK, s.141)
- doküman*: Belge. (TDK, s.148)
- don (I)*: Külot. (TDK, s.150)
- döşek*: Yatak. (TDK, s.153)
- ebat*: Boyut. (TDK, s.163)
- ebediyet*: Sonsuzluk. (TDK, s.163)
- ego*: Ben. (TDK, s.165)
- egoist*: Bencil. (TDK, s.165)
- ehemmiyet*: Önem. (TDK, s.166)
- ekip*: Takım. (TDK, s.167)
- ekipman*: Takım. (TDK, s.167)
- ekseri*: Genellikle. (TDK, s.168)
- eksper*: Bilirkişi. (TDK, s.168)
- ekşimik*: Çökelek. (TDK, s.168)
- ekşimtırak*: Ekşimsi. (TDK, s.168)
- elastiki*: Esnek. (TDK, s.169)
- elbet*: Elbette. (TDK, s.169)
- elbise*: Giysi. (TDK, s.169)

- elit*: Seçkin. (TDK, s.170)
- endüstri*: Sanayi. (TDK, s.173)
- enstrüman*: Çalgı. (TDK, s.174)
- e-posta*: Elmek. (TDK, s.174)
- er(II)*: Erken. (TDK, s.174)
- erinmek*: Üşenmek. (TDK, s. 175)
- esvap*: Giysi. (TDK, s.178)
- eş sesli*: Sesteş. (TDK, s.179)
- eşarp*: Başörtüsü. (TDK, s.178)
- eşkal*: Biçim (II). (TDK, s.179)
- eteklik*: Etek. (TDK, s.179)
- evermek*: Evlendirmek. (TDK, s.181)
- faaliyet*: Etkinlik. (TDK, s.185)
- faks*: Belgegeçer. (TDK, s.185)
- fazilet*: Erdem. (TDK, s.188)
- fecir*: Tan. (TDK, s.188)
- fedakar*: Özverili. (TDK, s.188)
- fedakarlık*: Özveri. (TDK, s.188)
- feza*: Uzay. (TDK, s.190)
- firdolayı*: Çepeçevre. (TDK, s.191)
- fikir*: Düşünce . (TDK, s.193)
- filan*: Falan. (TDK, s.193)
- fin*: Finlandiya. (TDK, s.194)
- gafil*: Aymaz. (TDK, s.201)
- garp*: Batı. (TDK, s.203)
- gayrimenkul*: Taşınmaz. (TDK, s.203)

- gipta*: İmrenme. (TDK, s.211)
- girgin*: Girişken. (TDK, s.211)
- giyecek*: Giysi. (TDK, s.212)
- global*: Küresel. (TDK, s.213)
- göçer*: Göçebe. (TDK, s.214)
- gömü*: Define. (TDK, s.215)
- gönenç*: Refah. (TDK, s.215)
- gözükmek*: Görünmek. (TDK, s.219)
- güldeste*: Seçki. (TDK, s.221)
- hadi*: Haydi. (TDK, s.230)
- hafıza*: Belek. (TDK, s.230)
- hak*: Tanrı. (TDK, s.230)
- hakikaten*: Gerçekten. (TDK, s.231)
- hakimiyet*: Egemenlik. (TDK, s.231)
- halüsinasyon*: Sanrı. (TDK, s.232)
- hançere*: Gırtlak. (TDK, s.233)
- hapishane*: Cezaevi. (TDK, s.234)
- hapşırık*: Aksırık. (TDK, s.234)
- hapşırmak*: Aksırmak. (TDK, s.234)
- harcırah*: Yolluk. (TDK, s.234)
- hasis*: Cimri, pinti. (TDK, s.236)
- hasret*: Özlem. (TDK, s.236)
- haşerat*: Böcekler. (TDK, s.237)
- haşere*: Böcek. (TDK, s.237)
- haşmet*: Görkem. (TDK, s.237)
- havadis*: Haber. (TDK, s.238)

- haya*: Er bezi. (TDK, s.239)
- haysiyet*: Onur. (TDK, s.241)
- hayta*: Serseri. (TDK, s.241)
- hazzetmek*: Hoşlanmak. (TDK, s.243)
- hela*: Tuvalet. (TDK, s.242)
- hemoroit*: Basur. (TDK, s.243)
- hepatit*: Sarılık. (TDK, s.244)
- heyet*: Kurul. (TDK, s.245)
- hezimet*: Yenilgi. (TDK, s.245)
- hıfzetmek*: Ezberlemek. (TDK, s.246)
- hısım*: Akraba. (TDK, s.246)
- hiciv*: Yergi. (TDK, s.247)
- hiddet*: Öfke. (TDK, s.247)
- hilafet*: Halifelik. (TDK, s.248)
- hipotez*: Varsayım. (TDK, s.249)
- hislenmek*: Duygulanmak. (TDK, s.249)
- hissi*: Duygusal. (TDK, s.249)
- hit*: Liste başı. (TDK, s.249)
- hitabe*: Söylev. (TDK, s.249)
- hol*: Sofa. (TDK, s.250)
- hububat*: Tahıl. (TDK, s.252)
- hudut*: Sınır. (TDK, s.252)
- hukuki*: Hukuksal. (TDK, s.252)
- hususiyet*: Özellik. (TDK, s.253)
- hümanist*: İnsancıl. (TDK, s.254)
- hür*: Özgür. (TDK, s.254)

- hürmet*: Saygı. (TDK, s.254)
- hürriyet*: Özgürlük. (TDK, s.254)
- hüviyet*: Kimlik. (TDK, s.254)
- icar*: Kira. (TDK, s.259)
- icat*: Buluş. (TDK, s.259)
- ridrar*: Sidik. (TDK, s.262)
- ihtiyaç*: Gereksinim. (TDK, s.264)
- iktisadi*: Ekonomik. (TDK, s.266)
- iktisat*: Ekonomi. (TDK, s.266)
- ilah*: Allah. (TDK, s.266)
- ilâhe*: Tanrıça. (TDK, s.266)
- ilham*: Esin. (TDK, s.267)
- ilim*: Bilim. (TDK, s.267)
- ilmi*: Bilimsel. (TDK, s.268)
- ilmik*: İlmek. (TDK, s.268)
- iltica*: Sığınma. (TDK, s.268)
- im*: İşaret. (TDK, s.269)
- imaj*: İmge. (TDK, s.269)
- imtiyaz*: Ayrıcalık. (TDK, s.270)
- incik*: Baldır. (TDK, s.271)
- intiba*: İzlenim. (TDK, s.272)
- intikam*: Öç. (TDK, s.272)
- irtibat*: Bağlantılı. (TDK, s.273)
- irtica*: Gericilik. (TDK, s.273)
- irtifa*: Yükseklik. (TDK, s.273)
- iskarpın*: Ayakkabı. (TDK, s.274)

- iskemle*: Sandalye. (TDK, s.274)
- İslamiyet*: Müslümanlık. (TDK, s.274)
- İsloven*: Sloven. (TDK, s.274)
- istavroz*: Haç. (TDK, s.275)
- istenç*: İrade. (TDK, s.275)
- istifrağ*: Kusma. (TDK, s.275)
- istimlak*: Kamulaştırma. (TDK, s.275)
- itdirseği*: Arpacık. (TDK, s.277)
- itina*: Özen. (TDK, s.278)
- izolasyon*: Yalıtım. (TDK, s.279)
- izole*: Yalıtılmış. (TDK, s.279)
- jeneratör*: Üreteç. (TDK, s.281)
- kabile*: Boy(II). (TDK, s.284)
- kabristan*: Mezarlık. (TDK, s.284)
- kabus*: Karabasan. (TDK, s.285)
- kabzımal*: Komisyoncu. (TDK, s.285)
- kalem açacağı*: Kalemtırış. (TDK, s.290)
- kapital*: Sermaye. (TDK, s.299)
- kaplıca*: Ilıca. (TDK, s.299)
- kara yağız*: Esmer (erkek). (TDK, s.304)
- karahumma*: Tifo. (TDK, s.301)
- karakaçan*: Eşek. (TDK, s.301)
- karakarga*: Kuzgun. (TDK, s.301)
- karamsar*: Kötümser. (TDK, s.302)
- Karay*: Karaim. (TDK, s.304)
- kartvizit*: Kart. (TDK, s.308)

- kasır*: Köşk. (TDK, s.309)
- kati*: Kesin. (TDK, s.313)
- katil (II)*: Öldürme. (TDK, s.313)
- kavuştak*: Nakarat. (TDK, s.315)
- kayınbaba*: Kaynata. (TDK, s.316)
- kayınbirader*: Kayın. (TDK, s.316)
- kayınpeder*: Kaynata. (TDK, s.316)
- kayınvalide*: Kaynana. (TDK, s.316)
- kekeç*: Kekeme. (TDK, s.320)
- kelam*: Söz. (TDK, s.321)
- Kemalist*: Atatürkçü. (TDK, s.321)
- Kemalizm*: Atatürkçülük. (TDK, s.321)
- kentleşmek*: Şehirleşmek. (TDK, s.323)
- kere*: Kez, defa. (TDK, s.323)
- kılıç oyunu*: Eskrim. (TDK, s.328)
- kıymet*: Değer. (TDK, s.335)
- kızarık*: Kızarmış. (TDK, s.335)
- kilo*: Kilogram. (TDK, s.337)
- kimyager*: Kimyacı. (TDK, s.338)
- kindar*: Kinci. (TDK, s.338)
- kisve*: Kılık. (TDK, s.339)
- kitabe*: Yazıt. (TDK, s.340)
- klakson*: Korna. (TDK, s.340)
- kok kömürü*: Kok. (TDK, s.342)
- kolon*: Sütun. (TDK, s.345)
- komposto*: Hoşaf. (TDK, s.346)

konyak: Kanyak. (TDK, s.350)

koşullanmak: Şartlanmak. (TDK, s.353)

koşullu: Şartlı. (TDK, s.353)

koyak: Vadi. (TDK, s.354)

kozmos: Evren. (TDK, s.355)

Köktürk: Göktürk. (TDK, s.356)

körlenmek: Körleşmek. (TDK, s.358)

kraliyet: Krallık. (TDK, s.360)

kristal: Billur. (TDK, s.361)

kronometre: Süreölçer. (TDK, s.362)

kuman: Kıpçak. (TDK, s.365)

kumandan: Komutan. (TDK, s.365)

kundura: Ayakkabı. (TDK, s.366)

Kur'an: Kur'an-ı Kerim. (TDK, s.367)

kutsi: Kutsal. (TDK, s.372)

küfretmek: Sövmek. (TDK, s.375)

kültürfizik: Jimnastik. (TDK, s.375)

küsmek: Darılmak. (TDK, s.377)

larva: Kurtçuk. (TDK, s.381)

leopar: Pars. (TDK, s.383)

lig: Küme. (TDK, s.384)

lime: Parça. (TDK, s.384)

maaş: Aylık. (TDK, s.389)

mademki: Madem. (TDK, s.390)

mağlubiyet: Yenilgi. (TDK, s.391)

mağlup: Yenik. (TDK, s.391)

- mağrip*: Batı. (TDK, s.391)
- mahluk*: Yaratık. (TDK, s.392)
- mahlukat*: Yaratıklar. (TDK, s.392)
- mahrum*: Yoksun. (TDK, s.392)
- mahzur*: Sakınca. (TDK, s.393)
- makbuz*: Alındı. (TDK, s.394)
- malik*: Sahip. (TDK, s.395)
- malta eriği*: Yenidünya. (TDK, s.395)
- malumat*: Bilgi. (TDK, s.395)
- mamur*: Bayındır. (TDK, s.395)
- mani (I)*: Engel. (TDK, s.397)
- matbaa*: Basımevi. (TDK, s.401)
- matbuat*: Basın. (TDK, s.401)
- mazbata*: Tutanak. (TDK, s.403)
- meal*: Anlam. (TDK, s.403)
- meblağ*: Tutar. (TDK, s.403)
- mebus*: Milletvekili. (TDK, s.403)
- mecburiyet*: Zorunluluk. (TDK, s.403)
- mecmua*: Dergi. (TDK, s.403)
- medeni*: Uygar. (TDK, s.404)
- medeniyet*: Uygarlık. (TDK, s.404)
- mefhum*: Kavram. (TDK, s.404)
- mefkure*: Ülkü, ideal. (TDK, s.404)
- mektep*: Okul. (TDK, s.405)
- meleke*: Yeti. (TDK, s.405)
- meridyen*: Boylam. (TDK, s.409)

- merkep*: Eşek. (TDK, s.409)
- mesnet*: Dayanak. (TDK, s.410)
- mesul*: Sorumlu. (TDK, s.410)
- mesuliyet*: Sorumluluk. (TDK, s.410)
- meşrubat*: İçecek. (TDK, s.411)
- metot*: Yöntem. (TDK, s.412)
- mevla*: Tanrı. (TDK, s.412)
- mevzu*: Konu. (TDK, s.413)
- mey (I)*: Şarap. (TDK, s.413)
- mezbaa*: Kesimevi. (TDK, s.414)
- muntıka*: Bölge. (TDK, s.414)
- midı*: Orta. (TDK, s.415)
- mıhrak*: Odak. (TDK, s.415)
- misafırhane*: Konukevi. (TDK, s.419)
- misafırpıver*: Konuksever. (TDK, s.419)
- misal*: Örnek. (TDK, s.419)
- mızah*: Gülmece. (TDK, s.420)
- monoton*: Tekdüze. (TDK, s.422)
- monte*: Montaj. (TDK, s.422)
- motivasyon*: Güdülenme. (TDK, s.423)
- motorin*: Mazot. (TDK, s.423)
- möble*: Mobilya. (TDK, s.423)
- muallim*: Öğretmen. (TDK, s.423)
- muasır*: Çağdaş. (TDK, s.423)
- muhacir*: Göçmen. (TDK, s.424)
- muhafazakar*: Tutucu. (TDK, s.424)

- muharebe*: Savaş. (TDK, s.424)
- muhasara*: Kuşatma. (TDK, s.424)
- muhteva*: İçerik. (TDK, s.425)
- mukaddes*: Kutsal. (TDK, s.425)
- mushaf*: Kur'an-ı Kerim. (TDK, s.426)
- musiki*: Müzik. (TDK, s.426)
- muştulamak*: Müjdelemek. (TDK, s.427)
- mutaassıp*: Bağnaz. (TDK, s.427)
- muvaffakiyet*: Başarı. (TDK, s.427)
- mübalağa*: Abartı. (TDK, s.428)
- müdafaa*: Savunma. (TDK, s.428)
- müddet*: Süre. (TDK, s.428)
- müdüriyet*: Müdürlük. (TDK, s.428)
- mühim*: Önemli. (TDK, s.429)
- mükafat*: Ödül. (TDK, s.429)
- mülteci*: Sığınmacı. (TDK, s.429)
- mümessil*: Temsilci. (TDK, s.429)
- mümtaz*: Seçkin. (TDK, s.430)
- münakaşa*: Tartışma. (TDK, s.430)
- müneccim*: Astrolog. (TDK, s.430)
- müphem*: Belirsiz. (TDK, s.430)
- müsaade*: İzin. (TDK, s.430)
- müsrif*: Tutumsuz. (TDK, s.431)
- müşavir*: Danışman. (TDK, s.431)
- mütahassıs*: Üzman. (TDK, s.431)
- mütareke*: Ateşkes. (TDK, s.431)

mütefekkir: Düşünür. (TDK, s.431)

müteşebbis: Girişimci. (TDK, s.432)

nahiye: Bucak. (TDK, s.433)

nakdi: Parasal. (TDK, s.434)

nalın: Takunya. (TDK, s.435)

name: Mektup. (TDK, s.435)

namzet: Aday. (TDK, s.435)

nar: Ateş. (TDK, s.435)

narenciye: Turunçgil. (TDK, s.435)

narkotik: Uyuşturucu. (TDK, s.436)

nasihat: Öğüt. (TDK, s.436)

natiirel: Doğal. (TDK, s.436)

nebat: Bitki. (TDK, s.437)

nebatî: Bitkisel. (TDK, s.437)

nebi: Peygamber. (TDK, s.437)

nefes: Soluk. (TDK, s.437)

neft yağı: Neft. (TDK, s.438)

nehir: Irmak. (TDK, s.438)

nesep: Soy. (TDK, s.438)

nesil: Kuşak. (TDK, s.438)

neşriyat: Yayın. (TDK, s.439)

netice: Sonuç. (TDK, s.439)

nezih: Temiz. (TDK, s.439)

nişangah: Hedef. (TDK, s.441)

numune: Örnek. (TDK, s.443)

nü: Çıplak. (TDK, s.443)

- nüans*: Fark. (TDK, s.443)
- nümayiş*: Gösteri. (TDK, s.443)
- obje*: Nesne. (TDK, s.445)
- olanak*: İmkan. (TDK, s.448)
- osurmak*: Yellenmek. (TDK, s.455)
- osuruk*: Yellenme. (TDK, s.455)
- otoban*: Otoyol. (TDK, s.455)
- öbek*: Küme. (TDK, s.461)
- öbür dünya*: Ahiret. (TDK, s.461)
- öbürkü*: Öbürü. (TDK, s.461)
- öd*: 1)Safra. (TDK, s.461)
- ödenti*: Aidat. (TDK, s.461)
- öğlen*: Öğle. (TDK, s.462)
- öğleüzeri*: Öğleüstü. (TDK, s.462)
- ömür*: Yaşam. (TDK, s.464)
- ön ad*: Sıfat. (TDK, s.464)
- özdek*: Madde. (TDK, s.468)
- özge*: Başka. (TDK, s.470)
- özümsemek*: Özümlemek. (TDK, s.471)
- pabuç*: Ayakkabı. (TDK, s.473)
- pahalılaşmak*: Pahalanmak. (TDK, s.473)
- pak*: Temiz. (TDK, s.473)
- pakt*: Antlaşma. (TDK, s.473)
- panter*: Pars. (TDK, s.476)
- paralel*: Koşut. (TDK, s.477)
- paratoner*: Yıldırımsavar. (TDK, s.477)

- plato*: Yayla. (TDK, s.494)
- polat*: Çelik. (TDK, s.495)
- portatif*: Seyyar. (TDK, s.496)
- prensip*: İlke. (TDK, s.498)
- prodüksiyon*: Yapım. (TDK, s.498)
- prodüktör*: Yapımcı. (TDK, s.498)
- provokasyon*: Kışkırtma. (TDK, s.500)
- provokatör*: Kışkırtan. (TDK, s.500)
- rağmen*: Karşın. (TDK, s.504)
- rakım*: Yükselti. (TDK, s.504)
- randıman*: Verim. (TDK, s.505)
- rasathane*: Gözlemevi. (TDK, s.505)
- reaksiyon*: Tepki. (TDK, s.506)
- realist*: Gerçekçi. (TDK, s.506)
- reel*: Gerçek. (TDK, s.506)
- rehber*: Kılavuz. (TDK, s.507)
- reisicumhur*: Cumhurbaşkanı. (TDK, s.507)
- rejisör*: Yönetmen. (TDK, s.507)
- restoran*: Lokanta. (TDK, s.509)
- reşit*: Ergin. (TDK, s.509)
- reyhan*: Fesleğen. (TDK, s.509)
- rivayet*: Söylenti. (TDK, s.510)
- rölyef*: Kabartma. (TDK, s.511)
- ruhban*: Rahipler. (TDK, s.511)
- ruhi*: Ruhsal. (TDK, s.512)
- rutubet*: Nem. (TDK, s.512)

rutubetlenmek: Nemlenmek. (TDK, s.512)

rüya: Düş. (TDK, s.512)

saadet: Mutluluk. (TDK, s.513)

safha: Evre. (TDK, s.515)

saha (I): Alan. (TDK, s.517)

saha(II): Yakut. (TDK, s.517)

sahra: Çöl. (TDK, s.518)

salahiyet: Yetki. (TDK, s.520)

salık: Tavsiye. (TDK, s.521)

samimiyet: İçtenlik. (TDK, s.522)

sarraflık: Kuyumcu. (TDK, s.528)

savurgan: Tutumsuz. (TDK, s.530)

sayrı: Hasta. (TDK, s.531)

sefalet: Ses. (TDK, s.532)

sefalet: Yoksulluk. (TDK, s.533)

sehven: Yanlışlıkla. (TDK, s.533)

sene: Yıl. (TDK, s.536)

seri (II): Hızlı. (TDK, s.538)

serzeniş: Yakınma. (TDK, s.540)

seslem: Hece. (TDK, s.540)

sevi: Aşk. (TDK, s.541)

seviye: Düzey. (TDK, s.541)

seyrelmek: Seyrekleşmek. (TDK, s.542)

sıklet: Ağırlık. (TDK, s.545)

sihirbaz: Büyücü. (TDK, s.550)

silgeç: Silecek. (TDK, s.550)

simgesel: Sembolik. (TDK, s.551)

sine: Göğüs. (TDK, s.552)

sistematik: Sistemli. (TDK, s.554)

siyasetçi: Politikacı. (TDK, s.555)

sokum: Lokma. (TDK, s.557)

sormaca: Anket. (TDK, s.560)

sorti: Çıkış. (TDK, s.560)

söylence: Efsane. (TDK, s.563)

step: Bozkır. (TDK, s.565)

sterilize: Steril. (TDK, s.565)

su taşkını: Sel. (TDK, s.568)

sürat: Hız. (TDK, s.570)

süreğen: Kronik. (TDK, s.570)

şavk: Işık. (TDK, s.579)

şayet: Eğer. (TDK, s.579)

şayia: Söylenti. (TDK, s.579)

şebnem: Çiy. (TDK, s.579)

şeffaf: Saydam. (TDK, s.579)

şeref: Onur. (TDK, s.581)

şifahi: Sözlü. (TDK, s.583)

şirket: Ortaklık. (TDK, s.584)

şişko: Şişman. (TDK, s.584)

şoför: Sürücü. (TDK, s.585)

şua: Işın. (TDK, s.586)

şuur: Bilinç. (TDK, s.586)

şuuraltı: Bilinçaltı. (TDK, s.586)

şuurlanmak: Bilinçlenmek. (TDK, s.586)

şüheda: Şehitler. (TDK, s.586)

şüphe: Kuşku. (TDK, s.586)

tahkikat: Soruşturma. (TDK, s.589)

taassup: Bağnazlık. (TDK, s.587)

tabip: Hekim. (TDK, s.588)

tadilat: Değişiklik. (TDK, s.589)

tafsilat: Ayrıntı, detay. (TDK, s.589)

talebe: Öğrenci. (TDK, s.593)

tali: İkincil. (TDK, s.593)

tamim: Genelge. (TDK, s.593)

tamirat: Onarım. (TDK, s.594)

tanış: Tanıdık. (TDK, s.595)

tapınma: İbadet. (TDK, s.596)

tarihi: Tarihsel. (TDK, s.597)

tasvir: Betimleme. (TDK, s.599)

taviz: Ödün. (TDK, s.601)

tayyare: Uçak. (TDK, s.602)

tebessüm: Gülümseme. (TDK, s.602)

tebligat: Bildirim. (TDK, s.603)

tecil: Erteleme. (TDK, s.603)

tecrübe: Deneyim. (TDK, s.603)

tedbir: Önlem. (TDK, s.603)

tedrisat: Öğretim. (TDK, s.603)

teferruat: Ayrıntılar. (TDK, s.603)

teftiş: Denetim. (TDK, s.603)

- tekil*: Teklik. (TDK, s.604)
- teklif*: Öneri. (TDK, s.605)
- tekniker*: Teknisyen. (TDK, s.605)
- tekrarlamak*: Yinelemek. (TDK, s.605)
- tekzip*: Yalanlama. (TDK, s.605)
- tel(II)*: Telgraf. (TDK, s.606)
- telaffuz*: Söyleyiş. (TDK, s.606)
- tenkit*: Eleştiri. (TDK, s.609)
- tenya*: Şerit. (TDK, s.609)
- tenya*: Şerit. (TDK, s.609)
- teori*: Kuram. (TDK, s.609)
- teorik*: Kuramsal. (TDK, s.609)
- termometre*: Sıcaklıkölçer. (TDK, s.611)
- tesettür*: Örtünme. (TDK, s.612)
- tesir*: Etki. (TDK, s.612)
- testis*: Er bezi. (TDK, s.613)
- teşbih*: Benzetme. (TDK, s.613)
- teşkilat*: Örgüt. (TDK, s.613)
- tetkik*: İnceleme. (TDK, s.614)
- tezene*: Mızrap. (TDK, s.614)
- tıpa*: Tapa. (TDK, s.616)
- turtık*: Çentik. (TDK, s.617)
- tin*: Ruh. (TDK, s.618)
- tirbuşon*: Burgu. (TDK, s.618)
- titrek*: Titreyen. (TDK, s.618)
- tolga*: Miğfer. (TDK, s.619)

- tortu*: Çökelti. (TDK, s.623)
- transformatör*: Trafo. (TDK, s.625)
- retuvar*: Yaya kaldırımı. (TDK, s.625)
- tropik*: Dönence. (TDK, s.625)
- tüberküloz*: Verem. (TDK, s.631)
- tümce*: Cümle. (TDK, s.631)
- tümör*: Ur. (TDK, s. 631)
- uğur* (II): Yol. (TDK, s.637)
- ulus*: Millet. (TDK, s.638)
- ulusal*: Milli. (TDK, s.638)
- ulusçu*: Milliyetçi. (TDK, s.638)
- ulusçuluk*: Milliyetçilik. (TDK, s.638)
- uluslararası*: Milletlerarası. (TDK, s.638)
- ulvi*: Yüce. (TDK, s.638)
- umacı*: Öcü. (TDK, s.638)
- umman*: Okyanus. (TDK, s.638)
- umumi*: Genel. (TDK, s.638)
- urba*: Giysi. (TDK, s.639)
- us*: Akıl. (TDK, s.639)
- uzuv*: Organ. (TDK, s.643)
- ümit*: Umut. (TDK, s.646)
- ürümek*: Havlamak. (TDK, s.647)
- üryan*: Çıplak. (TDK, s.647)
- vakar*: Ağırbaşlılık. (TDK, s.652)
- vakıf*: Bilen. (TDK, s.652)
- vaki*: Olan, olmuş. (TDK, s.652)

- vakur*: Ağırbaşlı. (TDK, s.652)
- valf*: Vana. (TDK, s.652)
- valide*: Anne. (TDK, s.652)
- varyemez*: Cimri. (TDK, s.653)
- vasat*: Orta. (TDK, s.653)
- vasıf*: Nitelik. (TDK, s.653)
- vasıflandırmak*: Nitelendirmek. (TDK, s.653)
- vatan*: Yurt. (TDK, s.654)
- vatandaş*: Yurttaş. (TDK, s.654)
- vatandaşlık*: Yurttaşlık. (TDK, s.654)
- vatansever*: Yurtsever. (TDK, s.654)
- vebal*: Günah. (TDK, s.654)
- vecize*: Özdeyiş. (TDK, s.654)
- vefat*: Ölüm. (TDK, s.655)
- vehim*: Kuruntu. (TDK, s.655)
- vegetaryen*: Etyemez. (TDK, s.655)
- vesika*: Belge. (TDK, s.656)
- vesvese*: Kuruntu. (TDK, s.656)
- veyahut*: Yahut. (TDK, s.656)
- vezin*: Ölçü. (TDK, s.656)
- veziriazam*: Sadrazam. (TDK, s.656)
- viraj*: Dönemeç. (TDK, s.657)
- vizyon*: Gösterim. (TDK, s.658)
- volkan*: Yanardağ. (TDK, s.658)
- yad*: Yabancı. (TDK, s.661)
- yağız*: Esmer. (TDK, s.662)

Yahudi: Musevi. (TDK, s.663)

Yahudilik: Musevilik. (TDK, s.663)

yakalık: Yaka. (TDK, s.663)

yalaka: Dalkavuk. (TDK, s.665)

yanıt: Cevap. (TDK, s.667)

yanıtlamak: Cevaplamak. (TDK, s.667)

yar: Sevgili. (TDK, s.670)

yara bere: Yara. (TDK, s.670)

yaradan: Tanrı. (TDK, s.670)

yayan: Yaya. (TDK, s.676)

yazın (II): Edebiyat. (TDK, s.679)

yeknesak: Tekdüze. (TDK, s.680)

yekûn: Toplam. (TDK, s.680)

yemin: Ant. (TDK, s.681)

yer sarsıntısı: Deprem. (TDK, s.683)

yerleşke: Kampüs. (TDK, s.683)

yetkin: Olgun. (TDK, s.684)

yetkinlik: Olgunluk. (TDK, s.684)

yevmiye: Gündelik. (TDK, s.685)

yontu: Heykel. (TDK, s.690)

yuha: Yuh. (TDK, s.692)

üznumara: Tuvalet. (TDK, s.697)

üzükoyun: Yüzüstü. (TDK, s.697)

zabıt: Tutanak. (TDK, s.699)

zanlı: Şüpheli. (TDK, s.700)

zelzele: Deprem. (TDK, s.701)

zimba: Delgeç. (TDK, s.702)

ziraat: Tarım. (TDK, s.704)

zirai: Tarımsal. (TDK, s.704)

ziya: Işık. (TDK, s.704)

ziyan: Zarar. (TDK, s.704)

ziynet: Süs. (TDK, s.704)

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 654 sözlükbirim, tek kelime ile tanımlanmıştır. Tek kelime ile yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı Bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimler:

Birleşik kelimedenden oluşan sözlükbirimin tek kelime ile tanımlanmasına örnekler: bel kemiği: Omurga. (TDK, s.63), balık adam: Dalgıç. (TDK, s.52)...

Tek kelimedenden oluşan sözlükbirimin birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler: akademi: Yüksekokul. (TDK, s.17), ambulans:Cankurtaran. (TDK, s.25), asır,-srı: Yüzyıl. (TDK, s.34), faks: Belgegeçer. (TDK, s.185)...

Alıntı kelime ile oluşmuş birleşik kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: gayrimenkul: Taşınmaz. (TDK, s.203), kronometre: Süreölçer. (TDK, s.362)...

Anlam Bakımından Tek Kelime ile İfade Edilen Sözlükbirimler:

Türkçe bir kelimenin yabancı dildeki karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: belirteç: Zarf. (TDK, s.63), dış satım: İhracat. (TDK, s.140), karahumma: Tifo. (TDK, s.301)...

Türkçe bir kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: yetkin: Olgun. (TDK, s.684), giyecek: Giysi. (TDK, s.212), girgin: Girişken. (TDK, s.211)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: akademi: Yüksekokul. (TDK, s.17), aktivite: Etkinlik. (TDK, s.19), aktüel: Güncel. (TDK, s.19), enstrüman: Çalgı. (TDK, s.174)...

Halk dilindeki bir kelimenin tek kelime ile tanımlanmasına örnekler: ayakyolu: Tuvalet. (TDK, s.41), çomak,-ğı: Değnek. (TDK, s.120), hançere: Gırtlak. (TDK, s.233), hela: Tuvalet. (TDK, s.242)...

Türkçe bir kelimenin yakın anlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: don (I): Külot. (TDK, s.150), döşek: Yatak. (TDK, s.153), ilmi: Bilimsel. (TDK, s.268), kolon: Sütun. (TDK, s.345)...

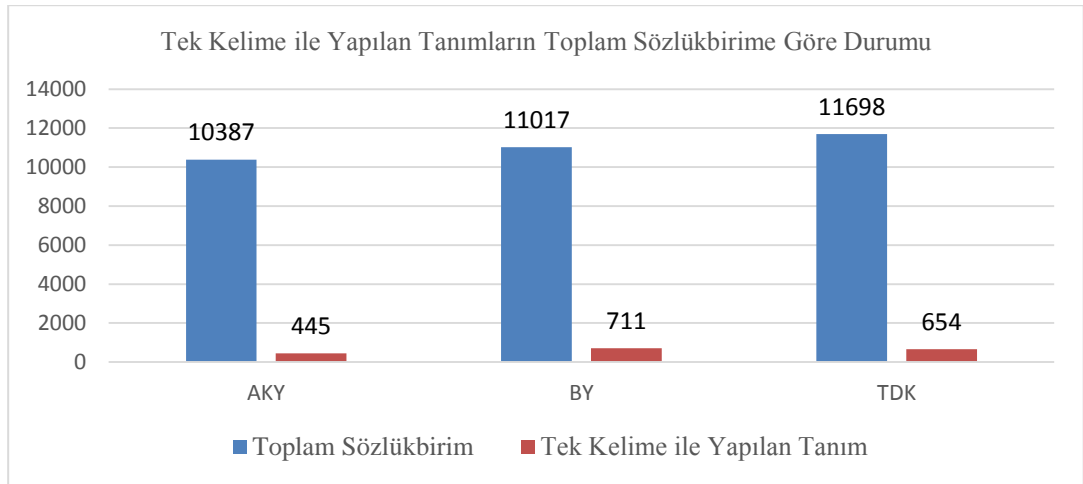
Alıntı bir kelimenin alıntı bir kelime ile tanımlanmasına örnekler: adem: İnsan. (TDK, s.13), anafor: Girdap. (TDK, s.26), hilafet: Halifelik. (TDK, s.248)...

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te tek bir kelime ile tanımlanan sözlükbirimlerin bazılarında tanım için tercih edilen tek kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: *kisve: Kılık. (TDK, s.339), mamur: Bayındır. (TDK, s.395), meleke: Yeti. (TDK, s.405), nalın: Takunya. (TDK, s.435)...*

Örnek verilen bu sözlükbirimlerinin anlamını öğrenmek için hedef kitlenin tekrar sözlüğe bakması gerekmektedir. Sözlükbirimlerinden çok az bir kısmında sözlükbirimin anlaşılmasını kolaylaştırmak için tanımlamada kullanılan kelime, bağlama uygun örnek cümle içerisinde kullanılmıştır. Ancak TDK sözlüğünde anlamı tek kelime ile verilen sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanılan tek kelimeler de TDK sözlükte ayrı bir sözlükbirim olarak yer almıştır. Örnek: takunya, kılık...

Tablo 2. *Sözlüklerde Tek Kelime İle Yapılan Tanımlamalar*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	445
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	711
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	654

Şekil 2. Tek kelime ile yapılan tanımların toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 445, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 711, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 654 sözlükbirimin tanımı tek kelime ile yapılmıştır.

4.3. Anlam ve İçeriklerine Göre Sözlükbirimlerin Tanımlanması

4.3.1. Karşıt Anlam İle Yapılan Tanımlamalar

Sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanılan yöntemlerden biri de kelimenin karşıt (zıt) anlamlısı ile tanımlamasının yapılmasıdır. Korkmaz, karşıt anlamı anlamları bakımından birbirine karşıt olan; birbirine zıt anlam taşıyan kelime olarak tanımlar (2017, s.173).

Sözcük öğretimi için metindeki sözcükleri, cümle içerisinde kullandırma çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalarda sözcüğün bildirdiği varlığın gösterilmesi, resmiyle tanıtılması, hareketinin yapılması, eş veya zıt anlamının verilmesi gibi yollar uygulanabilir (Göğüş 1978,s.19). Sözcük öğretilmesinde kullanılan yöntemlerden biri olan sözlükbirimin karşıt anlamının verilmesi yönteminden araştırma konumuz olan sözlüklerde de yararlanmıştır.

4.3.1.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan karşıt anlam ile yapılan tanımlamalar

alt: 1.Üst karşıtı. (AKY, s.27. s.)

çoğul: 1.Tekilin zıddı. (AKY, s.86. s.)

erkek: 1.Dişinin zıddı. (AKY, s.115. s.)

geniş: 1.Darın zıddı. (AKY, s.130. s.)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te 4 sözlükbirim, karşıt anlamlısı verilerek tanımlanmıştır. Sözlükbirimin karşıt anlamlısı verilerek yapılan bu tanımlamalarda "...nın zıddı" ifadesi kullanılmıştır.

4.3.1.2. İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan karşıt anlam ile yapılan tanımlamalar

aç: 1.Yemesi gereken tok karşıtı. (BY, s.9)

açık: 1.Açılmış, kapalı karşıtı. (BY, s.9)

alafranga: Avrupalı tarzında olan, alaturka karşıtı. (BY, s.16)

alaturka: Doğulu tarzında olan, alafranga karşıtı. (BY, s.16)

alçak: 1.Yerden uzaklığı az olan, yüksek karşıtı. (BY, s.17)

amatör: Bir şeyi para kazanmak için değil sadece zevk için yapan kimse, profesyonel karşıtı. (BY, s.19)

anaerki: Soyda temel olarak anayı kabul eden ve ailede çocukları ana soyuna bağlayan toplum düzeni, ataerki karşıtı. (BY, s.20)

anaerkil: Anaerki toplum düzenini esas alarak şekillenmiş olan, ataerki karşıtı. (BY, s.20)

artı: Sıfırdan büyük, eksi karşıtı. (BY, s.24)

asaleten: Asil olarak, vekaleten karşıtı. (BY, s.25)

beyaz: Ak, kara, siyah karşıtı. (BY, s.45)

bol: İçine girecek şeyden daha büyük ya da geniş olan, dar karşıtı. (BY, s.50.s)

büyük: 1.Boyutları, benzerlerinden daha uzun olan, küçük karşıtı. (BY, s.57)

çirkin: Göze ya da kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı. (BY, s.75)

dar: İçine alması gereken şeyi sığdıramayan, geniş ve bol karşıtı. (BY, s.81)

doğru: Bir ucunda öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı. (BY, s.94)

dost: Birinin iyiliğini isteyen, onu içten seven kimse, düşman karşıtı. (BY, s.98)

eğri: Doğru olmayan, çarpık, doğru karşıtı. (BY, s.108)

eksi: Sıfırdan küçük, artı karşıtı. (BY, s.109)

erkek: İnsan, hayvan ve bitkilerde dişinin zıddı. sy: 114

erken: 1.Alışılan zamandan önce, geç karşıtı. (BY, s.114)

eski: 1.Üzerinden çok zaman geçmiş zaman bulunan, yeni karşıtı. (BY, s.115)

etken: Öznennin yaptığı işi doğrudan analtan, edilgen karşıtı. (BY, s.117)

evcil: Eve ve insana alışmış, uysal hayvan, yabani karşıtı. (BY, s.118)

fakir: Yoksul, zengin karşıtı. (BY, s.120)

geç: Alışıldandan beklenenden sonra, erken karşıtı. (BY, s.132)

gece: Ortaliğin kararmasından gün ağarmaya başlıyincaya kadar geçen zaman, gündüz karşıtı. (BY, s.132)

geniş: 2.İçine daha çok alabilen, dar karşıtı. (BY, s.134)

geri: Arka tarafın uzağı, ileri karşıtı. (BY, s.135)

gerici: Yenilikleri istemeyen, mürteci, ilerici karşıtı. (BY, s.135)

girdi: Bir üretimde yararlanılan para, gereç ve iş gücü, çıktı karşıtı. (BY, s.136)

gündüz: Günün aydınlık kısmı, gece karşıtı. (BY, s.144)

güney: Dört ana yönden biri cenup, kuzey karşıtı. (BY, s.144.s)

güzel: Hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı. (BY, s.145)

hafif: Ağırılığı az gelen, ağır karşıtı. (BY, s.147)

halef: Birinden sonra gelerek onun yerine geçen kimse, selef karşıtı. (BY, s.148)

haram: Yapılması kullanılması dince yasak olan, helal karşıtı. (BY, s.150)

helal: Dince kullanılabilen, haram karşıtı. (BY, s.154)

iç: Bir şeyin sınırları arasında bulunan, dış karşıtı. (BY, s.167)

ince: 1.Dar ve uzun, kalın karşıtı. 2.Taneleri ufak, iri karşıtı. (BY, s.174)

iniş: 2.Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yer, yokuş karşıtı. (BY, s.175)

iyi: 1.Aranılan nitelikleri uygun, yerinde kötü karşıtı. (BY, s.180)

iyimser: Bir işin sonunu iyi gören. Kötümser karşıtı. (BY, s.180)

kadın: Yetişmiş dişi, erkek karşıtı. (BY, s.186.s)

- kalın*: Çapı büyük olan, ince karşıtı. (BY, s.188)
- kapalı*: Kapanmış olani açık karşıtı. (BY, s.194)
- kara*: Siyah, renklerin en koyusu, ak karşıtı. (BY, s.196)
- katı*: Parmakla basıldığında çökmeyen, yumuşak karşıtı. (BY, s.203)
- keşişleme*: Doğu ile güney arasında esen rüzgar, karayel karşıtı. (BY, s.212)
- kısa*: Başkasına göre boyu az olan, uzun karşıtı. (BY, s.215)
- kit*: Gerektiğinde az, bol karşıtı. (BY, s.216)
- körpe*: Tazeliği üstünde olan, kart karşıtı. (BY, s.232)
- kötümser*: Bir şeyin sonunu kötü gören, iyimser karşıtı. (BY, s.282)
- koyu*: Karanlığa kaçan renk, açık karşıtı. (BY, s.230)
- küçük*: Boyutları kısa olan, büyük karşıtı, büyük karşıtı. (BY, s.240)
- kuru*: 1) Nemi olmayan, yağ ve nemli karşıtı. 2) Kurutulmuş, taze karşıtı. 238
- kuzey*: Dört ana yönden biri, güney karşıtı. (BY, s.240)
- leh*: Bir şeyden yana olma, aleyh karşıtı. (BY, s.246)
- maddeden*: Madde bakımından, manen karşıtı. (BY, s.250)
- makro*: Büyük, mikro karşıtı. (BY, s.253)
- manen*: İç varlık bakımından, maddeten karşıtı. (BY, s.255)
- manevi*: Madde dışı olan, ruhla ilgili, maddi karşıtı. (BY, s.255)
- mikro*: Küçük, makro karşıtı. (BY, s.268)
- negatif*: Önünde eksi işareti bulunan sayı, pozitif karşıtı. (BY, s.281)
- nesnel*: Nesnel ile ilgili, öznel karşıtı. (BY, s.282)
- objektif*: Nesnel, sübjektif karşıtı. (BY, s.286)
- öncü*: Asker yürüyüşünde kolun ilerisinden giden kıta, artçı karşıtı. (BY, s.298)
- öznel*: Bireyin düşünce ve duygularına dayanan, nesnel karşıtı, (BY, s.302)
- pahalı*: Fiyatı yüksek olan, ucuz karşıtı. (BY, s.303)
- parekende*: Teker teker yapılan, toptan karşıtı. (BY, s.311)

- peşin*: Bir alışverişte alınan şeyin teslimiyle ödenen, veresiye karşıtı. (BY, s.312)
- pozitif*: Deney sonuçlarına dayanan, negatif karşıtı. (BY, s.318)
- sağ*: Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sol karşıtı ve bu yönde olan. (BY, s.332)
- sert*: Eğilip bükülmesi, kırılması, çiğnenmesi zor olan yumuşak karşıtı. (BY, s.347)
- sıcak*: Sıcaklığı yüksekçe olan, soğuk karşıtı. (BY, s.350)
- sık*: Aralıksız, benzerleri ya da parçaları arasında pek az aralık buluna, seyrek karşıtı. (BY, s.351)
- soğuk*: Sıcaklığı vücudumuzun sıcaklığından çok aşağıda olan sıcak karşıtı. (BY, s.359)
- sol*: Kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı. (BY, s.360)
- somut*: Varlığı duyularla anlaşılabilen, doğada belirli olarak var olan, soyut karşıtı. (BY, s.360)
- son*: Şimdiki zamana en yakın olan geçmiş, ilk karşıtı. (BY, s.361)
- soyut*: Varlığı ancak eşyada gerçekleşen, somut karşıtı. (BY, s.362)
- sözlü*: Sözle yapılan yazılı karşıtı. (BY, s.364)
- taban*: Üstü kapalı bir yerin gezinilen alt yüzü, tavan karşıtı. (BY, s.379)
- tavan*: Örtülü bir yerin yukarı karşıtı. (BY, s.388)
- tekil*: Bir şeyin birden çok olmadığını gösteren şey , çoğul karşıtı. (BY, s.391)
- tembel*: Çalışmaktan hoşlanmayan, çalışkan karşıtı. (BY, s.393)
- tok*: Doymuş, aç karşıtı. (BY, s.402)
- tüketim*: Türetilen, yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, üretim karşıtı. (BY, s.411)
- ucuz*: Benzerlerine göre daha azpara ile alınan, pahalı karşıtı. (BY, s.414)
- üst*: Bir şeyin yukarı tarafı, alt karşıtı. (BY, s.423)
- uzak*: Gidilmesi çok süren, yakın karşıtı. (BY, s.419)
- uzun*: İki ucunun arası çok olan, kısa karşıtı. (BY, s.420)
- var*: Dünyada ya da düşüncede yer alan, yok karşıtı. (BY, s.426)
- varlık*: 1.Var olma hali, yokluk karşıtı. (BY, s.426)
- verecek*: Birine verilmesi gereken para, borç, alacak karşıtı. (BY, s.429)

yabani: İnsana alışmamış, evcil olmayan (hayvan), evcil karşıtı. (BY, s.433)

yakın: Az bir ara ile ayrılmış olan, uzak karşıtı. (BY, s.435)

yeni: Kullanılmamış, eski karşıtı. (BY, s.446)

yok: Varlığı olmayan, var karşıtı. (BY, s.451)

yokluk: Yok olma hali, arlık karşıtı. (BY, s.451)

yoksul: Geçinme sıkıntısı çeken, fakir, zengin karşıtı. (BY, s.452)

yokuş: Eğik yol, iniş karşıtı. (BY, s.452)

yukarı: Bir şeyin üst bölümü aşağı karşıtı. (BY, s.452)

yumuşak: Üzerine basıldığında çukurlaşan, katı karşıtı. (BY, s.454)

zengin: Malı, parası çok olan, varlıklı, yoksul karşıtı. (BY, s.461)

zor: Güçlük, sıkıntı, kolay karşıtı. (BY, s.463)

İlköğretim Türkçe Sözlük'te 107 sözlükbirim, karşıt anlamlısı verilerek tanımlanmıştır. Sözlükbirimin karşıt anlamlısı verilerek yapılan bu tanımlamalarda "... karşıtı" ifadesi kullanılmıştır.

4.3.1.3. İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan karşıt anlam ile yapılan tanımlamalar

acı: 1.Bazı maddelerin dilinde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı. (TDK, s.10)

açık, -ğır: 1.Açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı. (TDK, s.11)

adam: 1.İnsan 2.Erkek kişi, kadın karşıtı. (TDK, s.13)

ağır: 1.Tartıda çok çeken hafif karşıtı. (TDK, s.15)

ak: 1.Beyaz, kara ve siyah karşıtı. (TDK, s.17)

alçak,-ğır: 1.Yerden yüksekliği az olan, yüksek karşıtı. (TDK, s.21)

aleyh: Bir şeyin veya bir kimsenin karşısında olma, leh karşıtı. (TDK, s.22)

alt: 1.Bir şeyin yere bakan yanı, üst karşıtı. (TDK, s.24)

amatör: Bir işi para kazanmak için değil, yalnız zevki için yapan (kimse), profesyonel karşıtı. (TDK, s.25)

arka: Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı. (TDK, s.32)

artçı: Arkadan gelen, sonra olan, öncü karşıtı. (TDK, s.33)

artı: Toplama işleminde “+” işaretinin adı 2.Sıfırdan büyük, eksi karşıtı. (TDK, s.33)

aşağı: 1.Bir şeyin alt bölümü, yukarı karşıtı. (TDK, s.36)

az: 1.Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik olan, çok karşıtı. (TDK, s.43)

azınlık, -ğı: 1.Bir toplulukt herhangi bir nitelik bakımından ayrıve ötekilerden sayıca az olanlar, çoğunluk karşıtı. (TDK, s.44)

barpık: 1.Düzenliliğini yitirerek eğrilmiş, doğru karşıtı 2.mec. gerçek niteliğini yitirmiş. (TDK, s.104)

batı: 1.Yeryüzündeki başlıca dört yönden güneşin battığı yön, garp, doğu karşıtı. (TDK, s.59)

beyaz: 1.Ak, kar, siyah karşıtı 2.Bu renkte olan. (TDK, s.66)

bol: 1.İçine girecek şeyin boyutlarından daha büyük veya geniş olan, dar karşıtı. (TDK, s.76)

boş: 1.İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı. (TDK, s.77)

boy: 2.Düz veya yassı şeylerde uzun kenar, en karşıtı. (TDK, s.78)

büyük,-ğü: 1.Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), küçük karşıtı. (TDK, s.87)

çıktı: 1.Üretim sonucu ortaya çıkan ürün, girdi karşıtı. (TDK, s.114)

çirkin: 1.Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı. (TDK, s.118)

çoğunluk,-ğu: Sayı üstünlüğü ekseriyet, azınlık karşıtı. (TDK, s.119)

çokluk,-ğu: 1.Sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu, ekseriyet, çoğul, tekil, teklik karşıtı. (TDK, s.119)

dar: 1.İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı. 2.Genişliği az veya yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı. (TDK, s.129)

dış: 1.Herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı. (TDK, s.140)

dışarı: 3. İçeri karşıtı. (TDK, s.140)

diri: 1.Yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşıtı. (TDK, s.144)

doğal: 3. Kendiliğinden olan, insan eliyle yapılmamış, yapay karşıtı. (TDK, s.147)

doğru: 1.Bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı. (TDK, s.147)

doğu: 1.Güneşin doğuğu ana yön, şark, batı karşıtı. (TDK, s.147)

dolu (II) 1.İçi boş olmayan, dolmuş, boş karşıtı. (TDK, s.150)

edilgen: 2.Sözde özneyle kullanılan veya öznesi dolaylı yolla belirtilen (fiil), etken karşıtı. (TDK, s.164)

eğri: 1.Doğru veya düz olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpık, doğru karşıtı. (TDK, s.166)

eksi: 1.Çıkarma işlemine gösteren “-“ işareti. 2.Sıfırdan küçük, artı karşıtı. (TDK, s.168)

en (I): Bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, genişlik, boy karşıtı. (TDK, s.172)

erkek:2.Yetişkin adam, bay, kadın karşıtı. (TDK, s.175)

erken: Vaktinden önce, alışılan zamandan önce, er, geç karşıtı. (TDK, s.175)

eski: 1.Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı. (TDK, s.177)

etken: 3.Doğrudan doğruya öznenin yaptığu işi anlatan (fiil), edilgen karşıtı. (TDK, s.180)

evcil: Eve ve insana alışmış, kendisinden yararlanılabilen (hayvan) yabani karşıtı. (TDK, s.181)

fakir: 1.Yoksul, zengin karşıtı. (TDK, s.185)

gece: 1.Güneş battıktan gün ağarına kadar geçen süre, gündüz karşıtı. (TDK, s.204)

geç:1.Kararlaştırılan, beklenen veya anlaşılan zamandan sonra, erken karşıtı. (TDK, s.204)

geniş: 2.Alanı büyük olan dar karşıtı. (TDK, s.207)

geri: 1.Bir şeyin sonra gelen bölümü, rka, art, ileri karşıtı. (TDK, s.209)

gerici: Toplumda çağdaş değerlere ve yeniliklere önem vermeyen, her yönüyle eskiyi özleyen veya eski düzeni getirmeye çalışan (kise veya görüş) ilerici karşıtı. (TDK, s.209)

girdi: Bir üretimde yaralanılan para, gereç ve iş gücü, çıktı karşıtı. (TDK, s.211)

- gündüz*: 1.Günün sabahdan akşama kadar süren aydınlık bölümü, gece karşıtı. (TDK, s.223)
- güney*: Solunu doğuya, sağını batıya veren kimsenin tam karşısına düşen yön dört ana yönden biri, cenup, kuzey karşıtı. (TDK, s.223)
- güzel*: 1.Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı. (TDK, s.225)
- hafif*: 1.Tartıda ağırlığı az gelen, ağır karşıtı. (TDK, s.230)
- halef*: Birinin ardından gelip onun yerine geçen kimse, selef karşıtı. (TDK, s.231)
- haram*: Din kurallarına aykırı olan, dince yasaklanmış olan, helal karşıtı. (TDK, s.234)
- harem*: 1.Saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm, selamlık karşıtı. (TDK, s.235)
- hazır*: 3.Belirli bir biçimde yapılmış olarak satılan, alıcı bekleyen, ısmarlama karşıtı. (TDK, s.241)
- helal*: Dinin kurallarına aykırı olmayan, dince yasaklanmamış olan, haram karşıtı. (TDK, s.242)
- ısmarlama*: 1.Ismarlamak işi 2.Ismarlanarak yaptırılan sipariş, hazır karşıtı. (TDK, s.256)
- ıtır*: 1.Güzel kokulu, çeşitli renkte çiçekleri olan bir bitki. (TDK, s.258)
- iç*: 1.Herhangi bir durumun cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dahil, dış karşıtı. (TDK, s.260)
- içeri*: 1.İç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı. (TDK, s.260)
- ileri*: 1.Herhangi bir şeye göre daha önde olan yer, geri karşıtı. (TDK, s.266)
- ilerici*: İleri düzeydeki toplumsal ve siyasal gelişmeleri benimsemiş olan (düşünce, kimse vb.) gerici karşıtı. (TDK, s.267)
- iletken*: Akım, ısı, ses vb.ni geçiren, aktaran (madde), yalıtkan karşıtı. (TDK, s.267)
- ilk*: 1.Zaman, sıra, yer ve önem bakımından ötekilerden önce gelen, son karşıtı. (TDK, s.268)
- ince*: 1.Kendi cinsinden olanlara göre kalınlığı az olan, kalın karşıtı 2.Taneleri ufak, iri karşıtı. (TDK, s.270)
- iniş*: 2.Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yer, yokuş karşıtı. (TDK, s.271)
- iyi*: 1.İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı. (TDK, s.278)

- iyimser*: Genel olarak her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren, kötümser karşıtı. (TDK, s.278)
- kadın*: 1.Erişkin dişi insan, erkek veya adam karşıtı. (TDK, s.286)
- kalın*: 1.Uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan (cisim), ince karşıtı. (TDK, s.290)
- kapalı*: 1.Kapanmış olan, açılmamış, açık karşıtı. (TDK, s.297)
- kara*: 1.En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı. (TDK, s.300)
- katı*: 1.Sert, yumuşak karşıtı. (TDK, s.312)
- kılıbık*: Karısının baskısı altında bulunan (erkek), kazak karşıtı. (TDK, s.328)
- kısa*: 1.Boyu, uzunluğu az olan, uzun karşıtı. (TDK, s.332)
- kıt*: 1.İhtiyaca yetmeyecek kadar az, bol karşıtı. (TDK, s. 333)
- kolay*: 1.Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, emeksiz, zahmetsiz, zor karşıtı. (TDK, s.344)
- koyu*: 2.Rengi açık olmayan, daha belirgin, açık karşıtı. (TDK, s.354)
- kötü*: 1.İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, fena (şey) yavuz, iyi karşıtı. (TDK, s.359)
- kötümser*: Her şeyi kötü yanıyla ele alan, kötüye yorumlayan, karamsar, iyimser karşıtı. (TDK, s.360)
- kuzey*: 1.Sağını doğuya, soluna batıya veren kimsenin tam karşısına düşen yön, dört ana yönden biri, şimal, güney karşıtı. (TDK, s.373)
- küçük*: 1.Boyutları, benzerlerinden daha ufak olan büyük karşıtı. (TDK, s.374)
- leh*: Bir şeyden veya bir kimseden yana olma, aleyh karşıtı. (TDK, s.383)
- maddeten*: Madde bakımından, maddi olarak, manen karşıtı. (TDK, s.390)
- maddi*: 1.Madde ile ilgili, maddesel, manevi karşıtı. (TDK, s.390)
- makro*: Büyük, çaplı, mikro karşıtı. (TDK, s.394)
- manen*: Manevi bakımından, kişinin iç dünyası yönünden, maddeten karşıtı. (TDK, s.396)
- manevi*: Görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, maddi karşıtı, ruhani. (TDK, s.396)
- mikro*: Küçük, çapsız, makro karşıtı. (TDK, s.415)
- negatif*: 1.Olumsuz, menfi, pozitif karşıtı. (TDK, s.438)

nesnel: Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan, objektif, öznel karşıtı. (TDK, s.438)

objektif: 1.Nesnel, subjektif karşıtı. (TDK, s.445)

optimist: 1.İyimser, pesimist karşıtı. (TDK, s.451)

ölü: Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan, diri karşıtı. (TDK, s.464)

ön: Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı. (TDK, s.464)

önce: 1.İlk olarak, başlangıçta, sonra karşıtı. (TDK, s.464)

öncü: 3.Önce olan, artçı karşıtı. (TDK, s.464)

övmek: Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, yermek karşıtı. (TDK, s.468)

özel: 3. Devlete değil, kişiye ait olan, resmi karşıtı. (TDK, s.469)

öznel: Nesnelerin gerçeğine değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan, subjektif, nesnel karşıtı. (TDK, s.470)

parakende: 1.Malların teker teker veya birkaç parça durumunda azar azar satılmasına dayanan (satış biçimi) toptan karşıtı. (TDK, s.486)

pesimist: Kötümser, karamsar, optimist karşıtı. (TDK, s.488)

peşin: 1.Bir alışverişte, alışveriş yapıldığı anda, alınan şeyin tesliminden önce veya teslimiyle birlikte ödenen, veresiye karşıtı. (TDK, s.488)

pozitif: Olgulara, deneylere dayalı olarak bazı nitelikleri belli olan, olumlu, müspet, negatif karşıtı. (TDK, s.497)

profesyonel: Bir işi kazanç sağlamak amacıyla yapan (kimse) amatör karşıtı. (TDK, s.499)

resmi: 1.Devletin olan, devlete ait, devletle ilgili, özel karşıtı. (TDK, s.509)

sabahçı: 3.İki öğretim yapan okullarda öğleden önce ders gören (öğrenci) öğlenci karşıtı. (TDK, s.513)

sağ: 1.Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı. (TDK, s.516)

selamlık: Saray, köşk veya konklard erkeklerin bulunduğu ve erkek konukların alındığı bölüm, harem karşıtı. (TDK, s.534)

selef: Bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse, halef karşıtı. (TDK, s.534)

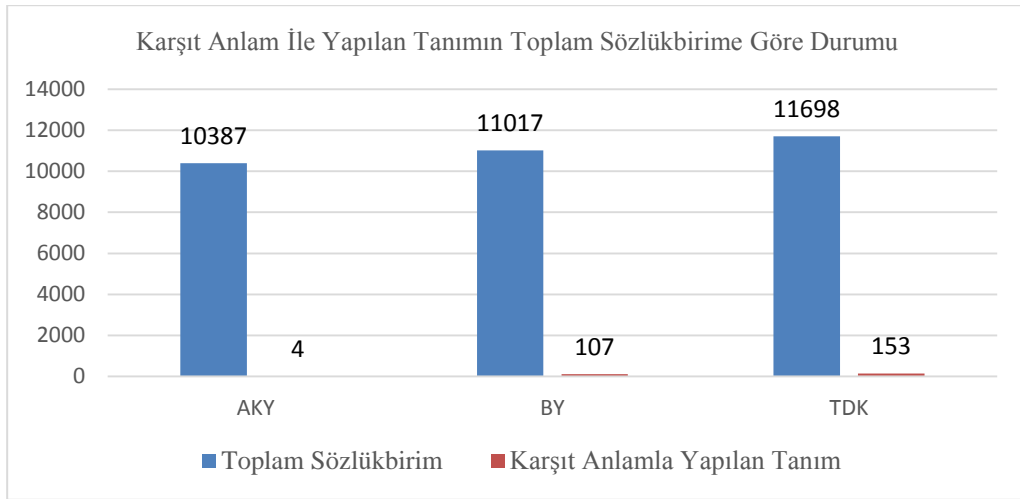
- sert*: 1.Çizilmesi, kırılması, kesilmesi veya çiğnenmesi güç olan, pek katı, yumuşak karşıtı. 2.Esnekliği az olan kolayca eğilip bükülmeyen yumuşak karşıtı. (TDK, s.539)
- seyrek*: 1.Benzeri veya parçalar arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı. (TDK, s.542)
- sıcak*: 1.Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısı veren, soğuk karşıtı. (TDK, s.543)
- sık*: 1.Benzerleri veya parçaları arasında çok az aralık bulunan, seyrek karşıtı. (TDK, s.544)
- soğuk*: 1.İsisi düşük olan, sıcak karşıtı. (TDK, s.556)
- sol*: 1.Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı. (TDK, s.558)
- somut*: Varlığı duyularla algılanabilen, soyut karşıtı. (TDK, s.559)
- son*: 1.Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, olmuş olan, ilk karşıtı. (TDK, s.559)
- sonra*: 1.Daha ileri bir zamanda önce karşıtı. (TDK, s.559)
- soyut*: Varlığı duyularla algınamayan, somut karşıtı. (TDK, s.562)
- sözlü*: Sözle, konuşma biçiminde yapılan, şifahi, yazılı karşıtı. (TDK, s.564)
- subjektif*: Öznel, objektif karşıtı. (TDK, s.566)
- taban*: 3. Üstü kapalı bir yerin ayakla basılan yüzü, tavan karşıtı. (TDK, s.587)
- tavan*: Bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey, taban karşıtı. (TDK, s.601)
- teklik*: 2.Kelimelerde bir varlığı veya çekimli fiillerde bir kişiyi bildiren biçim, çoğul, çokluk karşıtı. (TDK, s.605)
- toptan*: 1.Toplu olarak, tümüyle, bütünüyle 2.Büyük ölçüde, çok miktarda yapılan (alışveriş), perakende karşıtı. (TDK, s.622)
- tüketim*: 2.Üretilen veya yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, üretim karşıtı. (TDK, s.630)
- ucuz*: Fiyatı yüksek olmayan, pahası az, düşük fiyatlı, pahalı karşıtı. (TDK, s.635)
- uzak*: 1.Gidilmesi çok süren, çok ötelede bulunan, ırak, yakın karşıtı. (TDK, s.642)
- uzun*: 1.İki ucu arasında fazla uzaklık, kısa karşıtı. (TDK, s.643)

- üst*: 1.Bir şeyin yukarı, göğe bakan tarafı, alt karşıtı. (TDK, s.648)
- var*: 1.Evrende veya düşüncede yer alan, mevcut, yok karşıtı. (TDK, s.653)
- varlık*: 1.Var olma durumu, mevcudiyet, yokluk karşıtı. (TDK, s.653)
- veresiye*: Karşılığı sonra ödenmek üzere, peşin karşıtı. (TDK, s.655)
- yakın*: 1.Az bir ara ile ayrılmış olan, uzak karşıtı. (TDK, s.663)
- yalıtkan*: 1.Elektrik iletkenliği sıfır veya çok zayıf olan (cisim veya madde) iletken karşıtı. (TDK, s.665)
- yeni*: 1.Kullanılmamış olan, eski karşıtı. (TDK, s.681)
- yermek*: Birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya koymak, hicvetmek, övmek karşıtı. (TDK, s.683)
- yok,-ğu*: 1.Bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb. var karşıtı. (TDK, s.688)
- yokluk*: 1.Yok olma, bulunmama durumu, varlık karşıtı. (TDK, s.688)
- yoksul*: Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), fakir, fukara zengin karşıtı. (TDK, s.689)
- yokuş*: Aşağıdan yukarıya gittikçe yükselen eğimli yer, iniş karşıtı. (TDK, s.689)
- yukarı*: 1.Bir şeyin üst bölümü, aşağı karşıtı. (TDK, s.692)
- yumuşak*: 2.Kolaylıkla bükülen, sert karşıtı. (TDK, s.693)
- zengin*: 1.Parası, malı çok olan, varlıklı, fakir, yoksul karşıtı. (TDK, s.701)
- zor*: 1.Sıkıntı veya güçlükle yapılan, kolay karşıtı. (TDK, s.704)

İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 153 sözlükbirim, karşıt anlamı ile tanımlanmıştır. Sözlükbirimin karşıt anlamlısının verilerek yapıldığı bu tanımlamalarda "... karşıtı" ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 3. *Sözlüklerde Karşıt Anlam İle Yapılan Tanımlamalar*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	4
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	107
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	153

Şekil 3. Karşıt anlam ile yapılan tanımın toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 4, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 107, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 153 sözlükbirim karşıt anlamı ile tanımlanmıştır. Sözlüklerdeki toplam sözlükbirim sayısına göre bu düşük bir orandır.

4.3.2. Üstanlam (Kapsayan) İle Yapılan Tanımlar

“Üst anlam (hypernym/superordinate); iki ya da daha çok bağıntılı sözcükten en genel kavramı anlatan sözcüğe verilen addır” (Kocaman-İmer-Özsoy, 2011, s.255). Örneğin kedi, köpek, at gibi sözcükler için hayvan; gül, papatya, karanfil gibi sözcükler için çiçek; çam, çınar, meşe için ağaç sözcükleri üst anlamlılıktır.

Üstanlam (ya da kapsayan) ile yapılan tanımlarda sözcükbirimi tanımlanırken ilgili sözcüğün hangi grupta yer aldığı ve kendi grubundan olan diğer sözcüklerden farkı belirtilir. Günay, üstanlam ile yapılan tanımlama ile ilgili sözcüğün hangi ulamda, hangi grupta yer aldığını, aynı sözcüğün ilgili sözcük grubu içindeki farklı ve ayırt edici yanının neler olduğunu gösterdiğini belirterek alt türleri olan yiyecek, giysi, bitki, madde, hayvan, maden vb. gibi belli grupları oluşturan sözcük tanımlarında üstanlamdan yararlanılarak tanımlamaların yapıldığını söyler (2007, s.64).

Sözlükbirimlerin üstanlam ile tanımlanması, sözlüğün ait olduğu tür ile ilgili genel bilgi vermesi bakımından hedef kitle için bir kolaylaştırıcı unsurdur. Ancak çok genel bir ifade kullanılması maddebaşı olarak belirtilen kelimenin diğer benzer türlerinden farkını ortaya koyamaması riskini taşır. Bu sebeple özellikle ilköğretim öğrencileri için hazırlanan sözlüklerde sözlükbirimin üstanlam ile tanımı yapılırken, tanımın çok genel bir ifadeye

sahip olmaması, tanımı yapılan sözcüğün örnek cümle ve/veya resim ile desteklenmesi tanımın anlaşılabilirliğini kolaylaştıracaktır.

4.3.2.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan üstanlam (kapsayan) ile yapılan tanımlamalar

açalya: Güzel çiçekleri olan bir bitki. Fundagillerdendir. (AKY, s.18)

adaçayı: Ballıbabagillerden bir bitki. (AKY, s.18)

ağaçkakan: Ağaç kurtlarının yiyerek geçinen bir kuş. (AKY, s.20)

ağustosböceği: Bir böcek çeşidi. (Böceğin erkeği kanatları altından tek tonda ses çıkarır.) (AKY, s.20)

ahududu: 1.Çalı şeklinde bir bitki. (AKY, s. 21)

akasya: Bir süs çiçeği, bahçelerde yetiştirilir. Bir yere sarılarak büyür. (AKY, s.22)

akasya: Bir çeşit ağaç. Boya ve zıncı yapımında kullanılır. (AKY, s.22)

akburçak: Burçak bitkisinin bir çeşidi. (AKY, s.22)

akçaağaç: Beyaz kabuğu olan ve kerestesinden yararlanılan bir ağaç. (AKY, s.21)

akçe: Bir çeşit madeni para. (AKY, s.22)

akdiken: Geyikdikenini. Boyacılıkta kullanılan bir bitki. (AKY, s.22)

akıtma: 3.Bir tatlı çeşiti. (AKY, s.22)

akkuyruk: Bir çeşit çay. (AKY, s.23)

alize: Tropikal bölgelerde, denizlerde esen bir rüzgar. (AKY, s.26)

amberağacı: Güzel kokan bir cins mimoza. (AKY, s.28)

angut: Bir çeşit yaban kuşu. (AKY, s.30)

ardıçkuşu: Karatavuk cinsinden alaca bir kuş. (AKY, s.32)

asetilen: Yanıcı bir gaz. Renksizdir ve sarımsak kokusundandır. (AKY, s.34)

aslanagzı: Çeşitli renkte, kokusuz bir çiçek ve bitki. (AKY, s.35)

aspirin: Doktorların ağrı kesici ve tedavi edici olarak kullandıkları, beyaz renkli, ekşimsi tatlı bir ilaç. (AKY, s.35)

at: Binmek ve yük taşımak için kullanılan bir hayvan. (AKY, s.36)

ateşböceği: Karanlıkta ışık saçan bir çeşit böcek. (AKY, s.36)

ayrıkotu: Kökü hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan bir bitki. (AKY, s.39)

azap: Yeniçeri Ocağında bir askeri sınıf. (AKY, s.40)

baç: Osmanlı Devleti'nde alınan bir çeşit vergi. (AKY, s.41)

bakteri: Mikrop, bir çeşit mikrop. (AKY, s.43)

baldıran: Daha çok nemli yerlerde yetişen zehirli bir bitki. (AKY, s.44)

balina: Boyu 25 metreyi, ağırlığı 15 tonu bulan yağı için avlanan memeli bir deniz hayvanı. (AKY, s.44)

bardacık: Bir çeşit incir türü. (AKY, s.46)

begonya: Yaprakları kalınca ve güzel renklerde olan, çok çeşidi bulunan bir süs bitkisi. (AKY, s.50)

bergamot: Turunçgillerden bir bitki. Güzel kokulu esans çıkartılır. (AKY, s.52)

bezik: Bir çeşit iskambil oyunu. (AKY, s.53)

biblo: Raf veya masalara konan zarif bir süs eşyası. (AKY, s.54)

bira: Arpa ve şerbetçiotundan yapılan mayalanmış hafif alkollü bir içki. (AKY, s.56)

bolero: Bir çeşit dans müziği. (AKY, s.59)

bolero: Bir çeşit kadın cepkeni. (AKY, s.59)

bozdoğan: Şahin cinsi bir kuş. (AKY, s.61)

börek: Hamur veya yufkanın arasına peynir, kıyma koyup pişirilerek yapılan bir hamur işi. (AKY, s.62)

börülce: Bir cins ufak fasulye. (AKY, s.62)

bulamaç: Cıvık sulu hamur gibi yapılan bir çeşit yiyecek. (AKY, s.63)

burçak: Taneleri mercimeğe benzeyen hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki. (AKY, s.64)

bülbülyuvası: Bir tatlı çeşidi. (AKY, s.65)

büvelek: Kan emen bir cins sinek. (AKY, s.65)

caneriği: Yeşil renkli bir erik cinsi. (AKY, s.67)

cepken: Yırtmaçlı kolları olan, uzunca, üzeri ilenmiş, yakasız bir giysi. (AKY, s.69)

cimcime: Küçük tatlı bir karpuz. (AKY, s.71)

cüzam: Eskiden miskin hastalığı denilen bir çeşit deri hastalığı. (AKY, s.73)

çaça: Hareketli bir dans çeşiti. (AKY, s.74)

çakmaktaş: Çelik gibi sert cisimlere sürtününce kıvılcım çıkaran bir çeşit taş. (AKY, s.75)

çakşır: Eskiden giyilen bol, bacak kısmı dar bir çeşit erkek şalvarı. (AKY, s.75)

çavdar: Buğdaygillerden unlu tanesi olan bir bitki. (AKY, s.78)

çavuşüzümü: İri taneli ince kabuklu, ufak çekirdekli bir üzüm çeşidi. (AKY, s.79)

çengelsakızı: Bir çeşit sakız. (AKY, s.80)

çepken: Cepken. Kolları yırtmaçlı önü açık, uzunca bir çeşit ceket. (AKY, s.81)

çıyan: Çok ayaklı, sarımtırak renkte zehirli bir böcek. (AKY, s.84)

çiftetelli: Bir çeşit oyun ve onun müziği. (AKY, s.84)

çiğdem: Bir kır bitkisi. (AKY, s.84)

çöğür: İri gövdeli kısa saplı bir çeşit saz. (AKY, s.87.sf)

çörek: Bir çeşit hamur işi. (AKY, s.87)

çulluk: Uzun gagalı, kısa bacaklı eti için avlanan göçmen bir kuş. (AKY, s.88)

demirhindi: Sıcak iklimlerde yetişen meyvesinden şerbet yapılan bir bitki. (AKY, s.94)

dillidüdük: Bir çeşit kamyş düdük. (AKY, s.98)

dimi: Sıkı dokunmuş bir kumaş çeşidi. (AKY, s.98)

eroïn: Afyondan çıkarılan uyuşturucu tehlikeli bir madde. (AKY, s.115)

eşkin: Bir çeşit at yürüyüşü. (AKY, s.117)

fesleğen: Saksıda yetiştirilen yeşil renkte çok güzel kokan bir bitki. (AKY, s.122)

fiğ: Hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki. (AKY, s.123)

ful: Çok güzel kokan çiçekleri olan bir ağaç. (AKY, s.126)

fulya: Sarı renkli beyaz, güzel kokulu süs bitkisi. (AKY, s.126)

gelincik: Kırmızı, büyük çiçekli bir kır bitkisi. (AKY, s.129)

- gofret*: Hafif tatlı bir çeşit bisküvi. (AKY, s.133)
- goril*: Afrika'da yaşayan iri bir maymun türü. (AKY, s.13)
- gözleme*: Saçta pişirilerek yapılan yassı biçimde bir börek. (AKY, s.136)
- granit*: Türlü renkleri olan çok sert bir taş çeşidi. (AKY, s.136)
- gravyer*: Bir peynir çeşidi. (AKY, s.136)
- grekoromen*: Belden aşağısına dokunmayı yasaklayan bir güreş çeşidi. (AKY, s.136)
- guvaş*: Zamklı bir çeşit suluboya. (AKY, s.137)
- gürgen*: Kerestesi kıymetli bir ağaç. (AKY, s.139)
- hançer*: Ucu sivri, keskin bir çeşit eğri bıçak. (AKY, s.143)
- hanmeli*: Güzel ve kokulu çiçekleri olan bir süs bitkisi. İlbaharda açar. (AKY, s.143)
- harmandalı*: Ege Bölgesi'nde oynanan bir çeşit zeybek oyunu. (AKY, s.145)
- harp*: Dik olarak tutulup çalınan üç köşeli bir saz. (AKY, s.145)
- havuç*: Kırmızıya çalan kökü bulunan ve yenen bir bitki. (AKY, s.146)
- hentbol*: El ile oynanan top oyunu. (148)
- hıyar*: Bir bitki ve onun çeşitli şekillerde yenen meyvesi, ürünü. (AKY, s.151)
- hokey*: Ucu kıvrık sopalarla iki takım arasında oynanan bir top oyunu. (AKY, s.152)
- horozbina*: Kayabalığı cinsinden ufak bir balık. (AKY, s.153)
- hoşaf*: Yaş ve kuru olarak çeşitli meyvelerden kaynatılıp soğutulması ile yapılan bir şerbet. (AKY, s.153)
- höşmerim*: Tuzsuz taze peynir ve unla yapılan bir yiyecek, tatlı. (AKY, s.153)
- hücumbot*: Bir çeşit savaş gemisi. (AKY, s.154)
- hünkarbeğendi*: Bir çeşit patlıcan yemeği. (AKY, s.154)
- ıgrıp*: Bir çeşit balık ağı. (AKY, s.155)
- ıspanak*: Kış sebzesi olarak yetiştirilen bir bitki. (AKY, s.156)
- ibibik*: Bir çeşit kuş. (AKY, s.158)
- istavrit*: Kılçıklı bir çeşit küçük balık. (AKY, s.167)
- izmarit*: 1-Bir çeşit ufak balık. (AKY, s.170)

jaketatay: Resmi toplantılarda giyilen bir erkek kıyafeti. (AKY, s.171)

jarse: Esnek dokunmuş ipekli veya yünlü bir çeşit kumaş. (AKY, s.171)

judo: Esası savunmaya dayanan bir çeşit Japon güreşi. (AKY, s.171)

kaan: Eskiden hükümdarlara verilen bir unvan. (AKY, s.173)

kabakulak: Tükrük ve kulak altı bezlerinin cerahatlenmesi sonucu ortaya çıkan ateşli ve bulaşıcı bir hastalık. (AKY, s.173)

kadana: Çok iri bir cins at. (AKY, s.174)

kadingöbeği: Ortası çukur bırakılarak yapılan bir çeşit hamur tatlısı. (AKY, s.175)

kadırğa: Hem yelken hem de kürekle hareket edebilen eskiden kullanılan bir çeşit savaş gemisi. (AKY, s.175)

kadife: Bir yüzü ince, yumuşak ve parlak tüylerle kaplı bir çeşit kumaş. (AKY, s.175)

karaca: Geyiğe benzer, boynuzları küçük bir av hayvanı. (AKY, s.182)

karaçalı: Kurak yerlerde yetişen bir bitki. (AKY, s.182)

karahumma: Ağız yolu ile bulaşan bir ince bağırsak hastalığı. (AKY, s.182)

karaman: İri kuyruklu, yağlı bir cins koyun. (AKY, s.182)

karatavuk: Erkeğinin tüyleri siyah, dişisinin tüyleri kahverengi olan sarı gagalı ötücü bir kuş. (AKY, s.183)

karayılan: Zehiri olmayan bir tür yılan. (AKY, s.183)

karnıyarık: Kıyma ile yapılmış bir çeşit patlıcan yemeği. (AKY, s.185)

karo: 2.Bir tür iskambil kağıdı. (AKY, s.185)

kasatura: Yakın dövüş sırasında askerlerin tüfeklerinin ucuna taktıkları bir çeşit bıçak. (AKY, s.185)

kasımpatı: İri, katmerli ve çeşitli renklere çiçekleri bulunan sonbahardan başlayarak kışa kadar açan bir süs bitkisi. (AKY, s.186)

kasket: Önünde siperi bulunan bir çeşit başlık. (AKY, s.186)

kaşalot: Bir tür balina. (AKY, s.186)

kayın: Kerestesi kıymetli bir ağaç. (AKY, s.188)

kaynanadili: Bir çeşit dikenli tel. Kaktüs. (AKY, s.189)

kekik: Çiçeği baharat olarak kullanılan kokulu bir bitki. (AKY, s.191)

keman: Dört teli bulunan yayla çalınan bir çalgı. (AKY, s.191)

kenet: İki sert cismi birbirine bağlayan sivri uçlu ve ucu kıvrılabilen bir çeşit çivi. (AKY, s.192)

ketenhelva: Görünüşü tel tel olan bir çeşit helva. (AKY, s.194)

kezzap: Sıvı durumdaki bir asit. Yakıcıdır. (AKY, s.195)

kımız: Eskiden Türklerin içtiği kısrak sütünden yapılmış bir içki. (AKY, s.195)

kirpi: Sırtı sivri dikenlerle kaplı bir hayvan. (AKY, s.200)

kişniş: Kurutulmuş yemiş bahar olarak kullanılan bir bitki. (AKY, s.201)

kitre: Geven bitkisinden çıkarılan bir çeşit zamk. (AKY, s.201)

klarnet: Tahtadan yapılmış, maden perdeli, üfleme ile çalınan önemli bir çalgı. (AKY, s.201)

kloroform: Rengi olmayan uyuşturucu bir sıvı. (AKY, s.201)

kobay: Tavşandan daha küçük laboratuvarlarda deney için kullanılan bir hayvan. (AKY, s.201)

koçu: Eskiden kullanılan bir çeşit araba. (AKY, s.202)

kokarca: Derisinden kürk yapılan bir hayvan. (AKY, s.202)

kola: Afrika'da yetişen bir ağaç. (AKY, s.202)

kolyoz: Uskumru cinsinden bir çeşit balık. (AKY, s.203)

konyak: Kaynak. Sarımtırak renkli bir çeşit ispirotolu içki. (AKY, s.205)

kopuz: Eskiden ozanların çaldıkları bir çeşit saz. (AKY, s.205)

kot: Elbise yapılan bir çeşit pamuklu kumaş. (AKY, s.207)

köpekmemesi: Koltuk altında çıkan bir çeşit çoban. (AKY, s.208)

kuğu: Ayaklarında perde bulunan, yüzebilen uzun kıvrık boyunlu iri bir su kuşu. (AKY, s.210)

kukuleta: Soğukta başa giyilen bir çeşit başlık. (AKY, s.210)

kurbağalama: Bir çeşit yüzme biçimi. (AKY, s.211)

- kuzgun*: Siyah renkte bir tür karga. (AKY, s.214)
- latilokum*: Nişastadan yapılmış bir cins lokum. (AKY, s.219)
- levrek*: Beyaz etli, pullu bir balık. (AKY, s.220)
- leylek*: Uzun bacaklı, uzun gagalı göçmen bir kuş. (AKY, s.220)
- lir*: Eskiden kullanılan bir çalgı. (AKY, s.221)
- lor*: Tuzsuz, taze bir cins beyaz peynir. (AKY, s.222)
- lüfer*: Denizlerde yaşayan gövdesi pullu, beyaz etli, lezzetli bir balık. (AKY, s.222)
- mandolin*: Dört çift teli olan, şişkin karınlı, kısa saplı bir çalgı. (AKY, s.223)
- martı*: Beyaz veya gri renkte eti yenilmeyen, yüzebilen bir deniz kuşu. (AKY, s.227)
- mazi*: Kozalağından yağ elde edilen bir bitki. (AKY, s.229)
- melisa*: Kokusu güzel bir bitki. (AKY, s.230)
- merih*: Bir gök cismi, gezegen. Mars. (AKY, s.231)
- mermerşahi*: İnce, beyaz bir çeşit pamuklu kumaş. (AKY, s.232)
- mezgit*: Orta büyüklükte bir balık. (AKY, s.233)
- midilli*: Küçük boyda bir cins at. (AKY, s.234)
- misk*: Güzel kokulu bir madde. (AKY, s.235)
- misket*: 2.Bir çeşit demir bilye. (AKY, s.235)
- muhrip*: Hızlı hareket eden bir çeşit harp gemisi. (AKY, s.238)
- nane*: Yerde yetişen yaprakları kokulu bir bitki. (AKY, s.243)
- nikotin*: Tütün yapraklarında bulunan bir çeşit zehir. (AKY, s.246)
- nohut*: Sarı çiçekli bir bitki ve bunun bol nişastalı ürünü. (AKY, s.246)
- obua*: Tahtadan yapılmış bir çeşit nefesli çalgı. (AKY, s.249)
- orangutan*: İnsana çok benzeyen bir cins maymun. (AKY, s.251)
- ortanca*: Çeşitli renkleri bulunan kokusuz bir çiçek. (AKY, s.253)
- palmiye*: Tropikal bölgelerde yetişen uzun yapraklı bir tür ağaç. (AKY, s.261)
- paluze*: Bir çeşit tatlı, pelte halinde bulunur. (AKY, s.261)

- pankreas*: Güreş ile boks oyunlarını birleştiren bir çeşit spor. (AKY, s.262)
- papatya*: Baharda, ortası sarı kenarları beyaz güzel çiçekler açan bir kır bitkisi. (AKY, s.262)
- parabellum*: Bir çeşit otomatik tabanca. (AKY, s.262)
- pazen*: Dokuması sık, kalın ve yumuşak bir çeşit pamuklu bez. (AKY, s.266)
- pazı*: Ispanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki. (AKY, s.266)
- pelüş*: Bir tarafı uzun tüylü olan kadifeyi andırır bir cins kumaş. (AKY, s.267)
- penisilin*: Türlü hastalıkların tedavisinde kullanılan bir tür antibiyotik, ilaç. (AKY, s.267)
- pişti*: Bir çeşit iskambil oyunu. (AKY, s.271)
- poğaç*: İçine değişik maddeler konan bir çeşit tuzlu çörek. (AKY, s.272)
- poliüretan*: Lastiksi bir madde. (AKY, s.273)
- polonez*: Bir çeşit dans ve bunun müziği. (AKY, s.273)
- pot*: İrmakları geçmek için kullanılan bir çeşit sal. (AKY, s.274)
- rahvan*: 1.Biniciyi sarsmadan yapılan bir çeşit hayvan yürüyüşü. (AKY, s.278)
- razakı*: Kalın kabuklu, çok şekerli bir cins üzüm. (AKY, s.280)
- reyhan*: Fesleğen, güzel kokulu bir bitki. (AKY, s.282)
- roka*: Salatası yapılarak yenen baharlı bir bitki. (AKY, s.282)
- roket*: Bir çeşit füze. Yön verilmesi yerden yapılan bir çeşit mermi. (AKY, s.282)
- rovelver*: Bir çeşit tabanca, altıpatlar. (AKY, s.282)
- sadakor*: Bir çeşit saman rengi ipekli kumaş. (AKY, s.285)
- sakağı*: Atlarda çok görülen tehlikeli bir hastalık. (AKY, s. 287)
- saksofon*: Bir cins üflemeli çalgı. (AKY, s.287)
- saldırma*: Bir çeşit büyük bıçak. (AKY, s.288)
- samsa*: Bir çeşit hamur tatlısı. (AKY, s.289)
- sansar*: Derisi kıymetli, etle beslenen bir cins hayvan. (AKY, s.290)
- sarıhumma*: Sıcak ülkelerde rastlanan tehlikeli bir cins hastalık. (AKY, s.291)
- satın*: Atlas gibi parlak, pamuklu bir cins kumaş. (AKY, s.292)

- seksek*: Sekerek oynanan bir oyun. (AKY, s.295)
- serçe*: Koyu boz renkli küçük bir kuş. (AKY, s.296)
- sıçandişi*: İnce işleme bir çeşit oya. (AKY, s.298)
- sığın*: Bir cins geyik. (AKY, s.298)
- sığır dili*: Hekimlikte kullanılan bir bitki. (AKY, s.298)
- sincan*: Bir tür dikenli çalı. (AKY, s.300)
- sinagrit*: Akdeniz’de yaşayan bir balık, pulludur. Eti lezzetlidir. (AKY, s.305)
- sinekkuşu*: Serçegillerden güzel ve küçük bir kuş. (AKY, s.305)
- sirto*: Bir tür halk dansı. (AKY, s.307)
- sof*: 1.İnce, yünlü sertçe bir çeşit kumaş. (AKY, s.309)
- soyga*: Alaca tüyleri olan bir cins karga. (AKY, s.314)
- sukamışı*: Suda ve bataklıklarda yetişen dişi ve erkek çiçekleri ayrı ayrı başaklar durumunda olan bir cins bitki. (AKY, s.321)
- sup*: Çikolata kullanılarak yapılan bir çeşit tatlı. (AKY, s.322)
- susamuru*: Kürkü kıymetli, suda yüzen koyu kahverengi sansar soyundan bir hayvan. (AKY, s.322)
- sümbül*: Soğanla üretilen, kokulu, türlü renkleri olan bir süs bitkisi. (AKY, s.324)
- sündüs*: Bir cins ipekli kumaş. (AKY, s.324)
- süne*: Başaklara zarar veren esmer renkli bir böcek. (AKY, s.324)
- süne*: Bir çeşit ördek. (AKY, s.324)
- süsen*: Kokulu bir süs bitkisi. (AKY, s.327)
- sütlaç*: Süt, şeker ve pirinçle yapılan bir cins tatlı. (AKY, s.328)
- şamama*: Güzel koku veren küçük bir cins kavun. (AKY, s.331)
- şambaba*: 1.Baba tatlısı denen bir tür hamur tatlısı. (AKY, s.331)
- şayka*: Altı düz bir çeşit tekne. (AKY, s.334)
- şebboy*: Değişik renkleri ve güzel kokusu olan bir süs bitkisi. (AKY, s.334)
- şebek*: Afrika’nın dağlık bölgelerinde yaşayan bir cins maymun. (AKY, s.334)

- şeker fasulyesi*: Yuvarlak tohumu olan etli, beyaz renkte bir cins fasulye. (AKY, s.335)
- şeker pancarı*: Kökünden şeker elde edilen bir bitki. (AKY, s.335)
- şekerpare*: Bir çeşit hamur tatlısı. (AKY, s.335)
- şempanze*: Afrika'da yaşayan bir cins maymun. (AKY, s.335)
- şezlong*: Döşemesi yerine bez gerilmiş, taşınabilen bir tür hafif koltuk. (AKY, s.337)
- şifon*: İpek veya iplikle dokunmuş ince, şeffaf bir cins kumaş. (AKY, s.338)
- şokola*: Çikolata, şeker, un veya sütle yapılan bir tür içecek. (AKY, s.340)
- şoson*: 2.Düz topuklu, ayağı saran ince deriden yapılmış bir çeşit ayakkabı. (AKY, s.340)
- tart*: Bir cins meyveli pasta. (AKY, s.351)
- taş badem*: Kabuğu sert bir cins badem. (AKY, s.352)
- teke*: 2.Bir çeşit karides. (AKY, s.358)
- tekir*: 2.Bir balık cinsi. (AKY, s.358)
- tenya*: Bir çeşit bağırsak kurdu. (AKY, s.362)
- tere*: Salata olarak çiğ yenilen baharlı bir bitki. (AKY, s.364)
- tespih böceği*: Dokununca birden top biçimini alan, artık yemeklerle ve meyve yiyerek geçinen bir çeşit böcek. (AKY, s.366)
- topatan*: Uzunca sarı renkli, kokulu bir kavun çeşidi. (AKY, s.374)
- tor*: Sık gözlü bir çeşit ağ. (AKY, s.375)
- toy*: Kızıl tüylü bir av kuşu. (AKY, s.376)
- triko*: Örülme suretiyle dokunan yapılan bir cins kumaş. (AKY, s.378)
- trombon*: Bir çeşit nefesli çalgı. (AKY, s.378)
- trompet*: Bir çeşit nefesli çalgı. (AKY, s.378)
- turaç*: Bir sülün cinsi. (AKY, s.379)
- turna balığı*: Tatlı sularda yaşayan bir tür yırtıcı balık. (AKY, s.380)
- turta*: Bir çeşit pasta. Meyveli ve kakaolu çeşitleri de vardır. (AKY, s.380)
- tuyug*: Dörtlükler halinde yazılmış bir çeşit şiir şekli. (AKY, s.381)
- twist*: 1.1960 yılından sonra yayılan, hızlı ritmi olan bir çeşit dans. (AKY, s.385)

- üveyik*: Güvercine benzeyen bir av kuşu. (AKY, s.398)
- üvez*: Sivrisineğe benzeyen bir böcek. (AKY, s.399)
- varis*: Toplar damarların genişlemesi ile meydana gelen bir çeşit hastalık. (AKY, s.402)
- vermut*: Özel koku verilmiş tatlı bir tür şarap. (AKY, s.405)
- vezirparmağı*: Bir tür hamur tatlısı. (AKY, s.406)
- yaban enginarı*: Deve dikeninin bir cinsi olan bitki. (AKY, s.409)
- yaban gülü*: Çiçekleri soluk pembe ve beyaz, yemişi parlak kırmızı renkte olan bir tür bitki. (AKY, s.409)
- yaban nanesi*: Yabani olarak yetişen bir tür nane. (AKY, s.410)
- yaban turpu*: Kökü yaprakları baharlı bir bitki. Beyaz çiçekler açar. (AKY, s.410)
- yafa*: Kalın kabuklu çekirdekli bir cins portakal. (AKY, s.410)
- yarpuz*: Güzel kokulu bir bitki. (AKY, s.420)
- yayın balığı*: Derisinde pul olmayan eti lezzetli, iri bir tatlı su balığı. (AKY, s.424)
- yer elması*: Kök sapları yumru durumunda besin değeri fazla bir bitki. (AKY, s.429)
- yeşim*: Açık yeşil renkte işlenebilen çok değerli bir taş. (AKY, s.430)
- yıldız çiçeği*: Bir süs bitkisi. Dalya. (AKY, s.432)
- yorga*: Biniciyi fazla sarsmayan bir çeşit at yürüyüşü. (AKY, s.435)
- zağar*: Bir cins av köpeği. (AKY, s.441)
- zambak*: Bir süs bitkisi. (AKY, s.441)
- zembil*: Hasırdan örülerek yapılan ve kulplu olan bir çeşit torba. (AKY, s.443)
- zerde*: Düğünlerde pilav ile birlikte yenen bir çeşit tatlı lapa. (AKY, s.444)
- zeytin yağı*: Zeytinin tanelerinden çıkarılan bir çeşit yağ. (AKY, s.445)
- zıbın*: Bebeklere giydirilen bir çeşit iç çamaşırı. (AKY, s.445)
- zikir*: 2.Tanrı adının tekrar ederek yapılan bir çeşit ibadet. (AKY, s.446)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te bitki *açalya*: Güzel çiçekleri olan bir bitki. Fundagillerdendir. (AKY, s.18); kuş *ağaçkakan*: Ağaç kurtlarının yiyerek geçinen bir kuş. (AKY, s.20); çay *akkuyruk*: Bir çeşit çay. (AKY, s.23); gaz *asetilen*: Yanıcı bir gaz.

Renksizdir ve sarımsak kokusundandır. (AKY, s.34); ilaç *aspirin*: Doktorların ağrı kesici ve tedavi edici olarak kullandıkları, beyaz renkli, ekşimsi tatlı bir ilaç. (AKY, s.35); hayvan *at*: Binmek ve yük taşımak için kullanılan bir hayvan. (AKY, s.36); sınıf *azap*: Yeniçeri Ocağında bir askeri sınıf. (AKY, s.40); oyun *bezik*: Bir çeşit iskambil oyunu. (AKY, s.53); yiyecek *bulamaç*: Cıvık sulu hamur gibi yapılan bir çeşit yiyecek. (AKY, s.63); sinek *büvelek*: Kan emen bir cins sinek. (AKY, s.65); hastalık *cüzam*: Eskiden miskin hastalığı denilen bir çeşit deri hastalığı. (AKY, s.73); taş *çakmaktaş*: Çelik gibi sert cisimlere sürtününce kıvılcım çıkaran bir çeşit taş. (AKY, s.75); müzik *çiftetelli*: Bir çeşit oyun ve onun müziği. (AKY, s.84)... vb. üstanlam olarak kullanılmıştır.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları çok genel ifadeye sahiptir ve sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını ortaya koymamaktadır. Bu tür tanımlamalarda genellikle "bir çeşit..." ve "bir tür..." ifadesi tanımlama için kullanılmıştır: *akkuyruk*: Bir çeşit çay. (AKY, s.23), *bezik*: Bir çeşit iskambil oyunu. (AKY, s.53), *bülbülyuvası*: Bir tatlı çeşidi. (AKY, s.65), çengelsakızı: Bir çeşit sakız. (AKY, s.80), *ibibik*: Bir çeşit kuş. (AKY, s.158)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları ise sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını az da olsa ortaya koymaktadır. Bu doğrudan tanım cümlesi ile yapıldığı gibi, tanım cümlesinden sonraki açıklama cümlesi ile sağlanmıştır: *çavuşüzümü*: İri taneli ince kabuklu, ufak çekirdekli bir üzüm çeşidi. (AKY, s.79); *hanımeli*: Güzel ve kokulu çiçekleri olan bir süs bitkisi. İlkbaharda açar. (AKY, s.143), *papatya*: Baharda, ortası sarı kenarları beyaz güzel çiçekler açan bir kır bitkisi. (AKY, s.262); *asetilen*: Yanıcı bir gaz. Renksizdir ve sarımsak kokusundandır. (AKY, s.34); *ağustosböceği*: Bir böcek çeşidi. (Böceğin erkeği kanatları altından tek tonda ses çıkarır.) (AKY, s.20)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te üst anlam ile yapılan sözlükbirimlerin hiçbirinde sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını gösteren bir resim yer almamıştır. Resimlerle desteklenmeyen bir tanım anlamayı zorlaştırmaktadır: *tekir*: 2.Bir balık cinsi. (AKY, s.358), *izmarit*: 1.Bir çeşit ufak balık. (AKY, s.170), *istavrit*: Kılıçlıklı bir çeşit küçük balık. (AKY, s.167).

4.3.2.2. Bilgi Yayinevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam (kapsayan) ile yapılan tanımlamalar

abanoz: Abanozgiller bitki familyasının ağır, sert ve siyah renkli tahtası. (BY, s.7)

bilmece: Bir çeşit eğlence. (BY, s.47)

caneriği: Yeşil renkli bir cins erik. (BY, s.58)

engerek: Zehirli bir yılan cinsi. (BY, s.113)

gabardin: Bir çeşit yünlü ve pamuklu kumaş. (BY, s.130)

gazyağı: Bir tür akaryakıt. (BY, s.132)

kös: Bir çeşit büyük davul. (BY, s.232)

lüks: 2.Bir çeşit petrol lambası. (BY, s.249)

lületaşı: Kolayca işlenebilen bir çeşit taş. (BY, s.249)

pancar: Bazı cinslerinden şeker çıkarılan bir bitki. (BY, s.304)

papara: Ekmek, peynir ve et suyu ile yapılan bir çeşit yemek. (BY, s.305)

pelerin: Kolları olmayan bir çeşit üstlük. (BY, s.310)

pelikan: Pembeye çalan beyaz tüylü bir tür kuş. (BY, s.310)

pelin: Tıpta kullanılan otsu bir bitki. (BY, s.210)

salam: İri kıyılmış bir çeşit sucuk. (BY, s.334)

samba: Bir çeşit Brezilya dansı. (BY, s.336)

sara: Bir sinir hastalığı. (BY, s.338)

tanksavar: Tanklara karşı kullanılan bir çeşit top. (BY, s.384)

zencefil: Sıcak bölgelerde yetişen güzel kokulu bitki. (BY, s.461)

acemaşiran: Türk müziğinde bir makam. (BY, s.8)

acur: Açık renkte, irice bir çeşit hıyar. (BY, s.9)

açelya: Korkusuz, rengarenk çiçekleri olan bir bitki. (BY, s.9)

ağaç: Uzun yıllar yaşayabilen, gövdesi odun ya da kereste olmaya elverişli bitki. (BY, s.12)

ahududu: 1-Böğürtleni andıran kırmızı renkte meyveleri olan dikenli bir bitki. (BY, s.13)

akasya: Birçok çeşidi olan ağaç türü. (BY, s.14)

akordeon: Tuşlarına basılarak çalınan körüklü bir el çalgısı. (BY, s.15)

akrep: Kuyruğunda zehirli bir iğne olan böcek. (BY, s.15)

ardıç: Yapraklarını kışında dökmeyen bir ağaç türü. (BY, s.23)

arı: Bal ve balmumu yapan, iğnesiyle sokan böcek. (BY, s.23)

armut: Ülkemizin farklı yerlerinde yetişen bir ağaç ve bunun meyvesi. (BY, s.24)

asfalt: Ham petrolden elde edilen ve yol yapımında kullanılan koyu renkli madde. (BY, s.25)

aşure: Buğday gibi çeşitli taneleri kuru yemişleri şekerle kaynatarak yapılan bir çeşit tatlı. (BY, s.28)

bakır: Kolay dövülür ve işlenir bir maden. (BY, s.36)

bakla: Yurdumuzun her yanında ekimi yapılan bir bitki. (BY, s.36)

baklava: İnce yufkadan yapılan, cevizli ya da fıstıklı tatlı. (BY, s.36)

baldıran: Zehirli bir bitki. (BY, s.36)

balıkçıl: Su kenarlarında yaşayarak balıkla geçinen büyük bir kuş cinsi. sy.37)

bardak: Su gibi sıvı şeyleri içmek için kullanılan kap. (BY, s.38)

barometre: Sava basıncını ölçen alet. (BY, s.39)

basınçölçer: Basıncı ölçmeye yarayan alet. (BY, s.39)

baskül: Büyük ağırlıkları ölçmeye tartmaya yarayan alet. (BY, s.39)

begonya: Güzel ve renkli çiçekleri evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir tür bitki. (BY, s.42)

bel: 2.Bir tarım aleti. (BY, s.43)

benzin: Petrolün damıtılması ile elde edilen bir tür yakıt. (BY, s.44)

beyzbol: Dokuzar kişilik iki takım arasında bir top ve sopalarla oynanan bir oyun. (BY, s.45)

bira: Arpadan yapılan, mayalı, az alkollü bir içki. (BY, s.48)

bobin: İçinden elektrik akımı geçebilen telle bu telin, sarılı bulunduğu bir silindirden meydana gelen aygıt. (BY, s.49)

bomba: Türlü büyüklükte patlayıcı savaş aracı. (BY, s.50)

bor: Ülkemizde çokça bulunan, karbona benzeyen bir maden. (BY, s.51)

borazan: Üfleyerek çalınan bir tür çalgı. (BY, s.51)

boynuz: Bazı hayvanların başında çıkan, az çok korunma organı. (BY, s.52)

briket: Linyit, kömür tozu ve katran tortusu karışımından elde edilen, tuğla biçimindeki yapı malzemesi. (BY, s.53)

budizm: Buda tarafından kurulan ve uzak doğu ülkelerinde yaygın olan bir din. (BY, s.54)

bukalemun: Sıcak ülkelerde yaşayan ve bulunduğu ortama göre renk değiştirebilen küçük bir sürüngen. (BY, s.54)

buldok: İrice güçlü bir köpek türü. (BY, s.54)

buldozer: Çok güçlü bir yol makinesi. (BY, s.54)

burçak: Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki. (BY, s.55)

burgu: Delik açmak için kullanılan, ucu yivli alet. (BY, s.55)

bülbül: Sesinin güzelliğiyle tanınmış bir kuş. (BY, s.56)

caz: Eskiden Kuzey Amerika zencilerine aitken bütün dünya tarafından benimsenen bir müzik türü. (BY, s.59)

cetvel: Düzgün çizgi çizmek için ağaçtan ya da madenden yapılmış alet. (BY, s.60)

ceylan: Çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan hayvan. (BY, s.61)

cezerye: Ezilmiş havucun içine fındık, ceviz eklenerek yapılan lokuma benzer bir tür tatlı. (BY, s.61)

cırcırböceği: Düzkanatlılardan, sıcak iklimlerde yaşayan bir böcek. (BY, s.61)

cirit: At koşturup birbirine değnek atarak oynanan yarış oyunu. (BY, s.62)

cüzzam: Bulaşıcı bir deri hastalığı. (BY, s.64)

çakal: Kurttan küçük bir yaban hayvanı. (BY, s.66)

çakmaktaşı: Demir sürtmekle kıvılcım çıkaran bir çeşit taş. (BY, s.66)

çalı: Böğürtlen gibi, dalları çok çatallı ve sapsız odunsu bitki. (BY, s.66)

çalıkuşu: Çalılık yerleri seven ötücü bir kuş. (BY, s.66)

çavdar: Buğdaygillerden bir bitki. (BY, s.69)

çıkartma: Resimli ve zamklı bir kağıt. (BY, s.73)

çıyan: Çokayaklılardan zehirli bir böcek. (BY, s.74)

- çim:* Bahçeleri yeşillendirip süsleyen bir bitki cinsi. (BY, s.75)
- çizme:* Diz kapaklarına kadar çıkan bir çeşit ayakkabı. (BY, s.76)
- çulluk:* Uzun gagalı bir kuş. (BY, s.78)
- dağlıç:* Bir koyun cinsi. (BY, s.79)
- darbuka:* Bir çeşit dümbelek. (BY, s.81)
- defne:* Yaprakları güzel kokulu ve kış yaz yeşil olan bir ağaç. (BY, s.83)
- deve:* sırtında hörgücü olan ve yük taşımakta kullanılan hayvan. (BY, s.88)
- devekuşu:* Kısa kanatlı, uçamayan, uzun bacaklı olduğu için hızlı koşabilen ve sıcak ülkelerde yaşayan iri bir kuş. (BY, s.88)
- devetabanı:* Geniş yapraklı süs bitkisi. (BY, s.88)
- dinamit:* Patlayıcı bir madde. (BY, s.90)
- divit:* Mürekkebe batırılarak yazı yazmaya yarayan bir tür kalem. (BY, s.93)
- doğan:* Küçük kuşlarla beslenen ve alıştırılarak kuş avında kullanılan bir tür kuş sınıfı. (BY, s.94)
- domates:* Kırmızı ürünü için yetiştirilen bitki. (BY, s.97)
- domuz:* Eti ve yağı için beslenen, koyun büyüklüğünde evcil hayvan. (BY, s.97)
- duba:* İçi boş, her yanı kapalı, suyun üstünde yüzen, birkaçı yan yana sıralanarak üzerinde köprü kurulan bir çeşit büyük şamandıra. (BY, s.100)
- ebegümeçi:* Çiçekleri ilaç olarak kullanılan mor çiçekli bir bitki. (BY, s.106)
- elbise:* Çamaşırın üstüne giyilen her türlü giysi. (BY, s.110)
- eşekarısı:* İri bir çeşit arısı. (BY, s.116)
- falaka:* Eskiden okullarda uygulanan bir dayak aracı. (BY, s.120)
- faraş:* Ufak tefek çöpleri alıp almak için kullanılan kısa saplı bir tür kürek. (BY, s.121)
- fincan:* Kahve gibi sıcak şeyler içmekte kullanılan küçük kap. (BY, s.126)
- fino:* Küçük tüylü küçük köpek cinsi. (BY, s.126)
- firuze:* Mavi renkli saydam olmayan değerli bir taş. (BY, s.126)
- flüt:* Yan tutarak çalınan üflemeli çalgı. (BY, s.127)

- fok*: Memeli bir deniz hayvanı. (BY, s.127)
- fonograf*: Gereklikçe seslerin tekrarlanmasını sağlayan bir alet. (BY, s.127)
- freze*: Tornacılıkta kullanılan bir alet. (BY, s.128)
- gelincik*: Kırmızı çiçekli bir bitki. (BY, s.133)
- goril*: Büyük ve güçlü bir maymun cinsi. (BY, s.138)
- granit*: Farklı renklerde çok sert bir taş. (BY, s.141)
- grip*: Yorgunluk, kas ağrıları ve ateş gibi belirtileri olan bir hastalık. (BY, s.142)
- guguk*: Sırtı gri, karnı kahverengi beyaz çizgili bir kuş. (BY, s.142)
- güllaç*: Bir çeşit tatlı. (BY, s.143)
- gümüş*: Kuyumculukta, para basmakta kullanılan bir madde. (BY, s.143)
- halter*: Bir spor aleti ve bu aleti iki elle kaldırmayı amaçlayan spor dalı. (BY, s.148)
- hamburger*: Yuvarlak iki ekmeğin arasına köfte konularak yapılan bir yiyecek. (BY, s.149)
- hamsi*: Özellikle karadeniz’de avlanan 10-12 cm boyunda, eti lezzetli bir balık. (BY, s.149)
- hançer*: Ucu sivri ve eğri, iki kenarı da keskin, kamadan küçük bir çeşit bıçak. (BY, s.149)
- hanımeli*: Kokulu çiçekler açan bir süs bitkisi. (BY, s.149)
- haşhaş*: Kapsüllerinden afyon, tohumlarından yağ çıkartılan bitki. (BY, s.152)
- helva*: Un, yağ ve şekerle yapılan bir çeşit tatlı. (BY, s.155)
- hırka*: Genellikle yünden örülmüş, önu ilikli, ceket biçiminde giysi. (BY, s.158)
- höşmerim*: Tuzsuz peynir, pirinç unu gibi malzemelerle yapılan bir çeşit tatlı. (BY, s.162)
- hüzzam*: Doğu müziğinde bir makam. (BY, s.163)
- ıspanak*: Kış sebzesi olarak yetiştirilen bitki. (BY, s.165)
- istakoz*: Suda yaşayan ve beyaz eti için avlanan irice bir deniz hayvanı. (BY, s.165)
- ıtır*: Güzel kokulu bir süs bitkisi. (BY, s.166)
- imambayıldı*: Bir çeşit patlıcan yemeği. (BY, s.173)
- jarse*: Esnek dokunmuş bir çeşit kumaş. (BY, s.182)
- kadana*: Bir cins iri at. (BY, s.185)

- kadayıf*: Bir çeşit hamur tatlısı. (BY, s.186)
- kadınbudu*: Bir çeşit pirinçli veya bulgurlu köfte. (BY, s.186)
- kadingöbeği*: Bir çeşit hamur tatlısı. (BY, s.186)
- kadırğa*: Eski bir savaş gemisi. (BY, s.186)
- kalamar*: Mürekkep balığının bir türü. (BY, s.187)
- kalburabastı*: Bir çeşit hamur tatlısı. (BY, s.187)
- kanarya*: Serçe büyüklüğünde, çoğu sarı renkte ötücü bir kuş. (BY, s.192)
- kaniş*: Kıvrıkcık tüylü bir köpek. (BY, s.193)
- kan taşı*: Kanı durdurmak özelliği olduğuna inanılan bir çeşit akik. (BY, s.193)
- kanun*: Bir çeşit ince saz çalgısı. (BY, s.194)
- kanyak*: Bir çeşit alkollü içki. (BY, s.194)
- kapama*: Bir et yemeği. (BY, s.194)
- kaplan*: Yırtıcı, saldırgan ve çevik bir yaban hayvanı. (BY, s.195)
- kaplumbağa*: Sürüngenlerden üstü kabuklu bir hayvan. (BY, s.195)
- kaptıkaçtı*: Otobüs gibi kullanılan küçük taşıt. (BY, s.196)
- karabiber*: Bir bitki ve bunun baharat olarak kullanılan kuru ve siyah taneleri. (BY, s.196)
- karaca*: Boynuzları küçük ve çatallı bir av hayvanı. (BY, s.196)
- karafatma*: Tarıma yararlı, parlak siyah renkli bir böcek. (BY, s.196)
- karalahana*: Yaprakları koyu yeşil olan bir tür lahana. (BY, s.197)
- karaman*: Kuyruğu pek iri ve yağlı bir cins koyun. (BY, s.197)
- karamela*: Bir çeşit şekerleme. (BY, s.197)
- karasaban*: Toprağın altını üstüne getirerek ekim için hazırlama işinde kullanılan ilkel bir tarım aracı. (BY, s.198)
- karasinek*: Böcekler sınıfının iki kanatlılar takımından, eklembacaklı, emmeç ve ayaklarıyla mikrop taşıyan sinek türü. (BY, s.198)
- karatavuk*: Serçegillerin ardıç kuşu cinsinden, meyve ve böceklerle beslenen, siyah türlü bir kuş. (BY, s.198)

- kardelen:* Baharda çok erken çiçek açan soğanlı bir bitki. (BY, s.199)
- kargaburun:* Tel bükmede kullanılan bir çeşit kısıkaç. (BY, s.199)
- karınca:* Topluluk halinde yaşayan, birçok çeşidi bulunan bir böcek türü. (BY, s.199)
- karides:* Sularda yaşayan eti yenir küçük bir su hayvanı. (BY, s.200)
- karniyarık:* Bir çeşit patlıcan yemeği. (BY, s.200)
- kasatura:* Süngü gibi tüfek namlusu ucuna da takılabilen bir çeşit bıçak. (BY, s.202)
- kasımpatı:* İri çiçekli bir süs bitkisi, krizantem. (BY, s.202)
- kaşe:* 2. Kalın, kışlık bir tür kumaş. (BY, s.203)
- katran:* Organik maddelerden elde edilen koyu renkte, sıvı yağ kıvamında, ağır is kokulu bir madde. (BY, s.204)
- kayın:* Bir tür ağaç. (BY, s.206)
- kayısı:* Bir tür ağaç ve bu ağacın turuncu renkteki tatlı meyvesi. (BY, s.206)
- kaz:* Ayakları perdeli bir kümes hayvanı cinsi. (BY, s.207)
- kazandibi:* Bir çeşit muhallebi. (BY, s.207)
- kedi:* Kedigiller familyasından memeli, evlerde beslenen bir hayvan. (BY, s.208)
- kefal:* Kefalgiller familyasından çok pullu, gümüş renginde, yağsız, beyaz etli bir balık. (BY, s.208)
- kek:* Bir çeşit çörek. (BY, s.208)
- keklik:* Küçük yapraklı, güzel kokulu, ıtırılı bir bitki. (BY, s.209)
- kelebek:* Dört kanatlı, türlü renkleri olan bir böcek. (BY, s.209)
- keloğlan:* Türk masallarının çoğunda adı geçen bir kahraman. (BY, s.209)
- kerevit:* Bir tür tatlı su ıstakozu. (BY, s.210)
- keşkek:* İyice dövülmüş buğday ve etle yapılan bir yemek. (BY, s.212)
- keşkül:* Bir çeşit süt tatlısı. (BY, s.212)
- keten:* Lifleri dokumacılık bakımından çok önemli olan bitki. (BY, s.212)
- ketenhelva:* Tel tel olan bir çeşit helva. (BY, s.212)
- kımul:* Bitkileri yiyerek ekin hastalığına yol açan bir böcek. (BY, s.213)

- kımız:* Kısrak sütünü malamakla yapılan eski bir türk içkisi. (BY, s.213)
- kirpi:* Sırtı dikenli küçük bir hayvan. (BY, s.220)
- kokain:* Uyuşturucu bir madde. (BY, s.222)
- kovalamaca:* Bir çocuk oyunu. (BY, s.230)
- krepon:* Bir çeşit ince ve kıvrıkcık kumaş. (BY, s.233)
- kripton:* Renksiz, kokusuz bir soy gaz. (BY, s.233)
- külah:* Ucu sivri bir çeşit başlık. (BY, s.241)
- ladin:* Altmış metre kadar yüksekliği olan bir çam cinsi. (BY, s.244)
- lale:* Çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte alacalı süs bitkisi. (BY, s.245)
- lama:* Geviş getiren, uzun tüylü, deveye benzeyen bir hayvan. (BY, s.245)
- lavantaçiçeği:* Ballıbabagillerden mavi-mor renkli bir süs bitkisi. (BY, s.246)
- lazanya:* Bir çeşit İtalyan makarnası. (BY, s.246)
- likör:* İçinde alkol bulunan meyveli bir çeşit içki. (BY, s.247)
- lokma:* Bir çeşit tatlı. (BY, s.249)
- mantar:* Bir tür cilt hastalığı. (BY, s.256)
- mintan:* Yakasız, uzun kollu bir çeşit gömlek (BY, s.269)
- ödağacı:* Yakıldığında güzel koku veren bir ağaç. (BY, s.296)
- palan:* Bir çeşit eyer. (BY, s.303)
- pişmaniye:* Bir çeşit keten helvası. (BY, s.316)
- piştov:* Bir çeşit tabanca. (BY, s.316)
- poğaç:* Bir çeşit börek. (BY, s.317)
- potasyum:* Basit bir element. (BY, s.318)
- pulluk:* Bir tarım aleti. (BY, s.321)
- raşitizm:* Çocuklarda görülen bir tür kemik hastalığı. (BY, s.324)
- sarığburma:* Bir çeşit hamur tatlısı. (BY, s.339)
- siyaniür:* Çok kuvvetli bir zehir. (BY, s.358)

- sup*: Çikolata ile yapılan bir çeşit tatlı. (BY, s.367)
- sütleğen*: Tıpta ve sanayide kullanılan, bir ya da çok yıllık bir bitki. (BY, s.370)
- şebboy*: Güzel kokulu bir süs bitkisi. (BY, s.374)
- şnitzel*: Tavuk etinden yapılan bir tür yemek. (BY, s.378)
- şose*: Bir çeşit yol. (BY, s.378)
- tambur*: Tambura cinsinden bir saz. (BY, s.383)
- triko*: Örülerek yapılmış bir cins kumaş. (BY, s.407)
- tuba*: Üzerinde pistonlar bulunan nefesli çalgı. (BY, s.408)
- tulumpeyniri*: Tuluma basılan bir çeşit beyaz peynir. (BY, s.409)
- tutacak*: Sıcak mutfak araçlarını tutmakta kullanılan bir tür bez. (BY, s.410)
- viski*: Bir tür alkollü içki. (BY, s.431)
- yafa*: Kalın kabuklu bir portakal türü. (BY, s.433)
- yakut*: Parlak kırmızı renkte değerli bir taş. (BY, s.435)
- alabalık*: Bir tür tatlı su balığı. (BY, s.16)
- atmaca*: Ava alıştırılabilen küçük bir yırtıcı kuş. (BY, s.29)
- çiçek*: 3.Ateşli ve bulaşıcı bir hastalık. (BY, s.74)
- fondan*: Bir çeşit şekerleme. (BY, s.127)
- gaz yağı*: Bir tür akaryakıt. (BY, s.132)
- geyik*: Uzun ve çatallı boynuzları olan bir hayvan. (BY, s.135)
- izmarit*: 1.Bir çeşit ufak balık. (BY, s.180)
- kelaynak*: Başı tüysüz, uzun gagalı bir tür kuş. (BY, s.208)
- kemane*: Bir tür halk çalgısı. (BY, s.209)
- kirlent*: Bir tür küçük yastık. (BY, s.215)
- kızılağaç*: Kerestesi kolay işlenebilir bir ağaç. (BY, s.218)
- lor*: Bir çeşit tuzsuz beyaz peynir. (BY, s.249)
- meyankökü*: Çok yıllık otsu bir bitki. (BY, s.266)

mezgit: Eti lezzetli bir tür balık. (BY, s.266)

midilli: Eşek boyunda bir at cinsi. (BY, s.267)

midye: Eti yenen bir deniz hayvancığı. (BY, s.267)

platin: Kolay işlenen, çok dayanıklı ve değerli bir maden. (BY, s.317)

saçkıran: Kılları düşüren bir deri hastalığı. (BY, s.331)

sazan: Sazangiller familyasından bir cins tatlı su balığı. (BY, s.342)

şöbiyet: İnce yufkadan ve dövülmüş fıstıktan yapılan bir tür baklava. (BY, s.378)

tart: Bir tür meyveli pasta. (BY, s.386)

tırpan: Ekin biçmeye yarar uzun saplı bir çeşit ocak. (BY, s.401)

türban: Bir tür baş örtüsü. (BY, s.412)

yılanbalığı: Kemikli balıklardan yılanı andıran ve eti beğenilen bir balık türü. (BY, s.450)

yonca: Hayvanlara yem olarak yetiştirilen bir çayır bitkisi. (BY, s.452)

Bilgi Yayınevi'nin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te bitki *yonca*: Hayvanlara yem olarak yetiştirilen bir çayır bitkisi. (BY, s.452); kuş *kelaynak*: Başı tüysüz, uzun gagalı bir tür kuş. (BY, s.208); balık *kefal*: Kefalgiller familyasından çok pullu, gümüş renginde, yağsız, beyaz etli bir balık. (BY, s.208); gaz *kripton*: Renksiz, kokusuz bir soy gaz. (BY, s.233); madde *katran*: Organik maddelerden elde edilen koyu renkte, sıvı yağ kıvamında, ağır is kokulu bir madde. (BY, s.204); hayvan *lama*: Geviş getiren, uzun tüylü, deveye benzeyen bir hayvan. (BY, s.245); tatlı *lokma*: Bir çeşit tatlı. (BY, s.249); oyun kovalamaca: Bir çocuk oyunu. (BY, s.230); yiyecek *şnitzel*: Tavuk etinden yapılan bir tür yemek. (BY, s.378); böcek *kelebek*: Dört kanatlı, türlü renkleri olan bir böcek. (BY, s.209); hastalık *çiçek*: 3. Ateşli ve bulaşıcı bir hastalık. (BY, s.74); giysi *mintan*: Yakasız, uzun kollu bir çeşit gömlek (BY, s.269); alet *pulluk*: Bir tarım aleti. (BY, s.321)... vb. üstanlam olarak kullanılmıştır.

Bilgi Yayınevi'nin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları çok genel ifadeye sahiptir ve sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını ortaya koymamaktadır. Bu tür tanımlamalarda genellikle “bir çeşit...” ve “bir tür...” ifadesi tanımlama için kullanılmıştır: *poğaç*: Bir çeşit börek. (BY, s.317); *sarığırma*: Bir çeşit hamur tatlısı. (BY, s.339); *şose*: Bir çeşit yol. (BY, s.378)...

Bilgi Yayınevi'nin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları ise sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını az da olsa ortaya koymaktadır. Bu tanımlar kullanıcı için daha fazla ayırt edici olabilmekte, anlaşılabilirliği daha yüksek olmaktadır; ama tanımların devamında örnek cümle veya açıklayıcı bir cümlenin olmaması da yine tanımın anlaşılabilirliğini azaltmaktadır : *kelaynak*: Başı tüysüz, uzun gagalı bir tür kuş. (BY, s.208); *yılanbalığı*: Kemikli balıklardan yılanı andıran ve eti beğenilen bir balık türü. (BY, s.450); *sütleğen*: Tıpta ve sanayide kullanılan, bir ya da çok yıllık bir bitki. (BY, s.370)...

4.3.2.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam (kapsayan) ile yapılan tanımlamalar

acayip: 2- Şaşma anlatan bir söz. (TDK, s.10)

ada çayı: Tüylü yaprakları olan kokulu bir bitki. (TDK, s.13)

Amerika: Dünya üzerinde yer alan bir kıta. (TDK, s.26)

Asya: Dünya üzerinde yer alan bir kıtalardan biri. (TDK, s.36)

atmaca: Ava alıştıırılabilen küçük bir yırtıcı kuş. (TDK, s.39)

Avrupa: Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. (TDK, s.40)

Avustralya: Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. (TDK, s.40)

beştaş: Beş tane taşla oynanan bir tür çocuk oyunu. (TDK, s.66)

bor: Bazı nitelikleriyle karbona benzer basit bir maden. (TDK, s.77)

borazan: Üfleyerek çalınan bir tür çalgı. (TDK, s.77)

buğday: Taneli bir bitki. (TDK, s.83)

cüzzam: Bulaşıcı bir deri hastalığı. (TDK, s.97)

çavdar: Buğday cinsinden bir bitki. (TDK, s.107)

çivit: Mavi renkli bir tür boya. (TDK, s.118)

dağlıç, -cı: Bir cins melez koyun. (TDK, s.126)

dinamit: Bir tür patlayıcı madde. (TDK, s.143)

flüt: Bir tür üflemeli çalgı. (TDK, s. 196)

granit: Türlü renkte çok sert bir taş. (TDK, s.219)

- helva*: Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı. (TDK, s.243)
- istavrit*: Pulsuz ve az kılçıklı bir balık. (TDK, s.275)
- kara mili*: 1609 metre uzunluğundaki bir ölçü birimi. (TDK, s.302)
- karalahana*: Yaprakları koyu yeşil olan bir tür lahana. (TDK, s.302)
- karasinek*: Kan emici bir tür sinek. (TDK, s.303)
- kaşe*: Kalın, kışlık bir tür yün kumaş. (TDK, s.311)
- kemane*: Bir tür halk çalgısı. (TDK, s.322)
- kerkenez*: Leşle beslenen kızılımsı tüyleri olan bir tür kuş. (TDK, s.324)
- kezzap*: Yakıcı bir asit. (TDK, s.327)
- kımız*: Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan ekşimsi bir Türk içkisi. (TDK, s.329)
- Kumandı*: Kuzey Altaylarda yaşayan bir Türk boyu. (TDK, s.365)
- kumru*: Güvercinden küçük, boz renkli bir kuş. (TDK, s.365)
- lal*: 1.Parlak kırmızı renkli değerli bir taş. (TDK, s.381)
- laterna*: Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür çalgı. (TDK, s.383)
- lor*: Bir tür taze, yumuşak ve tuzsuz beyaz peynir. (TDK, s.387)
- lüfer*: Beyaz etli, gövdesi pullu bir balık. (TDK, s.387)
- lüks*: Hava basınçlı bir tür petrol lambası. (TDK, s.387)
- mermerşahi*: Tülbent ile patiska arasında ince bir tür pamuklu kumaş. (TDK, s.409)
- mey*: Ağzı yassı bir tür küçük zurna. (TDK, s. 413)
- mırmır*: 1.Bir tür kedi. (TDK, s.414)
- midilli*: Normalden daha küçük boyda bir tür at. (TDK, s.415)
- mimoza*: Çiçekleri sarı ve bazı türleri beyaz veya menekşe renginde, yaprakları akasya yaprağına benzeyen bir süs bitkisi. (TDK, s.419)
- mitralyöz*: Bir tür makineli tüfek. (TDK, s.420)
- müçver*: Rendelenmiş kabağa un, yumurta, peynir vb. katılarak yapılan bir tür köfte. (TDK, s.428)
- orangutan*: Bir cins büyük maymun. (TDK, s.452)

pancar: Vitamince zengin bir bitki. (TDK, s.475)

pandispanya: Yumurta katılarak yapılan şekerli, kabarık, yumuşak bir tür pasta. (TDK, s.475)

pelikan: Pembeye çalan beyaz tüylü, kanatları gri renkli, alt gagasında deriden bir kesesi olan iri bir kuş. (TDK, s.485)

pelin: Yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, tıpta kullanılan bir bitki. (TDK, s.485)

penye: Bir tür ince kumaş. (TDK, s.486)

petunya: Çeşitli renkte çiçekler açan, kokulu bir süs bitkisi. (TDK, s.489)

poğaç: İçine peynir, kıyma vb. konularak hazırlanan bir tür çörek. (TDK, s.494)

polo: At üzerinde sopayla oynanan bir tür top oyunu. (TDK, s.495)

porsuk: Su kıyılarında kazdıkları deliklerde yaşayan ot ve etle beslenen, pis kokulu, memeli bir hayvan. (TDK, s.496)

pötibör: Bir tür bisküvi. (TDK, s.498)

puhu: Orman, dağ ve kayalıklarda yaşayan sırtı koyu kahverengi bir kuş türü. (TDK, s.501)

pus: Görüş uzaklığını çok azaltmayan bir tür hafif sis. (TDK, s.501)

rakı: Alkollü bir içki. (TDK, s. 504)

raks: Bir tür dans. (TDK, s. 504)

rezene: Sarı çiçekli, yaprakları iplik biçiminde parçalı, hoş kokulu, baharatlı meyveleri yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki. (TDK, s.509)

roka: Yaprakları salata gibi yenen, bahçelerde yetiştirilen kokulu bir bitki. (TDK, s.510)

roket: Bir çeşit füze. (TDK, s.510)

saçkıran: Saçları döken bir deri hastalığı. (TDK, s.514. s.)

safir: Mavi renkli, değerli bir taş. (TDK, s.515)

sakarın: Genellikle şeker hastalarının şeker yerine kullandığı beyaz, tatlandırıcı bir madde. (TDK, s.518)

- saksafon*: Bandolarda ve caz topluluklarında kullanılan bir tür üflemlî çalgı. (TDK, s.519)
- salam*: Sığır, hindi vb. etinden yapılan, genellikle dilimlenerek soğuk yenen bir yiyecek. (TDK, s.520)
- samba*: Bir çeşit Brezilya dansı. (TDK, s.523)
- sandal*: Kerestesi sert ve kokulu bir ağaç. (TDK, s.524)
- sansar*: Postu değerli etçil bir hayvan. (TDK, s.524)
- sardalya*: Konservesi ve tuzlaması yapılan , gümüş renginde küçük bir balık. (TDK, s.526)
- sardunya*: Çoğunlukla pembe çiçekler açan bir süs bitkisi. (TDK, s.526)
- sarığburma*: Bir çeşit hamur tatlısı. (TDK, s.526)
- saz*: 1.Uzun saplı, telli bir tür çalgı. (TDK, s.531)
- sedef hastalığı*: Bir deri hastalığı, sedef. (TDK, s.532)
- semizotu*: Etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki. (TDK, s.536)
- sepelemek*: Kar ve yağmur kısa süreler içinde ve serpinti halinde yağmak. (TDK, s.537)
- serçe*: İnsanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, küçük, ötücü bir kuş. (TDK, s.538)
- sığırcık*: Siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş. (TDK, s.544)
- sırtlan*: Daha çok leşle beslenen, etçil, postu benekli bir hayvan. (TDK, s.548)
- siklâmen*: Kalp biçiminde geniş yapraklı, kırmızıya çalan eflatun renkli çiçekleri olan bir süs bitkisi. (TDK, s.550. s.)
- siyaniür*: Çok güçlü bir zehir. (TDK, s.555)
- siyatik*: Kalça sinirlerinde oluşan ağrılı bir hastalık. (TDK, s.555)
- somon balığı*: Hem denizde hem tatlı sularda yaşayan irice bir balık. (TDK, s.559)
- sisis*: Kıyılmış ve baharat katılmış etle yapılan bir tür sucuk. (TDK, s.561)
- sörf*: Özel kayma aracı ve yelkenlisi ile denizde yapılan bir tür spor. (TDK, s.563)
- sup*: Çikolata ile yapılan bir çeşit tatlı. (TDK, s.568)
- sülüin*: Kuyruğu çok uzun eti yenilen bir kuş. (TDK, s.569)
- şalvar*: Bele bir uçurla bağlanan geniş bir tür pantolon. (TDK, s.576)

şampanya: Bir tür alkollü içki. (TDK, s.577)

şap: Sıcak suda eriyen, tadı buruk bir madde. (TDK, s.577)

şekerpare: 1.Çok tatlı bir kayısı çeşidi. 2- Bir tür hamur tatlısı. (TDK, s.580)

şezlong: Üzerine uzanılabilir biçimde ayarlanan, döşeme yerine bez gerilen bir tür taşınabilir koltuk. (TDK, s.582)

şnitzel: Tavuk etinden yapılan bir tür yemek. (TDK, s.585)

tango: 1.Özel ritimli bir dans. (TDK, s.594)

tango: Özel ritimli bir dans. (TDK, s.594)

tar: Doğu Anadolu ile Azerbaycan'da çalınan bir tür çalgı. (TDK, s.596)

tarator: Ekmek içi, ceviz içi, zeytin yağı, sarımsak ve sirke ile yapılan bir tür meze. (TDK, s.596)

tart: Bir tür meyveli pasta. (TDK, s.597)

tas kebabi: İnce doğranmış soğan, kuşbaşı et, salça ve patatesle hazırlanan bir tür yemek. (TDK, s.599)

tas kebabi: ince doğranmış soğan, kuşbaşı et, salça ve patatesle hazırlanan bir tür yemek. (TDK, s.599)

tavukgöğsü: Tavuğun göğüs etinin pirinç ve süt ile pişirilmesiyle yapılan bir tatlı. (TDK, s.602)

tavus kuşu: Kuyruğu parlak, güzel renkli, tiz sesli, süs hayvanı olarak beslenen bir kuş. (TDK, s.602)

tayt: Bacakları sıkı saran özel kumaştan yapılmış bir tür pantolon. (TDK, s.602)

tekir: 2.Barbunya balığına benzeyen bir balık. (TDK, s.604)

tere: Yaprakları salata olarak yenen bir bitki. (TDK, s.610)

timsah: Sıcak bölgelerin akarsularında yaşayan, kalın derili, uzun kuyruklu, iri bir sürüngen hayvan. (TDK, s.618)

tokyo: Genellikle plastikten yapılmış bir tür terlik. (TDK, s.619)

ton balığı: Eti yenir, pulsuz bir balık. Orkinos. (TDK, s.620)

torik: İri palamut balığı. (TDK, s.621)

tömbeki: Nargile ile içilen bir tütün türü. (TDK, s.624)

trajedi: Konusunu efsanelerden veya tarihi olaylardan alan acıklı bir tür tiyatro eseri. (TDK, s.624)

turna: Toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş. (TDK, s.627)

tuzlama: 2.İşkembe ile yapılan bir tür yemek. (TDK, s.630)

türban: İnce kumaştan yapılmış bir tür başörtüsü. (TDK, s.632)

uranyum: Nükleer enerji elde etmede kullanılan bir element. (TDK, s.639)

uskumru: Sıcak ve ılık denizlerde sürü durumunda yaşayan çizgili bir deniz balığı. (TDK, s.639)

üvez: Sivrisineğe benzer bir böcek. (TDK, s.649)

üzere: Amaç, şart ve yakınlık bildiren bir söz. (TDK, s.649)

vals: 1.Bir tür salon dansı. (TDK, s.652)

vaşak: Kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin, kürkünden yararlanılan yırtıcı bir hayvan. (TDK, s.654)

vay: Şaşma, ağrı, acı gibi duyguları anlatan bir söz. (TDK, s.654)

vazelin: Ham petrolden çıkarılan, merhem ve kremlerde kullanılan bir yağ. (TDK, s.654)

vernik: Bazı maddeleri parlatmak veya havanın etkisinden korumak için sürülen bir sıvı. (TDK, s.656)

viski: Bir tür alkollü içki. (TDK, s.657)

ya: “Ey, hey” anlamında bir seslenme sözü. (TDK, s.661)

yaba: Harman savurmakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan tarım aracı. (TDK, s.661)

yani: “Demek, şu demek ki” anlamında bir söz. (TDK, s.667)

yavruağzı: 1.Kavuniçi ile pembe arası bir renk. (TDK, s.676)

yazık: 2.Kınama anlatan bir söz. (TDK, s.678)

yenidünya: 1.Akdeniz çevresinde yetişen , büyük, pürüzsüz, sert yapraklı bir ağaç. (TDK, s.681)

yeşim: Açık yeşil renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. (TDK, s.683)

yılan balığı: Yılana benzeyen, kaygan derili, ince uzun bir balık. (TDK, s.686)

yıldız çiçeği: Yaprakları yıldız biçiminde ve türlü renkte bir süs bitkisi. (TDK, s.686)

yok: 3.“Hayır” anlamında kullanılan bir söz. (TDK, s.688)

zambak: Güzel ve iri çiçekli, çok yıllık bir süs bitkisi. (TDK, s.699)

zatürre: Sancı, ateş ve öksürükle beliren, tehlikeli bir akciğer hastalığı. (TDK, s.700)

zebra: Ata benzeyen, tek tırnaklı, derisi çizgili, memeli bir hayvan. (TDK, s.701)

Zümrüdüanka: Masallarda geçen ve gerçekte var olmayan bir büyük kuş. (TDK, s.705)

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te bitki *pelin*: Yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, tıpta kullanılan bir bitki. (TDK, s.485); kuş *atmaca*: Ava alıştıırılabilen küçük bir yırtıcı kuş. (TDK, s.39); balık *lüfer*: Beyaz etli, gövdesi pullu bir balık. (TDK, s.387); çalgı *laterna*: Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür çalgı. (TDK, s.383); madde *şap*: Sıcak suda eriyen, tadı buruk bir madde. (TDK, s.577); içki *viski*: Bir tür alkollü içki. (TDK, s.657); tatlı *helva*: Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı. (TDK, s.243); oyun *polo*: At üzerinde sopayla oynanan bir tür top oyunu. (TDK, s.495); yiyecek *şinitzel*: Tavuk etinden yapılan bir tür yemek. (TDK, s.585); böcek *üvez*: Sivrisineğe benzer bir böcek. (TDK, s.649); hastalık *siyatik*: Kalça sinirlerinde oluşan ağrılı bir hastalık. (TDK, s.555); giysi *şalvar*: Bele bir uçkurla bağlanan geniş bir tür pantolon. (TDK, s.576); söz *vay*: Şaşma, ağrı, acı gibi duyguları anlatan bir söz. (TDK, s.654)... vb. üstanlam olarak kullanılmıştır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları çok genel ifadeye sahiptir ve sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını ortaya koymamaktadır. Bu tür tanımlamalarda genellikle “bir cins ...” ve “bir tür ...” ifadesi tanımlama için kullanılmıştır: *viski*: Bir tür alkollü içki. (TDK, s.657); *pötibör*: Bir tür bisküvi. (TDK, s.498); *dağlıç, -cı*: Bir cins melez koyun. (TDK, s.126)...

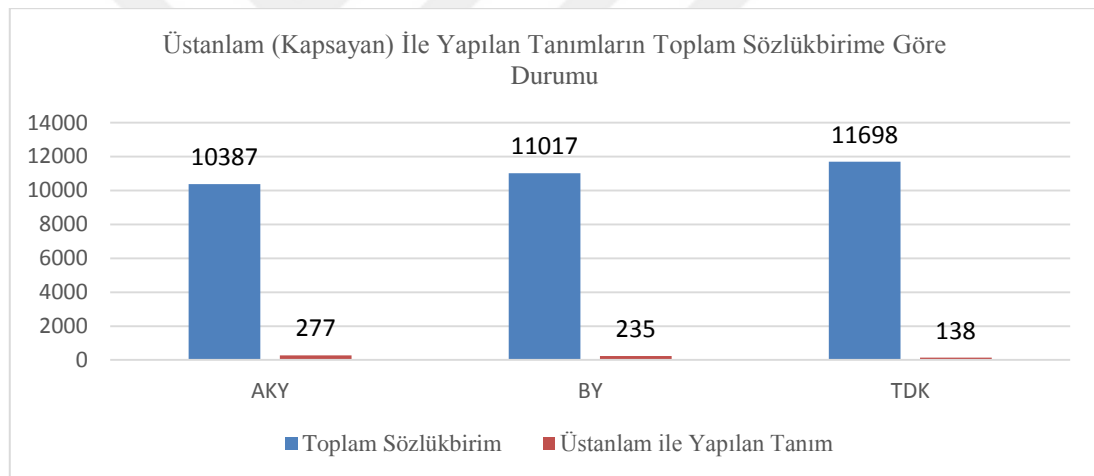
Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan üstanlam ile yapılan tanımlamaların bazıları ise sözcüğün yer aldığı gruptaki benzerlerinden farkını az da olsa ortaya koymaktadır. Kullanım alanlarının veya yapılış tarifinin yer aldığı tanımlar da vardır. Bu tanımlar kullanıcı için daha fazla ayırt edici olabilmekte, anlaşılabilirliği daha yüksek olmaktadır; ama tanımların devamında örnek cümle veya açıklayıcı bir cümlenin olmaması da yine tanımın anlaşılabilirliğini azaltmaktadır: *lüfer*: Beyaz etli, gövdesi pullu bir balık. (TDK, s.387); *müçver*: Rendelenmiş kabağa un, yumurta, peynir vb. katılarak yapılan bir tür köfte. (TDK, s.428); *pelin*: Yapraklarında ve

öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, tıpta kullanılan bir bitki. (TDK, s.485)...

İncelenen her sözlükte de betimlemeler kullanılarak anlam kolaylaştırılmış ama resimlerle desteklenmediği için aynı türden olan farklı kelimelerin ayrımının yapılması zorlaştırılmıştır.

Tablo 4. *Üstanlam (Kapsayan) İle Yapılan Tanımlar:*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	277
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	235
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	138

Şekil 4. Üstanlam (kapsayan) ile yapılan tanımların toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 277, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 235, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 138 sözlükbirimin tanımı üstanlam kullanılarak yapılmıştır.

4.3.3. Birbirleri ile Tanımlanan Sözlükbirimleri

Sözlükbirimini tanımlarken kullanılan bir diğer yöntem de -ki aslında bu bir hatadır - (Boz, 2011, s.217) sözlükbirimini (madde başı) tanımlarken seçilen kelimenin hem sözlükbirimin eş anlamlısı hem de başka bir sözlükbirim (madde başı) olması durumudur.

Boz, bu durumu “Ör: ‘köpek’ kelimesi için ‘it’ karşılığı verilirken yine ‘it’ kelimesi için ‘köpek’ karşılığının verilmesi gibi” (Boz, 2011, s.217) diyerek bir örnek üzerinde açıklar.

Tanım yapılırken bir sözlükbirimin başka bir sözlükbirimi ile tanımlanması, tanımlanan sözlükbirimin de yine tanımını yaptığı sözlükbirimi ile tanımlanması durumu sözlük hazırlayıcısı için bir kolaylıktır. Ancak sözlük hazırlayıcıları için kolayına kaçmadan her bir sözlükbirim için ayrı bir tanımlama yapmalıdır.

Birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimini inceleyen bir öğrenci eğer tanımdaki kelimenin de anlamını bilmiyorsa, onun da tanımını için tekrar sözlüğe bakmak zorunda kalacaktır. Ancak o sözlükbirimde de yine ilk baktığı sözlükbirimle karşılaşacaktır. Bu sebeple bu tanımlama yöntemi sözlük hazırlarken tercih edilmemesi gereken bir tanımlama yöntemidir. Bu yöntem, bir tanımlama sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.3.1. Altın Kitaplar Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te yer alan birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimleri

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te (AKY) birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimi tespit edilmemiştir.

4.3.3.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük’te yer alan birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimleri

Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük’te 6 sözlükbirim birbirleri ile tanımlanmıştır:

delil: Kanıt. (BY, s.84)

kanıt: Delil. (BY, s.193)

gebe: Hamile. (BY, s.132))

hamile: Gebe. (BY, s.149)

kanaat: Kanı. (BY, s.192)

kanı: Kanaat. (BY, s.193)

Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük’te birbirleri ile tanımlanan sözcüklerden “hamile-gebe” maddebaşları, kullanım sıklığı yüksek ve anlamı bilinen kelimeler olmakla beraber, “kanaat-kanı” sözlükbirimlerinin daha az kullanım alanına sahip olduğu söylenebilir. Bu sebeple birbirine gönderme yapılan “kanaat-kanı”

sözlükbirimlerinin anlamlarını hedef kitle olan ilköğretim öğrencilerinin kavramaları daha zordur. Bu sözlükbirimlerinden sonra, kelimelerin anlamını kavramayı kolaylaştıran örnek cümleye yer verilmediği için bu durum hedef kitle için daha da zor bir hâl almaktadır.

4.3.3.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer alan birbirleri tanımlanan sözlükbirimleri

TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sadece iki sözlükbirimde birbirine gönderme yapılmıştır:

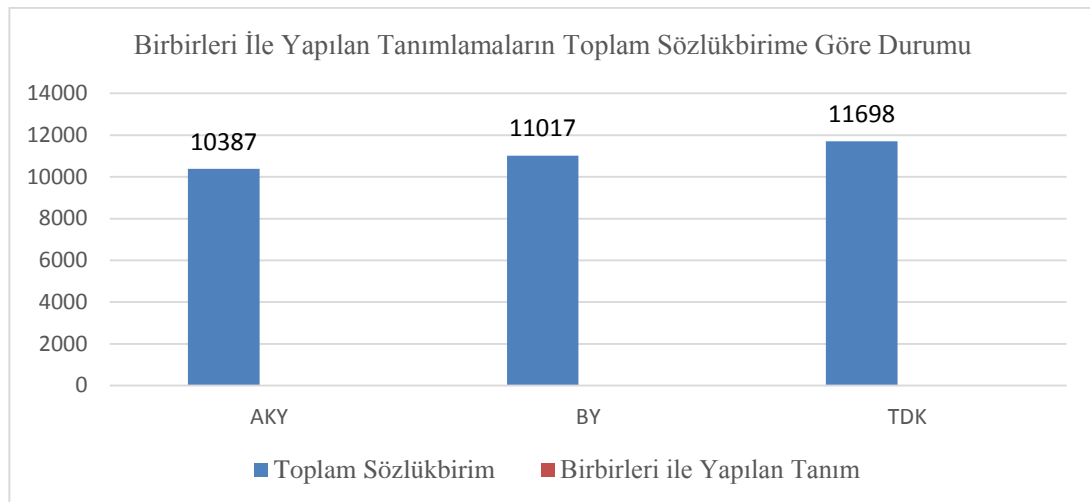
kargış: Beddua, ilenç. (TDK, s.305)

ilenç: Beddua, kargış. (TDK, s.266)

Bu iki kelimenin kullanıldığı örnek cümleye yer verilmemiştir. Her iki tanımda da yer alan *beddua* kelimesinin tanımına TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yer verilmiştir: *beddua*: Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, *kargış*. Bu tanımda da yer alan *kargış* sözcüğü ise hedef kitleyi *ilenç* sözcüğüne götürecektir.

Tablo 5. Birbirleri ile Tanımlanan Sözlükbirimler

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	--
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	6
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	2

Şekil 5. Birbirleri ile yapılan tanımlamaların toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimlerine rastlanmamıştır; Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 6, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 2 sözlükbiriminin tanımı yapılırken birbirleri ile yapıldığı görülmüştür. Bu bakımdan incelenen sözcüklerin birbiriyle tanımlanan sözlükbirimlerin sayısı bakımından değerlendirildiğinde oldukça iyi özelliğe sahip oldukları söylenebilir.

4.3.4. Tanım Cümlesinde Kullanılan Kelimelerin Bilinilirlik Durumu

Sözlükte yer alacak kelimelerin belirlenmesi de yine sözlük hazırlama evrelerinin en önemli basamaklarından birisidir. Hazırlanacak olan sözlük okul sözlüğü olduğunda yani hedef kitle belirlendiğinde bu durum daha da önem arz etmektedir. Boz, bu konuda “Madde başlarının belirlenmesinde genelde geçerli olan bilinilirlik ve kullanım sıklığı ölçütleri, sözlüklerin hazırlanmasında belirlenen amaç ve hedef kitleye göre değişebilmektedir” (2011, s.214-215) der. Tabi burada akla gelen ilk soru bu bilinilirlik ve kullanım sıklığı ile ilgili bir kaynağın olup olmadığıdır. Kelime sıklığı ve bilinilirlik ile ilgili Keklik, “Dilde öncelikli olarak öğretilecek kelime listelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Kelime listelerinin belirlenmesinde en önemli ölçüt, en sık kullanılan kelimelerin öğretilmesidir” (2013, s.17) der. Tanımlanan sözcükten daha basit veya daha yaygın olarak kullanılan sözcüklerle yapılan tanımlamalar (Yılmaz, 2018, s.11) kadar tanımı yapılacak olan sözlükbirimlerin seçimi de önemli olmalıdır. Hedef kitlenin belirli olduğu ilköğretim öğrencileri için hazırlanan sözlüklerde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” (Göz, 2003) ve Ölker'in doktora tezi “Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü” sadece belli bir dönemi ele alarak hazırlanan Türkçenin sıklık sözlükleridir (2011). Keklik'in TDK Yayınlarından çıkan “Çocukta Dil Edinimi” kitabının ikinci bölümünde Türkçede en sık kullanılan 3000 kelime; 0-6 yaş çocukları için 1200 kelime, 7-11 yaş çocukları için 1800 kelime listelenmiştir (2013). “Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü”nde ise 316.889.320 kelimelik bir metin kümesi içinde birbirinden farklı 65.534 kelimenin kaç kez kullanıldığı belirlenmiş ve bu kelimelerden ilk 2000 kelime ve 100 birleşik kelime tespit edilerek Çağdaş Türkçede en çok kullanılan kelimeler verilmiştir (Aksu - Adalı, 2018). Bu sıklık sözlükleri ilköğretim öğrencileri için hazırlanan okul sözlüklerinde hangi kelimelerin öncelikli olarak verilmesi konusunda kısmen de başvurulabilecek kaynak

eserler olmakla birlikte, hedef kitlenin seviyesi gözötilmeden oluşturulduğu için tam olarak yeterli değildir.

Bilinirlikleri düşük olan bu kelimelerin tesbitinde TDK Yayınları arasında çıkan “Çocukta Dil Edinimi” isimli kitaptan yararlanılmıştır (Keklik, 2013).

4.3.4.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te tanımlarda kullanılan kelimelerin bilinirlik durumu

zorjet: Çok bükölmüş pamuk ipliğinden yapılmış bürömcük görönlü kumaş. (AKY, s.171)

jönprömie: Tiyatroda aşık rolleri oynayan genelde baş rol oyuncusu. (AKY, s.171)

jupon: Elbise altına giyilen etek. (AKY, s.173)

koşaç: Birlikte olduğu söze kesinlik, sürerlik, ihtimal anlamı kazandıran (-dır) eki. Ek fiilin geniş zamanının üçüncü tekil kişisinin eki. (AKY, s.206)

natur: Kadınlar hamamında hizmet eden kadın. (AKY, s.244)

palanka: Etrafı hendek ile çevrili, toprak ve ağaçlarla yapılmış küçük hisar. (AKY, s.260)

pantuflla: Aba terlik. Keçe terlik. (AKY, s.262)

sontешrin: Teşrinisani. Kasım. (AKY, s.312)

şavullamak: Şaköllü duruma getirmek. (AKY, s.333)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te sözlükbirimlerin tanımlanmasında da bilinirliği düşük kelimelerin tercih edildiği görölmüşür. *Şavullamak* sözlükbiriminin tanımlanmasında kullanılan “şaköllü”, *sontешrin* sözlükbirimin tanımlanmasında kullanılan “teşrinisani” buna örnek olarak gösterilebilir.

4.3.4.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük’te tanımlarda kullanılan kelimelerin bilinirlik durumu

fiyort: Karaların çok iççerlerine kadar giren, iki yanı çok dik olan körfez. (BY, s.127)

furgon: Yolcu katarlarında eşyaların konduğu vagon. (BY, s.128)

harcırah: Bir yere görevle gönderilen birine yolculuk dolayısıyla harcamak üzere verilen para, yolluk. (BY, s.150)

inayet: İhsan , lütuf. (BY, s.174)

inhisar: Tekel. (BY, s.175)

intiba: İzlenim. (BY, s.176)

işkil: Vesvese , kuruntu. (BY, s.179)

jurnal: İhbar yazısı. (BY, s.183)

karbüratör: Patlamalı motorda akaryakıtın buhar haline gelerek hava ile karıştığı aygıt. (BY, s.199)

kınnap: Kalınca iplik, sicim. (BY, s.213)

kondansatör: Akımsız elektrik yükü biriktiren cihaz. (BY, s.225)

küpeşte: Gemilerde güverte parmaklığı. (BY, s.242)

lake: Kırmızı zamkla cilalanmış. (BY, s.245)

lakerda: Altıparmak denilen büyük palamut balığının dilim dilim kesilmiş salamurası. (BY, s.245)

münhasır: 1. Belli bir şeye özgü. 2) Sınırlı, sınırlanmış. (BY, s.276)

neft: Organik maddelerin ayrışma sonucu elde edilen, kolayca tutuşabilen sıvı cisimlerin genel adı. (BY, s.281)

nesep: Soy, baba soyu. (BY, s.282)

nişadır: Tuzlu ve beyaz bir madde olan amonyak tuzu. (BY, s.283)

patent: Yeni bir bulgu için verilen ayrıcalık, (BY, s.309)

ponza: Ovup temizlemekte kullanılan sünger taşı. (BY, s.317)

regülatör: Bir makinenin görevini istenen ayarda tutmaya yarayan aygıt. (BY, s.324)

taammüden: Tasarlayıp kurarak suç işleme. (BY, s.379)

taassup: Bir inanışa, bir düşünceye körü körüne bağlanma hali, bağnazlık. (BY, s.379)

tarator: Ceviz, ekmek içi, zeytinyağı, sarımsak ve sirke ile yapılan bir çeşit meze. (BY, s.385)

tretuvar: Yaya kaldırımı. (BY, s.407)

vantrolog: Başkası söylüyormuş gibi konuşma marifeti gösteren kimse. (BY, s.426)

vitray: Renkli cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi. (BY, s.431)

Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında da bilinirliği düşük kelimelerin tercih edildiği görülmüştür. *furgon* sözlükbiriminin tanımlanmasında kullanılan “katar”, *taassup* sözlükbirimin tanımlanmasında kullanılan “bağnaz” buna örnek olarak gösterilebilir.

4.3.4.3.TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimde ve tanımlarda kullanılan kelimelerin bilinirlik durumu

hidrofor: Basınç uygulayarak suyu binanın üst katlarına çıkaran düzenek. (TDK, s.247)

ikrar: 1.Saklamayıp doğruca söyleme. 2) Bildirme. 3) Benimseme, onama, kabul. (TDK, s.265)

marj: Ticari bir işlemde zarar tehlikesine karşı ayrılan pay. (TDK, s.399)

mermerşahi: Tülbent ile patiska arasında ince bir tür pamuklu kumaş. (TDK, s.409)

sağrı: Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm. (TDK, s.517)

softa: 1.Eskiden medrese öğrencisi. 2.Bir görüşe, bir inanişâ körü körüne bağlanan kimse. (TDK, s.556)

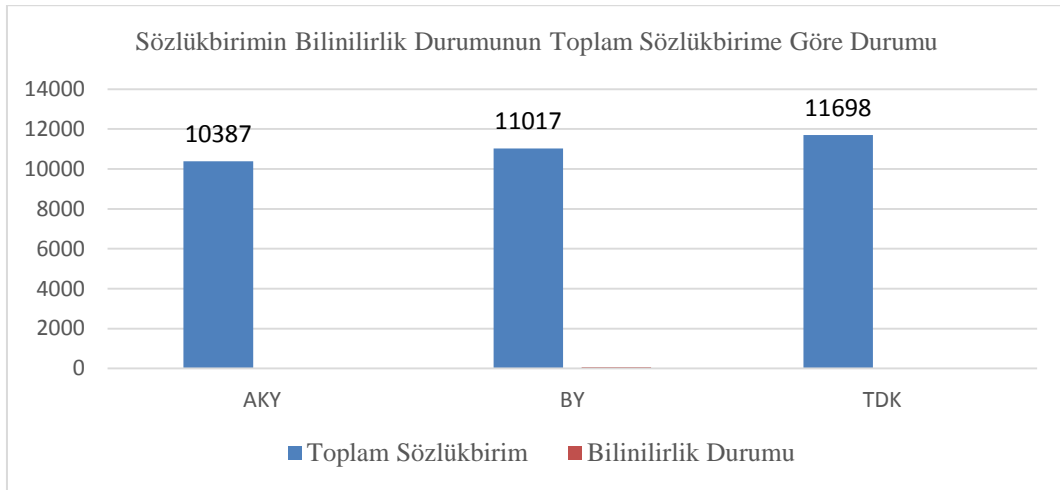
tecrit: 1.Ayırma, ayrı bir tarafta tutma. 2) Soyutlama. (TDK, s.603)

teyel: Seyrek ve eğreti dikiş. (TDK, s.614)

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında da bilinirliği düşük kelimelerin tercih edildiği görülmüştür. *Mermerşahi* sözlükbiriminin tanımlanmasında kullanılan “patiska”, *teyel* sözlükbirimin tanımlanmasında kullanılan “eğreti” buna örnek olarak gösterilebilir

Tablo 6. *Tanımlanacak Olan Sözlükbiriminin Bilinirlik Durumu*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	9
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	28
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	8

Şekil 6. Sözlükbirimin bilinilirlik durumunun toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 9, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 28, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 8 sözlükbiriminin okul sözlüğü kullanacak olan hedef öğrenci grubunun karşılaşma ihtimalinin çok düşük olduğu söylenebilir.

Sözlük hazırlayıcıları tanımlarda kullanacakları kelimeleri bilinilirlik ve kullanım sıklığı ilkelerine uygun seçmelidir. Özellikle ilköğretim öğrencileri için hazırlanan bir sözlükte mutlaka göz önünde bulundurulması gereken en önemli konu, eğitim düzeyi ve sahip oldukları kelime varlığının düşünülmesidir. Sözlükbiriminin seçimi kadar onun tanımında kullanılan kelimelerin de özenli seçilmesi gerekmektedir. Demir, tanım bahsinde “Her tanımlama, tanımlanan şeyden çok başka tanımlara ve başka tanımlar karşısındaki konumuna dayanır” (2015, s.56) der. Tanımı öğrenilmeye çalışılan sözlükbiriminin tanımında kullanılan kelimelerin o esnada kabul görmesi, bilinir olması gerekir. Aksi halde hem sözlükbirimi öğrenilemez hem de yeni bir anlamı bilinmeyen bir kelime ortaya çıkmış olur.

4.3.5. Anlamdaşı ile Yapılan Tanımlamalar

“Anlamları aynı veya birbirine yakın dil birimleri eş anlamı dil birimleri olarak bilinir” (Karağaç, 2013, s.372). Aslında dilin kelimeleri arasında anlam bakımından birebir aynı anlamı taşıyan sözcük yoktur. “Eş anlamlı sözler anlam bakımından birbirine benzer olmakla birlikte, birini diğerinden ayıran bir ayrıntıya sahiptir. Eş anlamlı sözcüklerin birbiriyle olan anlam yakınlığını açıklamaktan çok, anlam farklarını açıklamak daha zordur. Bunun nedeni, öncelikle eş anlamlı sözlerin anlam farklılığının çoğu zaman çok

ince ayrıntıda saklanmış olmasıdır. Bu ince ayrıntı açık olarak kavranamaz. İkinci olarak, eş anlamlı sözlerin farklılığının, kullanılma alanıyla ilgili biçim farklılığı olması da mümkündür” (Karağaç, 2013, s.373).

Sözlükbirimlerin tanımlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de tanım yapılırken sözlükbirimin eş anlamlısını tanım olarak almamak gerekir. Özellikle hedef kitle belirlenmiş ve ilköğretim öğrencileri için hazırlanıyorsa sözlük tanımların daha özenli ve açıklayıcı olması gerekmektedir. Boz, bir sözlükbirimini tanımlarken onun eş anlamlısının kullanılmasını hem hata olarak değerlendirir hem de işin kolayına kaçmak olduğunu söyler (2011, s.217). Yapılan tanımın açık, anlaşılır ve dolambaçsız olma ilkelerine uygun olması gerektiğini vurgulayan Boz, sözlük hazırlayıcıların her bir sözlükbirim için ayrı tanımlamanın yapılması gerektiğini söyler (2011, s.217).

Tanımlama yapılırken sözlükbirimin anlamdaşının kullanılması konusunda Sayan, “Salt eş anlamlı bir sözcük vererek tanım yapmak, sözlükte başka bir maddeye göndermek kapalı devre oluşturur, anlam belirginleşmez.” diyerek yapılacak olan tanımın anlamı belirginleştirecek uzun bir cümle olması gerektiğini savunur (2005, s.26).

Tanımlarda eş anlam kullanılacaksa da eğer, özellikle ilköğretim öğrencileri için hazırlanan bir sözlükte anlamayı daha etkin kılabilme amacıyla tanım, resimle veya örnek cümle ile desteklenmelidir.

Sözlükbirimlerin tanımlanmasında anlamdaşları kullanılarak yapılan sözlükbirimlerin tespit edilmesinde Yusuf Çotuksöken’in “Türkçe Anlamdaşlar ve Karşıt anlamlılar Sözlüğü” ile TDK esas alınmıştır.

4.3.5.1.İlköğretim Türkçe Altın Sözlük’te tanımlanan sözlükbirimin anlamdaşı kullanılarak yapılan tanımlamalar

güç: Kuvvet. (AKY, s.137)

güldürü: Komedi. (AKY, s.137)

hediye: Armağan. (AKY, s.148)

anlamdaş: Eş anlamlı. (AKY, s.30)

ayraç: Parantez. (AKY, s.39)

azık: Yiyecek. (AKY, s.40)

kanıt: Delil. (AKY, s.180)

- pasak*: Kir. (AKY, s.264)
- şanslı*: Talihli. (AKY, s.331)
- vatandaş*: Yurttaş. (AKY, s.403)
- fare*: Sıçan. (AKY, s.121)
- hakimiyet*: Egemenlik. (AKY, s.141)
- halis*: Katışıksız. (AKY, s.142)
- hırslanmak*: Öfkelenmek. (AKY, s.150)
- istirahat*: Dinlenme. (AKY, s.168)
- istismar*: Sömürme. (AKY, s. 168)
- kalite*: Nitelik. (AKY, s.177)
- mahrum*: Yoksun. (AKY, s.224)
- mani*: Engel. (AKY, s.226)
- mebde*: Başlangıç. (AKY, s.229)
- mebus*: Milletvekili. (AKY, s.229)
- medeniyet*: Uygarlık. (AKY, s.229)
- methetmek*: Övmek. (AKY, s.232)
- milletlerarası*: Uluslararası. (AKY, s.234)
- muahede*: Anlaşma. (AKY, s.237)
- mümkün*: Olabilir. (AKY, s.240)
- münakaşa*: Tartışma. (AKY, s.240)
- müsabaka*: Yarışma. (AKY, s.240)
- name*: Mektup. (AKY, s.243)
- sene*: Yıl. (AKY, s.295)
- simzar*: Komisyoncu. (AKY, s.305)
- takdimci*: Sunucu. (AKY, s.345)
- talebelik*: Öğrencilik. (AKY, s.347)

tebessüm: Gülümseme. (AKY, s.357)

tebliğ: Bildiri. (AKY, s.357)

tefekür: Düşünme. (AKY, s.357)

toy: Ziyafet. (AKY, s.376)

usuldan: Yavaşça. (AKY, s.391)

vasat: Orta. (AKY, s.402)

zabit: Tutanak. (AKY, s.441)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te 40 sözlükbirim, anlamdaşı (eş anlamlısı) kullanılarak tanımlanmıştır. Anlamdaşı kullanılarak yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimleri:

Birleşik kelimededen oluşan sözlükbirimin anlamdaşı birleşik kelime ile tanımlanmasına örnek: milletlerarası: Uluslararası. (AKY, s.234).

Tek kelimededen oluşan sözlükbirimlerin anlamdaşı birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler: mebus: Milletvekili. (AKY, s.229), *anlamdaş*: Eş anlamlı. (AKY, s.30)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe eş anlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: hakimiyet: Egemenlik. (AKY, s.141), *istirahat*: Dinlenme. (AKY, s.168)...

Yabancı bir ek ile oluşmuş bir sözlükbiriminin Türkçe türemiş bir kelime ile tanımlanmasına örnekler: medeniyet: Uygarlık. (AKY, s.229), *hakimiyet*: Egemenlik. (AKY, s.141)

Anlam Bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimleri:

Türkçe bir kelimenin Türkçe anlamdaşı ile tanımlanmasına örnekler: sene: Yıl. (AKY, s.295), *toy*: Ziyafet. (AKY, s.376)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe anlamdaşı ile tanımlanmasına örnekler: mahrum: Yoksun. (AKY, s.224), *mani*: Engel. (AKY, s.226), *tefekür*: Düşünme, *tebessüm*: Gülümseme. (AKY, s.357)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te anlamdaşı ile tanımlanan sözlükbirimlerinde, bu seçilen kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: *mebde*: Başlangıç. (AKY, s.229), *muahede*: Anlaşma. (AKY, s.237), *tebliğ*: Bildiri. (AKY, s.357)...

4.3.5.2.Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te tanımlanan sözlükbirimin anlamdaşı kullanılarak yapılan tanımlamalar

adıl: Zamir. (BY, s.11)

delil: Kanıt. (BY, s.84)

kanıt: Delil. (BY, s.193)

derya: Deniz. (BY, s.87)

fakirleşmek: Yoksullaşmak. (BY, s.120)

gebe: Hamile. (BY, s.132))

hamile: Gebe. (BY, s.149)

isim: Ad. (BY, s.177)

kabiliyet: Yetenek. (BY, s.184)

kabristan: Mezarlık. (BY, s.185)

kaftiye: Uyak. (BY, s.187)

kanaat: Kanı. (BY, s.192)

kanı: Kanaat. (BY, s.193)

ant: Yemin. (BY, s.22)

aksırmak: Hapşırmak. (BY, s.15)

alakadar: İlgili. (BY, s.16)

alim: Bilgin. (BY, s.18)

amele: İşçi. (BY, s.19)

anı: Hatıra. (BY, s.21)

apışmak: Şaşırmak. (BY, s.23)

arlanmak: Utanmak. (BY, s.24)

- arzu*: İstek. (BY, s.25)
- arzuhal*: Dilekçe. (BY, s.25)
- arzulamak*: Özlemek. (BY, s.25)
- asalet*: Soyluluk. (BY, s.25)
- asır*: Yüzyıl. (BY, s.26)
- ateizm*: Tanrıtanımazlık. (BY, s.28)
- ateist*: Tanrıtanımaz. (BY, s.28)
- ayıplamak*: Kınamak. (BY, s.31)
- ayraç*: Parantez. (BY, s.31)
- aza*: Üye. (BY, s.32)
- azamet*: Ululuk. (BY, s.32)
- bahtiyar*: Mutlu. (BY, s.35)
- barışsever*: Barışçı. (BY, s.39)
- basit*: Kolay. (BY, s.39)
- bedbaht*: Mutsuz. (BY, s.42)
- beden*: Gövde. (BY, s.42)
- berrak*: Duru. (BY, s.44)
- beyanname*: Bildir. (BY, s.45)
- bezemek*: Süslemek. (BY, s.46)
- bihaber*: Habersiz. (BY, s.46)
- ciddiyet*: Ağırbaşlılık. (BY, s.61)
- döşek*: Yatak. (BY, s.99)
- fakat*: Ama. (BY, s.120)
- isim*: Ad. (BY, s.177)
- iskan*: Yerleşme. (BY, s.177)
- istifade*: Yaralanma. (BY, s.178)

- istirahat*: Dinlenme. (BY, s.178)
- istişare*: Danışma. (BY, s.178)
- itina*: Özen. (BY, s.180)
- izah*: Açıklama. (BY, s.180)
- izoterm*: Eşsıcak. (BY, s.181)
- jeoloji*: Yerbilim. (BY, s.183)
- kabristan*: Mezarlık. (BY, s.185)
- kalorimetre*: Istölçer. (BY, s.190)
- Kemalizm*: Atatürkçülük. (BY, s.209)
- kentleşme*: Şehirleşmek. (BY, s.210)
- keşmekeş*: Karışıklık. (BY, s.212)
- kindar*: Kinci. (BY, s.219)
- kimi*: Bazısı. (BY, s.219)
- kurak*: Yağmursuz. (BY, s.236)
- kuramsal*: Teorik. (BY, s.236)
- küfretmek*: Sövmek. (BY, s.240)
- küs*: Küsmüş. (BY, s.243)
- makber*: Mezar. (BY, s.253)
- mersiye*: Ağıt. (BY, s.264)
- mesele*: Sorun. (BY, s.264)
- milletlerarası*: Uluslararası. (BY, s.269)
- millileşmek*: Ulusallaştırmak. (BY, s.269)
- motivasyon*: Güdülenme. (BY, s.272)
- muallim*: Öğretmen. (BY, s.272)
- öbürkü*: Öbürü. (BY, s.296)
- sarmalamak*: Sarmak. (BY, s.339)

sefalet: Yoksulluk. (BY, s.343)

şerh: Açıklama. (BY, s.374)

tabiatüstü: Doğaüstü. (BY, s.379)

tüymek: Kaçmak. (BY, s.413)

varlıklı: Zengin. (BY, s.426)

vazifelendirmek: Görevlendirmek. (BY, s.427)

vatandaşlık: Yurttaşlık. (BY, s.427)

veyahut: Yahut. (BY, s.430)

Yahudilik: Musevilik. (BY, s.434)

yararlanmak: Faydalanmak. (BY, s.440)

Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 84 sözlükbirim, anlamdaşı kullanılarak tanımlanmıştır. Anlamdaşı ile yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimler:

Birleşik kelimedenden oluşan sözlükbirimin anlamdaşı ile tanımlanmasına örnekler:

arzuhal: Dilekçe. (BY, s.25), *barışsever*: Barışçı. (BY, s.39), *beyanname*: Bildiri. (BY, s.45)...

Tek kelimedenden oluşan sözlükbirimin birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler:

ateist: Tanrıtanımaz. (BY, s.28), *ateizm*: Tanrıtanımazlık. (BY, s.28), *asır*: Yüzyıl. (BY, s.26)...

Alıntı kelime ile oluşmuş birleşik kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına

örnekler: beyanname: Bildiri. (BY, s.45), *kalorimetre*: Isıölçer. (BY, s.190),

Yabancı bir ek ile oluşmuş bir sözlükbirimin Türkçe türemiş bir kelime ile

tanımlanmasına örnekler: motivasyon: Güdülenme. (BY, s.272), *kindar*: Kinci. (BY, s.219), *Kemalizm*: Atatürkçülük. (BY, s.209) *kabristan*: Mezarlık. (BY, s.185), *bihaber*: Habersiz. (BY, s.46)

Anlam Bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimler:

Türkçe bir kelimenin yabancı dildeki karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: adıl: Zamir. (BY, s.11), anı: Hatıra. (BY, s.21), ayrıç: Parantez. (BY, s.31).

Türkçe bir kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: aksırmak: Hapşırarak. (BY, s.15), döşek: Yatak. (BY, s.99)

Alıntı bir kelimenin Türkçe karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: şerh: Açıklama. (BY, s.374), izah: Açıklama. (BY, s.180)

Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te tek bir kelime ile tanımlanan sözlükbirimlerinde, bu seçilen tek kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: *istişare: Danışma. (BY, s.178), iskan: Yerleşme. (BY, s.177), şerh: Açıklama. (BY, s.374)...*

4.3.5.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te tanımlanan sözlükbirimin anlamdaşı kullanılarak yapılan tanımlamalar

ataş: Tutturgaç. (TDK, s.37)

bibliyografya: Kaynakça. (TDK, s.69)

biçem: üslup. (TDK, s.69)

büyükanne: Nine. (TDK, s.87)

büyükbaba: Dede. (TDK, s.88)

detay: Ayrıntı. (TDK, s.139)

giz: Sır. (TDK, s.212)

gizem: Sır. (TDK, s.212)

günce: Günlük. (TDK, s.223)

güveyi: Damat. (TDK, s.225)

güz: Sonbahar. (TDK, s.225)

hadise: Olay. (TDK, s.230)

harp: Savaş. (TDK, s.236)

havra: Sinagog. (TDK, s.239)

hazan: Sonbahar. (TDK, s.241)

hediye: Armağan. (TDK, s.242)

- irak*: Uzak. (TDK, s.255)
- ileti*: Mesaj. (TDK, s.267)
- ilgeç*: Edat. (TDK, s.267)
- imla*: Yazım. (TDK, s.269)
- imtihan*: Sınav. (TDK, s.270)
- isim*: Ad. (TDK, s.274)
- istikbal*: Gelecek. (TDK, s.275)
- istiklal*: Bağımsızlık. (TDK, s.275)
- it*: Köpek. (TDK, s.277)
- kabiliyet*: Yetenek. (TDK, s.284)
- kabir*: Mezar. (TDK, s.284)
- kafiye*: Uyak. (TDK, s.287)
- kainat*: Evren. (TDK, s.289)
- kamer*: Ay. (TDK, s.293)
- kanun (I)*: Yasa. (TDK, s.297)
- kent*: Şehir. (TDK, s.323)
- koşul*: Şart. (TDK, s.353)
- lahza*: An. (TDK, s.380)
- latife*: Şaka. (TDK, s.382)
- lisan*: Dil. (TDK, s.385)
- lügat*: Sözlük. (TDK, s.387)
- mana*: Anlam. (TDK, s.396)
- mahsul*: Ürün. (TDK, s.392)
- matem*: Yas. (TDK, s.401)
- mangır*: Para. (TDK, s.397)
- mensucat*: Dokuma. (TDK, s.407)

mersiye: Ağıt. (TDK, s.409)

mısra: Dize. (TDK, s.414)

misafir: Konuk. (TDK, s.419)

öykü: Hikaye. (TDK, s.468)

rey: Oy. (TDK, s.509)

seyyah: Gezgin. (TDK, s.542)

siyah: Kara. (TDK, s.555)

sömestir: Yarıyıl. (TDK, s.562)

sual: Soru. (TDK, s.566)

sulh: Barış. (TDK, s.567)

sultan: Padişah. (TDK, s.567)

suni: Yapay. (TDK, s.567)

şahit: Tanık. (TDK, s.575)

şark: Doğu. (TDK, s.578)

şimal: Kuzey. (TDK, s.583)

TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 57 sözlükbirim, anlamdaşı (eş anlamlısı) kullanılarak tanımlanmıştır. Anlamdaşı ile yapılan bu tanımlamalarda yapı ve anlam bakımından şu yöntemler kullanılmıştır:

Yapı bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimleri:

Birleşik kelimededen oluşan sözlükbirimin anlamdaşı ile tanımlanmasına örnekler:

büyükanne: Nine. (TDK, s.87), *büyükbaba*: Dede. (TDK, s.88).

Tek kelimededen oluşan sözlükbirimin birleşik kelime ile tanımlanmasına örnekler:

hazan: Sonbahar. (TDK, s.241), *sömestir*: Yarıyıl. (TDK, s.562)...

Anlam Bakımından Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Sözlükbirimleri:

Türkçe bir kelimenin yabancı dildeki karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: biçem:

Üslup. (TDK, s.69), *öykü*: Hikâye. (TDK, s.468), *ileti*: Mesaj. (TDK, s.267)...

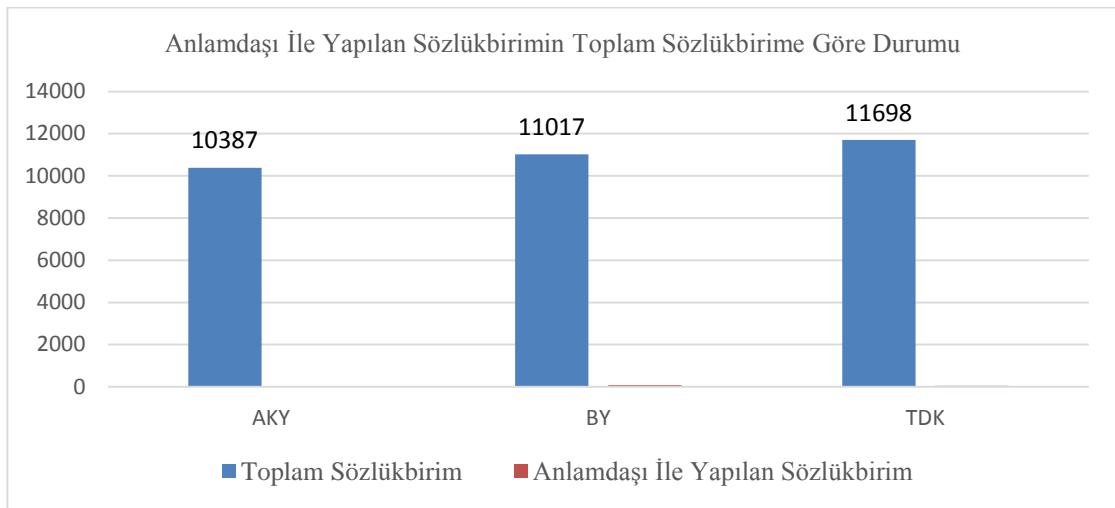
Türkçe bir kelimenin Türkçe eşanlamlısı ile tanımlanmasına örnekler: ataş: Tutturgaç. (TDK, s.37), günce: Günlük. (TDK, s.223)...

Alıntı bir kelimenin Türkçe karşılığı ile tanımlanmasına örnekler: kamer: Ay. (TDK, s.293), lahza: An. (TDK, s.380), lisan: Dil. (TDK, s.385), hadise: Olay. (TDK, s.230)...

TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te tek bir kelime ile tanımlanan sözlükbirimlerinde, bu seçilen tek kelimenin kullanım sıklığının veya bilinirliğinin düşük olduğu görülmektedir: *rey: Oy. (TDK, s.509), mensucat: Dokuma. (TDK, s.407), ilgeç: Edat. (TDK, s.267)...*

Tablo 7. Tanımlanan Sözlükbirimin Anlamdaşı Kullanılarak Yapılan Tanımlamalar

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	40
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	84
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	57

Şekil 7. Anlamdaşı ile yapılan sözlükbirimin toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 40, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 84, Türk Dil Kurumu tarafından

çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 57 sözlükbiriminin tanımı yapılırken anlamdaşları kullanılarak yapıldığı görülmüştür.⁷

4.3.6. Argo Sözcüklerin Tanımlanması

Argo (argot, slang), geniş anlamıyla ortaklaşa kullanılan ölçünlü dilin dışında kalan her türlü dil kullanımınıdır (Günay, 2013, s.148). Sosyal bir toplumun ortak malı olan argo, özel diller grubundadır. Argo kelimeler genel dilin bazı kelimelerine birtakım özellikler verilerek, değişiklikler yapılarak meydana getirilir. Genel dilden ayrılarak küçük, sosyal gruplara bağlı kimseler arasında, az çok gizli düşüncelerin aktarılmasına da yarayan (Devellioğlu, 1980, s.13) argo kelimeler için ayrı sözlükler dahi hazırlanmaktadır.

“Argo, her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin kullandığı kelime, söz veya deyim” (TDK, s.s.31).

“Argo, serserilerin ve külhanbeylerinin kullandığı söz ” (BY, s.s.23).

Argo özel anlamda, toplumca hoş karşılanmayan dil kullanımınıdır (Günay, 2013, s.150) Ülkemizde “argo” ve “küfür” kavramları çoğu zaman birbirine karıştırılmış, neredeyse eş değer tutulmuştur (Çifçi, 2006, s.298).

Genel olarak kaba bir konuşmayı ifade eden argo kelimeler dilin bir zenginliğidir. Bu sebeple argoyu tamamen redetmek, yok saymak, argo kelimelere sözlüklerde yer vermemek gibi bir tutum sergilenemez. “Mecazî düşünme yeteneği olan her topluluğun bir şekilde zamanla kendi argosunu oluşturacağı açıktır. Öğrencilerin, öğretmenlerin ve benzer grupların oluşturdukları argo ise masum niyetlidir; rezil değildir, mecazî iletişim ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Küfür ile, bağayı sözler ile kaba kültür argosu arasındaki ince ayrımın farkında olunmalı; mecazın gelişmesinin dilin gelişmesine katkıda bulunacağı kabul edilmelidir. Argo alanında pek çok bilimsel araştırmaya ihtiyaç vardır. Eskilerin tabiriyle argoyu “lisân-ı erâzil (rezillerin dili)” olarak nitelendirip araştırma alanı dışına itmek, Türk dilinin ve kültürünün bir köşesini karanlıkta bırakmak demektir. Araştırmacılar bu konudan her ne kadar uzak dursalar da özellikle kültür argosu deşifre oldukça kendini yenilemektedir. “Aynasız, dikizlemek” gibi argo sözler, bu kültür argosunun deşifre olan kelimeleridir. Bilim adamları, araştırsalar da araştırmaları da argo, değişen zaman ve kültürle beraber bir şekilde varlığını sürdürecektir. Önemli olan, genel

⁷ Araştırmanın bu bölümü Yusuf ÇOTUKSÖKEN tarafından yazılan *Türkçe Anlamdaşlar ve Karşıtanamlılar Sözlüğü* 'nden (Çotuksöken, 1992) yararlanılarak hazırlanmıştır.

argo, kültür argosu, küfür ve bayağı sözler arasındaki farkı doğru algılayıp ona göre doğru bir tutum içerisinde olmaktır (Çifçi, 2006, s.300).

Toplumca hoş karşılanmayan argo kelimeler, sözlüklerde geçmektedir ve geçmelidir. Argo kelimelere okul sözlüklerinde sözlükbirim olarak ve/veya tanım cümlesi içinde yer verilebilir. Araştırma konu olan sözlükteki argo kelimeler, incelenen sözlüklerde argo olarak belirtilen kelimelerden seçilmiştir.

4.3.6.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te argo sözcüklerin tanımlanması

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te argo sözcüklerin neye göre seçildiğini belirten bir bilgi bulunmamaktadır. Sözlükte sözlükbirim olarak seçilen argo kelimelerin tanım kısmında bazen (Argo) bazen de "argo olarak" ifadesiyle kelimenin argo olduğu belirtilmiştir: andavallı: Argo olarak, görgüsüz aptal. (AKY, s.30), çuvallamak: (Argo) Başarısız olmak. (AKY, s.88)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimler şunlardır:

andavallı: Görgüsüz, aptal. (AKY, s.30)

aşırmaq: Çalmak, kaçmak anlamında kullanılır. (AKY, s.36)

çingâr: Kavga, gürültü. (AKY, s.83)

çuvallamak: 1.Başarısız olmak. (AKY, s.88)

dalgacı: İşini ciddiye almayan. (AKY, s.90)

dikiz: Gözetleme, bakma. (AKY, s.98)

fıyaka: Gösteriş, caka. (AKY, s.125)

hödük: Görgüsü ve anlayışı olmayan. (AKY, s.153)

inek: 2.Çok çalışan öğrenci. (AKY, s.165)

kafeslemek: Çıkar sağlamak, aldatmak, yanına çekmek. (AKY, s.175)

kaynatmak: 3.Unutmasını sağlamak. (AKY, s.189)

kıkırdamak: 3.Ölmek. (AKY, s.195)

kıtıpiyos: Bayağı, sünepe, değersiz. (AKY, s.198)

kodes: Hapishane. (AKY, s.202)

kontak: Akli yerinde olmayan. Deli. (AKY, s.204)

- külüstür*: 1.Eski, yıpranmış. (AKY, s.216)
- löp*: 1.Kolayca hiç emek harcamadan ele geçen şey. (AKY, s.222)
- mangır*: 2.Para. (AKY, s.226)
- mangiz*: Para. (AKY, s.226)
- martaval*: Yalan ve uydurma söz. (AKY, s.227)
- matrak*: Alay eğlence, eğlenceli. (AKY, s.228)
- maval*: Yalan ve uydurma söz. (AKY, s.228)
- moruk*: İhtiyarlamış erkek. (AKY, s.236)
- numaracı*: Yapmacık davranışları olan. (AKY, s.247)
- otlakçı*: Etrafındakilerin parası, malı ile yüzüzlük yaparak geçinen. (AKY, s.253)
- palas*: 2.Kolay, rahat, endişesiz. (AKY, s.260)
- pinpon*: İhtiyar. (AKY, s.270)
- piston*: 2.Bir kişiyi kayıran, arka çıkan. (AKY, s.271)
- satmak*: 3.Başından savmak. (AKY, s.292)
- sepetlemek*: 1.Yanından uzaklaştırmak. (AKY, s.295)
- süzme*: 3.Fena, aşağılık. (AKY, s.328)
- şişlemek*: 2.Kama veya bıçakla yaralamak. (AKY, s.339)
- tahtalı*: *tahtalı köy*: Mezarlık. *tahtalı köyü boylamak*: Ölmek. (AKY, s.345)
- takmak*: 4.Borç bırakmak. 5.Önem vermemek. 6.Sınavda başarısız olmak. (AKY, s.347)
- tavlamak*: 3.Kandırıp elde etmek. (AKY, s.355)
- tekke*: 2.Esrar içilen yer. (AKY, s.358)
- teklik*: 2.Bir lira. (AKY, s.358)
- turnakçı*: Yankesici. (AKY, s.370)
- turtıkçı*: Yankesici. (AKY, s.370)
- turtıklamak*: Çalmak. (AKY, s.370)
- tüydürmek*: Çalmak. (AKY, s.385)

tüymek: Kaçmak. (AKY, s.385)

uçlu: 1.Filtreli sigara. (AKY, s.387)

üşütmek: Aklını oynatmak. (AKY, s.398)

üşütük: Aklını oynatmış saçma sapan konuşan kimse. (AKY, s.398)

yağcı: 3.Dalkavuk. (AKY, s.410)

zampara: Kadın peşinden koşan erkek. (AKY, s.441)

zarta: Ölmek. (AKY, s.442)

zırtapoz: Düzensiz davranışları olan. (AKY, s.445)

zom: Çok sarhoş vaziyette. (AKY, s.447)

zula: Yasak, kaçak şeylerin saklandığı yer. Gizli yer. (AKY, s.447)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimlerin tanımlanmasında başka bir argo kelimeye yer verilmediği görülmektedir.

Sözlükte tanımı yapılan ve argo olarak belirtilen bazı sözlükbirimlerin kullanım sıklığı ve bilinirliği oldukça düşüktür: *andavallı*: Görgüsüz, aptal. (AKY, s.30), *kitıpiyos*: Bayağı, sünepe, değersiz. (AKY, s.198), *mangiz*: Para. (AKY, s.226)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te bazı sözlükbirimlerin argo anlamları tek anlam olarak verilmiştir. Ancak bu kelimeler duyulduğunda aklımıza ilk olarak gerçek anlamı gelmektedir. Bu sebeple sözlükte argo anlamının ilk anlam olarak verilmesi bir yanlışlık olarak göze çarpmaktadır. Örneğin “pinpon” sözlükbirimin gerçek anlamı ve sözlükte ilk verilmesi gereken anlamı “Masa tenisi” şeklinde olmalıdır. Ama İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te pinpon kelimesinin ilk anlamı *pinpon*: İhtiyar. (AKY, s.270) olarak verilmiştir. Bu tanımlama açısından yanlıştır. Çünkü sözlükbirimlerin tanımlanmasında tanım yapılırken ilk önce gerçek anlam, sonra mecaz anlam ve sonra argo anlam verilmelidir. *uçlu*: 1.Filtreli sigara. (AKY, s.387), *sepetlemek*: 1.Yanından uzaklaştırmak. (AKY, s.295), *çuvallamak*: 1.Başarısız olmak. (AKY, s.88) tanımlarında da yine aynı yanlışlık yapılmıştır.

4.3.6.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te argo sözcüklerin tanımlanması

Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te argo sözcüklerin neye göre seçildiğini belirten bir bilgi bulunmamaktadır. Bilgi Yayınevinin Hazırladığı

İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerden seçilen argo kelimelerin tanım kısmında "argo" ifadesiyle kelimenin argo olduğu belirtilmiştir: *çüş*: 2.argo Yakışıksız bir davranış karşısında söylenen kaba söz. (BY, s.78)...

Bilgi Yayınevinin Hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimler şunlardır:

çüş: 2.Yakışıksız bir davranış karşısında söylenen kaba söz. (BY, s.78)

ekmek: 2.Birini bırakıp gitmek. (BY, s.109)

enayi: Avanak, bön. (BY, s.112)

enselemek: Suç üstünde yakalamak. (BY, s.113)

fırçalamak: 2.Azarlamak. (BY, s.124)

filinta: 2.Güzel, yakışıklı. (BY, s.125)

gıcık: 2.Sözleriyle davranışlarıyla karşısındakini kızdıran, sinirlendiren kimse. (BY, s.136)

işletmek: 3. Biriyle şakadan eğlenmek. (BY, s.178)

keriz: Kolayca kanan, enayi. (BY, s.211)

maganda: Kaba, terbiyesiz. (BY, s.251)

martaval: Yalan, uydurma söz. (BY, s.257)

matrak: Eğlenceli, gülünç. (BY, s.259)

moruk: İhtiyar, yaşlı adam. (BY, s.272)

numaracı: Davranışları yalancıktan olan kimse. (BY, s.285)

otlanmak: Başkalarının sırtından geçinmek. (BY, s.292)

palavra: İnanılması güç, yüksekte atarak söylenen söz. (BY, s.303)

sulanmak: 4.Rahatsız edecek şekilde takılmak, sataşmak. (BY, s.366)

tekleme: 3. Kekelemek. (BY, s.391)

tüymek: Kaçmak. (BY, s.413)

üşütmek: 3.Delirmek. (BY, s.423)

üşütük: Delirmiş kişi. (BY, s.423)

yağcı: 3.Dalkavuk. (BY, s.434)

yürütmek: 3. Habersiz olarak almak. (BY, s.457)

Bilgi Yayınlarının hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimlerin tanımlanmasında başka bir argo kelimeye yer verilmediği görülmektedir. Sözlükbirim birden çok anlamlıysa argo anlamının gerçek ve mecaz anlamından sonra verilmiştir. Ancak buna uyulmadığı sözlükbirim tanımlamalarında bulunmaktadır. Örneğin otlamak: Başkalarının sırtından geçinmek. (BY, s.292) sözlükbiriminde gerçek anlam değil; argo anlam tek anlam gibi verilmiştir. Bu durum da yine bir tanım yanlışlığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.6.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te argo sözcüklerin tanımlanması

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimlerin nasıl tespit edildiğine dair bir bilgi verilmemiştir. TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te argo kelimelerin tanım kısmında "argo" ifadesiyle kelimenin argo olduğu belirtilmiştir: *araklamak*: argo Çalmak, aşırmaq. (TDK, s.31)...

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimler şunlardır:

araklamak: Çalmak, aşırmaq. (TDK, s.31)

aşırmaq: 2.Çalmak, çalıp götürmek, araklamak. (TDK, s.37)

bıçkın: 1.Kabadayı. (TDK, s.68)

bitirim: Yaman, zeki, çok beğenilen. (TDK, s.74)

bitmek: 2.Beklenmedik zamanda ortaya çıkmak. (TDK, s.75)

caka: Gösteriş, çalım, fiyaka. (TDK, s.89)

cins: 5.Garip, tuhaf. (TDK, s.96)

çakal: 2.Kurnaz, yalancı, düzenci, aşağılık kimse. (TDK, s.100)

çüş: 2.Yakışıksız bir davranış karşısında söylenen kaba söz. (TDK, s.123)

dikizlemek: Sezdirmeden bakmak, gözetlemek. (TDK, s.141)

dümen: 2.Dalavere, hile. (TDK, s.157)

ekmek: 5.Yarıшта geçmek. (TDK, s.167)

enayi: Fazla bön, avanak, budala. (TDK, s.172)

fırçalamak: 2.Bir kimseyi çok azarlamak. (TDK, s.191)

filinta: Güzel, yakışıklı. (TDK, s.193)

fos: Çürük, temelsiz, boş, kof. (TDK, s.197)

gıcık: 2.Sözleriyle, davranışlarıyla karşısındakini kızdıran, sinirlendiren, sıkın kimse. (TDK, s.210)

kaşarlanmak: Bir işte çok deneyim kazanmak. (TDK, s.311)

keriz: Kolayca kandırılabilen kimse. (TDK, s.324)

kırmak: 6.Kaçmak, uzaklaşmak. (TDK, s.331)

kuyruk: 5.Birisinin arkasına takılıp hiç ayrılmayan kimse. (TDK, s.373)

martaval: Yalan, uydurma söz, palavra. (TDK, s.399)

matrak: Eğlenceli, gülünç, hoş. (TDK, s.402)

numaracı: Düzenbaz, hileci, yalan dolanla iş gören kimse. (TDK, s.443)

otlakçı: Para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinen kimse, asalak. (TDK, s.455)

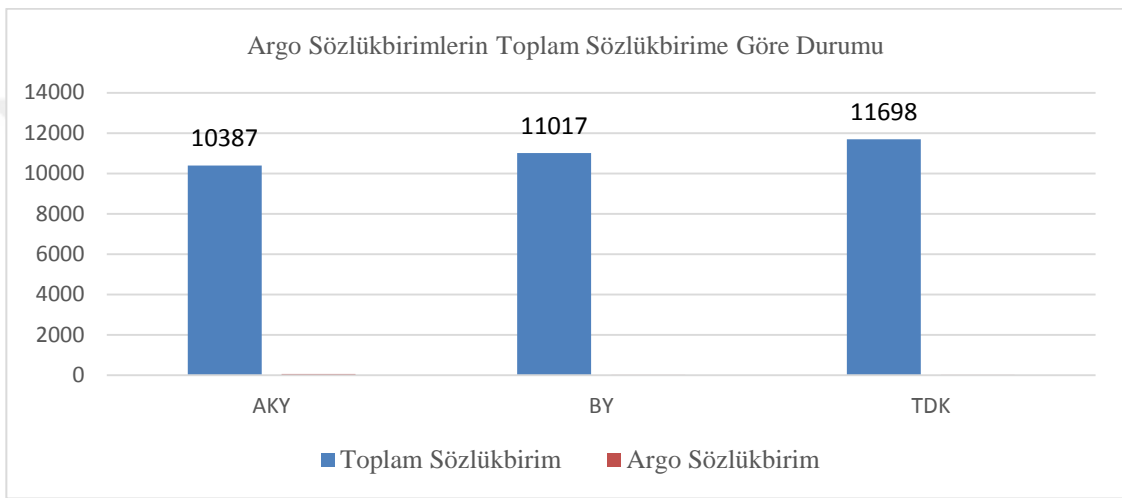
otlanmak: Para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek. (TDK, s.455)

tantana: 2.Gürültü, patırtı. (TDK, s.595)

TDK Tarafından Hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te argo olarak belirtilen sözlükbirimlerin tanımlanmasında başka bir argo kelimeye yer verilmemiştir. Sözlükbirim birden çok anlamlıysa argo anlamı, gerçek ve mecaz anlamından sonra verilmiştir. Ancak bazı istisnalar da bulunmaktadır: bıçkın: *argo* 1.Kabadayı. 2.Yürekli, cesur. (TDK, s.68) sözlükbirimin tanımında ilk anlam argo olarak verilirken ikinci anlam gerçek anlam olarak verilmiştir. Aynı durum, otlanmak: Para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek. (TDK, s.455) sözlükbiriminin tanımında da tespit edilmiştir. Bu örneklerde ilk anlam olarak argo anlamın verilmesi bir tanım yanlışlığıdır.

Tablo 8. Tanımlanan Sözlükbirimlerin Argo Sözcüklerden Seçilmesi ile Yapılan Tanımlamalar

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	54
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	24
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	27

Şekil 8. Argo sözlükbirimlerin toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 54, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 24, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 27 sözlükbirim argo olarak belirtilmiştir.

4.3.7. Yansıma Sözcüklerin Tanımlanması

Doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı ses ve gürültülerin taklit edilmesiyle (Korkmaz, 2017, s.250) oluşturulan yansıma sözcükler (imitative word, onomatopoeic, echo word), sözlükbirim olarak seçilebilir. Göstereni ile gösterileni aynı olan gösterge ve taşıdığı sesleri, anlamın kendisi olan yansıma söz, (Karaağaç, 2013, s.854) sözlükbirim olduğunda tanımlaması zor olan sözlerdendir. Hem sesi hem gürültüyü anlamlandırması beklenen bu tanımlamayı yapabilmek oldukça zor bir iştir.

4.3.7.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te yansıma sözcüklerin tanımlanması

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerin tanımlanmasında sözcüğün yansıma sözcük olduğu belirtilmemiştir. Sözlükte "...ses çıkarmak", "... çıkan ses", "... sesi", "...çıkardığı ses" ifadeleri kullanılarak yansıma sözcüklerin tanımları yapılmıştır. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te sözlükbirim olarak tanımlaması yapılan yansıma sözcükler şunlardır:

cıvıltı: Küçük kuşların ve piliçlerin öterken çıkardıkları ses. (AKY, s.70)

cızırdamak: Ateşte pişirilirken cızır cızır ses çıkarmak. (AKY, s.70)

cızırtı: Cızırdama sesi. (AKY, s.70)

cızlamak: Cız sesini çıkarmak. (AKY, s.70)

cumbadak: Suyu düşen cismin çıkardığı ses. (AKY, s.72)

cumburlop: Ağır bir cismin suya düştüğü zaman çıkardığı ses. (AKY, s.72)

çağlıtı: Akar suyun bir yere çarparak çıkardığı ses. (AKY, s.74)

çatırdamak: Çatır çatır ses çıkarmak. (AKY, s.78)

çınçın: Madenlerin vurulunca çıkardıkları ses, buna benzer sesler. (AKY, s.83)

çınlamak: Vurulunca çın diye bir ses vermek. (AKY, s.83)

çıt: Küçük bir şeyin kırıldığı sırada çıkardığı hafif ses. (AKY, s.83)

çıtır çıtır: Odun, kömür yanarken gevrek bir şey yenirken çıkan ses. (AKY, s.84)

çıtırdamak: Çıtır çıtır ses çıkarmak. (AKY, s.84)

fokurdamak: Ses çıkararak kaynama. (AKY, s.125)

fosurdamak: Nefes alırken fosur fosur ses çıkarmak. (AKY, s.125)

gıcırdamak: Gıcır gıcır diye ses çıkarmak. (AKY, s.131)

gıcırtı: Gıcırdama sesi. (AKY, s.131)

güm: Yankı uyandıran gürültü. (AKY, s.138)

gümlemek: Güm diye ses çıkarmak. (AKY, s.138)

gürüldemek: Gürültülü ses çıkarmak. (AKY, s.139)

hırlamak: Saldırmadan önce hır diye ses çıkarmak. (AKY, s.150)

hışırtı: Hışırdama sesi. (AKY, s.150)

horlamak: Uyunduğu sırada hor hor diye ses çıkarmak. (AKY, s.152)

kıtır kıtır: 2.Herhangi bir durumda gevrekçe ses çıkarmak. (AKY, s.198)

langır lungur: Eşyaların düşerken çıkardıkları madeni ses. (AKY, s.219)

lıkır lıkır: Suyun bir kaptan akarken çıkardığı ses. (AKY, s.220)

lüp: 2.Büyücek bir şeyi yutarken çıkan ses. (AKY, s.222)

pıt: Küçük bir şeyin bir su damlasının bir yere düştüğü zaman çıkardığı ses. (AKY, s.270)

pıtırdamak: Pıtırta çıkarmak. (AKY, s.270)

şak şak: Elleri birbirine vurduğumuzda çıkan ses. (AKY, s.330)

şakır şukur: Çok gürültü, ses çıkararak. (AKY, s.330)

şakırdamak: Şakır şakır diye ses çıkarmak. (AKY, s.330)

şaklatmak: Şak sesini çıkartmak. (AKY, s.330)

şangır şungur: Büyük bir gürültü çıkararak. (AKY, s.331)

şangırdamak: Şangır sesini çıkarmak. (AKY, s.331)

şapır şapır: Ses çıkararak yemek yemeyi belirten ses. (AKY, s.332)

şapır şupur: Öperken çıkarılan şap sesini anlatır. (AKY, s.332)

şapırdama: Öperken, bir şey yerken ağız ve dudaklardan şap sesi çıkartmak. (AKY, s.332)

şaplak: Şap sesi çıkaracak biçimde atılan tokat. Sille. (AKY, s.332)

şaplatmak: 1.Şap diye ses çıkarmak. (AKY, s.332)

şarıldamak: Su için ses çıkararak akmak. (AKY, s.332)

şıp: Düşen bir su damlasının çıkardığı ses. (AKY, s.337)

şıpırdamak: Damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (AKY, s.337)

şırıldamak: Akarken şırl şırl ses çıkarmak. (AKY, s.338)

şırıltı: Şırıldama sesi. Suyun şırıldarken çıkardığı ses. (AKY, s.338)

tık: Küçük bir cismin yere düştüğünde çıkardığı ses. (AKY, s.368)

tıklatmak: Tık sesini çıkartarak vurmak. (AKY, s.368)

tin: Tınlama sesi, tınlayan bir şeyin çıkardığı ses. (AKY, s.369)

tingırdamak: Metal şeyler için çınlayıcı kuru bir ses çıkarmak. (AKY, s.369)

tınlamak: Tın sesi için bir süre devam etmek. (AKY, s.369)

tıslamak: 1.Tıs sesini çıkarmak. (AKY, s.370)

tik tak: Saatin çalışırken çıkardığı ses. (AKY, s.371)

tokurdamak: Su içinden kabartılar halinde yükselirken ses çıkarmak. (AKY, s.372)

vınlamak: Düz giderken veya dönüş sırasında vın sesi çıkarmak. (AKY, s.406)

vız: 1.Böceklerin uçarken çıkardığı ses.

vızıldamak: 1.Vız sesini çıkarmak. (AKY, s.406)

vızıltı: Vızıldama sesi. Sinek gibi hayvanların çıkardığı ses. (AKY, s.406)

zangırdamak: Ses çıkararak sallanmak. (AKY, s.442)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerinin bazılarının tanımlaması yapılırken sözcüğün taşıdığı ses, tanım içinde aynen verilerek tanımlama yapılmıştır: *vızıldamak*: 1.Vız sesini çıkarmak. (AKY, s.406), *tıslamak*: 1.Tıs sesini çıkarmak. (AKY, s.370), *tıklatmak*: Tık sesini çıkartarak vurmak. (AKY, s.368)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerinin bazılarının tanımlaması yapılırken sözcüğün taşıdığı ses verilmeyerek sesi hangi durumda/ şartta/ zamanda çıktığı belirtilmiştir: *tokurdamak*: Su içinden kabartılar halinde yükselirken ses çıkarmak. (AKY, s.372), *kıtır kıtır*: 2.Herhangi bir durumda gevrekçe ses çıkarmak. (AKY, s.198), *vız*: 1.Böceklerin uçarken çıkardığı ses. *şıp*: Düşen bir su damlasının çıkardığı ses. (AKY, s.337)

4.3.7.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te yansıma sözcüklerin tanımlanması

Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te yansıma sözcüklerin tanım kısmında sözcüklerin yansıma sözcük olduğu belirtilmemiştir. Yansıma sözcüklerin tanımlanmasında "...ses çıkartmak", "... çıkan ses" ifadeleri kullanılmıştır. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te tanımlaması yapılan yansıma sözcükleri şunlardır:

- cıvıldamak*: Cıvıl cıvıl ötüşmek. (BY, s.61)
- cızırtı*: Cızırdama sesi. (BY, s.61)
- çatırdamak*: Çatır çatır ses çıkarmak. (BY, s.69)
- çatırtı*: Çatırdama sesi. (BY, s.69)
- çıtırdamak*: Çıtır çıtır ses çıkartmak. (BY, s.74)
- çıtırtı*: Çıtırdama sesi. (BY, s.74)
- gıcırdamak*: Gıcır gıcır diye ses çıkarmak. (BY, s.136)
- gıcırta*: Gıcırdama sesi. (BY, s.136)
- gümlemek*: Güm sesi çıkarmak. (BY, s.143)
- hışırtı*: Hışırdama sesi. (BY, s.158)
- homurtu*: Homurdanma sesi. (BY, s.160)
- horlamak*: Uyurken hor hor diye ses çıkarmak. (BY, s.161)
- horultu*: Horlama sesi. (BY, s.161)
- şakırdamak*: Şakır şakır ses çıkarmak. (BY, s.371)
- şarıltı*: Şarıldama sesi. (BY, s.373)
- şıkırdamak*: Çınlar gibi ses çıkarmak. (BY, s.376)
- şıkırtı*: Şıkırdama sesi. (BY, s.376)
- şingırdamak*: Şangırdamak. (BY, s.376)
- şingirtı*: Küçük şangirtı. (BY, s.376)
- şıpırdamak*: Su vb. damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (BY, s.376)
- tangirtı*: Madeni şeylerin çıkardığı kuru ve gürültülü ses. (BY, s.384)
- tıkırtı*: Tıkırdama sesi. (BY, s.399)
- uğıldamak*: Gürültü ile karışık ses çıkarmak. (BY, s.415)
- uğultu*: Uğuldama sesi. (BY, s.415)
- vınlamak*: Vın diye ses çıkarmak. (BY, s.430)
- vız*: Hızla giden bir şeyin çıkardığı ses. (BY, s.430)

vızıldamak: Vız diye ses çıkarmak. (BY, s.430)

zırıldı: Zırıldama sesi. (BY, s.462)

Bilgi Yayinevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerinin tanımlaması yapılırken kelimenin sesi tanım içinde tekrar kullanılmıştır: *vızıldamak*: Vız diye ses çıkarmak. (BY, s.430), *vınlamak*: Vın diye ses çıkarmak. (BY, s.430), *şıpırdamak*: Su vb. damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (BY, s.376)...

İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerinin bazılarının tanımlaması yapılırken sözcüğün taşıdığı ses verilmeyerek sesi hangi durumda/ şartta/ zamanda çıktığı belirtilmiştir: *tangırtı*: Madeni şeylerin çıkardığı kuru ve gürültülü ses. (BY, s.384), *horlamak*: Uyurken hor hor diye ses çıkarmak. (BY, s.161), *şıpırdamak*: Su vb. damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (BY, s.376)...

4.3.7.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yansıma sözcüklerin tanımlanması

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te yansıma sözcüklerin tanım kısmında sözcüklerin yansıma sözcük olduğu belirtilmemiştir Yansıma sözcüklerin tanımlanmasında "...ses çıkartmak", "... çıkan ses" ifadeleri kullanılmıştır. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te tanımlaması yapılan yansıma sözcükleri şunlardır:

cızırdamak: Cızır diye ses çıkarmak. (TDK, s.94)

cızırtı: Cızırdama sesi. (TDK, s.94)

fıkr fıkr: 1.Fıkr sesi çıkararak. (TDK, s.191)

fokurdamak: Fokur fokur sesi ses çıkararak kaynamak (TDK, s.196)

gıcırdamak: Gacır diye kulak tırmalayıcı ve düzensiz ses çıkarmak. (TDK, s.201)

gıcırtı: Gıcırta çıkarmak. (TDK, s.210)

guruldamak: Sindirim yollarından bir sıvı geçerken gur gur diye ses çıkarmak. (TDK, s.220)

gümlemek: Güm diye ses çıkarmak. (TDK, s.222)

gürlemek: Kalın ve gür ses çıkarmak. (TDK, s.224)

hırıldamak: Hırıldılı bir ses çıkarmak. (TDK, s.246)

hışurtu: Hışırdama sesi. (TDK, s.246)

homurtu: Homurdanma sesi. (TDK, s.250)

horultu: Horlama sesi. (TDK, s.251)

höpürdetmek: Bir şey içerken höpür diye ses çıkarmak. (TDK, s.251)

kıtırdamak: Kıtır diye ses çıkarmak. (TDK, s.333)

kütürdemek: Kütür diye ses çıkarmak. (TDK, s.379)

mur mur: Mırıldanma sesi. (TDK, s.415)

miyavlamak: Kedi miyav diye ses çıkarmak. (TDK, s.420)

şakırdamak: 1.Şakır diye ses çıkarmak. (TDK, s.576. s.)

şakırdamak: Şakır diye ses çıkarmak. (TDK, s.576)

şaklamak: Şak diye ses çıkarmak. (TDK, s.576. s.)

şaklamak: Şak diye ses çıkarmak. (TDK, s.576)

şapırdamak: Öperken veya bir şey yerken şap diye ses çıkarmak. (TDK, s.577)

şıkırdamak: Birbirine çarpan metal nesnelere şıkırtı sesi çıkarmak. (TDK, s.582)

şıkırtı: Şıkırdama sonucu çıkan ses. (TDK, s.582)

şingirdamak: Küçük şeyler bir yere çarpıp düşerken veya birbirine değerken şingirtı çıkarmak. (TDK, s.582)

şingirtı: Şingirdama sonucu çıkan ses. (TDK, s.582)

şıpırdamak: Su vb. hiç ara vermeksizin, damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (TDK, s.582)

şırıldamak: Su akarken veya dökülürken şırıltı çıkarmak. (TDK, s.582)

şırıltı: Şırıldayan suyun çıkardığı ses. (TDK, s.583)

tıkırdamak: Tıkır tıkır ses çıkarmak, tıkırtı yapmak. (TDK, s.615)

tinlamak: Tın sesi biraz sürüp gitmek. (TDK, s. (TDK, s.616)

tıslamak: 1.Kaz, yılan, kedi tıs diye ses çıkarmak. (TDK, s.627)

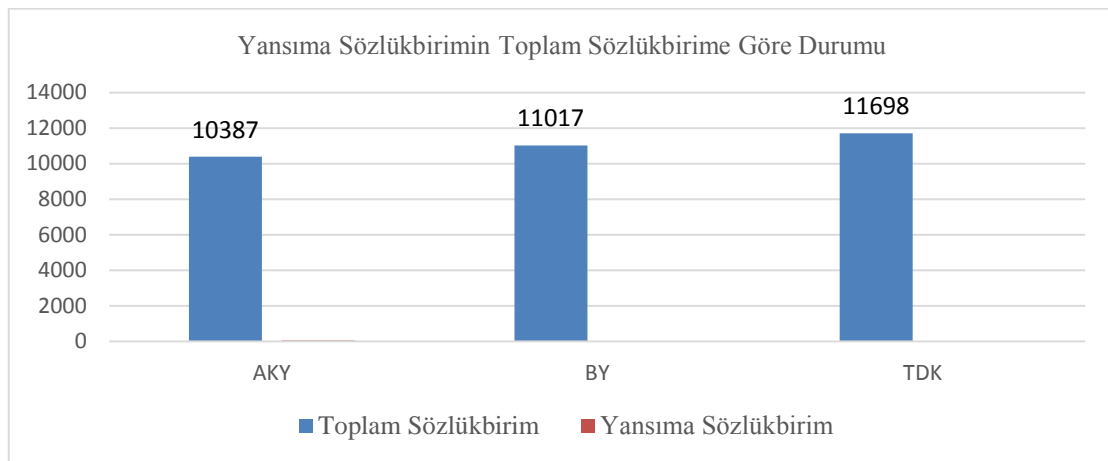
vızıltı: 1. Vızıldama sesi. (TDK, s.656)

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te maddebaşı olarak seçilen yansıma sözcüklerinin tanımlaması yapılırken kelimenin tanım içinde de tekrar kullanıldığı görülmüştür. *kütürdemek*: Kütür diye ses çıkarmak. (TDK, s.379), *şıpırdamak*: Su vb. hiç ara vermeksizin, damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (TDK, s.582), *şırıldamak*: Su akarken veya dökülürken şırıltı çıkarmak. (TDK, s.582)...

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirim olarak seçilen yansıma sözcüklerinin bazılarının tanımlaması yapılırken sözcüğün taşıdığı ses verilmeyerek sesi hangi durumda/ şartta/ zamanda çıktığı belirtilmiştir: *şıpırdamak*: Su vb. hiç ara vermeksizin, damla damla akarken şıp sesi çıkarmak. (TDK, s.582), *höpürdetmek*: Bir şey içerken höpür diye ses çıkarmak. (TDK, s.251)...

Tablo 9. Tanımlanan Sözlükbirimlerin Yansıma Sözcüklerden Seçilmesi ile Yapılan Tanımlamalar

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	59
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	28
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	34

Şekil 9. Yansıma sözlükbiriminin toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 59, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 28, Türk Dil Kurumu tarafından

çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 34 sözlükbirim yansıma sözcüklerden seçilmiştir.

4.3.8. Tanım Cümlelerindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Sözlük hazırlayıcıların dikkat etmesi gereken en önemli konulardan birisi de hem sözlükbirim yazımında hem de açıklama, tanım cümlelerinde yazım ve noktalamaya dikkat etmek olmalıdır. Özellikle ilköğretim düzeyinde bir öğrencinin öğrenme amacıyla başvuracağı en temel kaynak olan okul sözlüklerinde de bu konu daha da önem kazanmaktadır. Aksan, özellikle sözlükbirim olacak öğelerin dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, yazılması gerektiğini vurgulamış, yazı dilinin yani ortak dilin kullanılması gerektiğini bunu yaparken de dilin yazılı ürünlerinin taranması gerektiğini ve ona göre sözlükbirimlerin seçilmesi gerektiğini söylemiştir (2009b, s.84).

4.3.8.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te tanım cümlelerinin yazım ve noktalama yanlışları açısından incelenmesi

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te bazı tanım cümlelerinde yazım ve noktalama yanlışları yapılmıştır. Yazım yanlışları olan kelimeler italik olarak belirtilmiştir. Yanlışların tespit edilmesinde TDK'nin hazırladığı Yazım Kılavuzu (2018) esas alınmıştır.

abur cubur: *Rasgele*, sırasız, belli bir fayda ve sıra gözetilmeden. (AKY, s.17.s)

koyu: 1.*Akışganlığı* fazlaca olmayan. (AKY, s.207)

manyetizma: Tesir ile başkasına etki yapma. *İpnotizma*. (AKY, s.227)

matmazel: Evlenmemiş *hıristiyan* kızlar için kullanılır. (AKY, s.228)

memişhane: *Apteshane*. Yüznumara. (AKY, s.230)

tenizlat: *Fiat* indirimi. (AKY, s.362)

Türkçeleşmek: *Türkçe'nin* esas niteliğini kazanmak. (AKY, s.384)

yüznumara: *Hela*. Ayakyolu. *Apteshane*. (AKY, s.440)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te tanımı yapılan sözlükbirimlerin hem sözlükbirim kısmında hem de tanım kısmında yazım yanlışları yapılmıştır. Toplam 8 sözlükbirimde yazım yanlışları vardır.

Tanım, açıklama kısmında yapılan yazım yanlışlarına örnekler: memişhane: *Apteshane*. Yüznumara. (AKY, s.230), abur cubur: *Rasgele*, sırasız, belli bir fayda ve sıra gözetilmeden. (AKY, s.17.s), manyetizma: Tesir ile başkasına etki yapma. *İpnotizma*. (AKY, s.227)...

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te noktalama işaretleri ile ilgili bir yanlışlık tespit edilememiştir.

4.3.8.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te tanım cümlelerinin yazım ve noktalama yanlışları açısından incelenmesi

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te tanım cümleler de yazım ve noktalama yanlışları yapılmıştır. Yazım yanlışları olan kelimeler italik olarak belirtilmiştir. Yanlışların tespit edilmesinde TDK'nin hazırladığı Yazım Kılavuzu (2018) esas alınmıştır.

Kuranıkerim: Kuran. (BY, s.236)

Tanım, açıklama kısmında sadece *Kuranıkerim: Kuran.* (BY, s.236) sözlükbiriminde yazım yanlışları yapılmıştır.

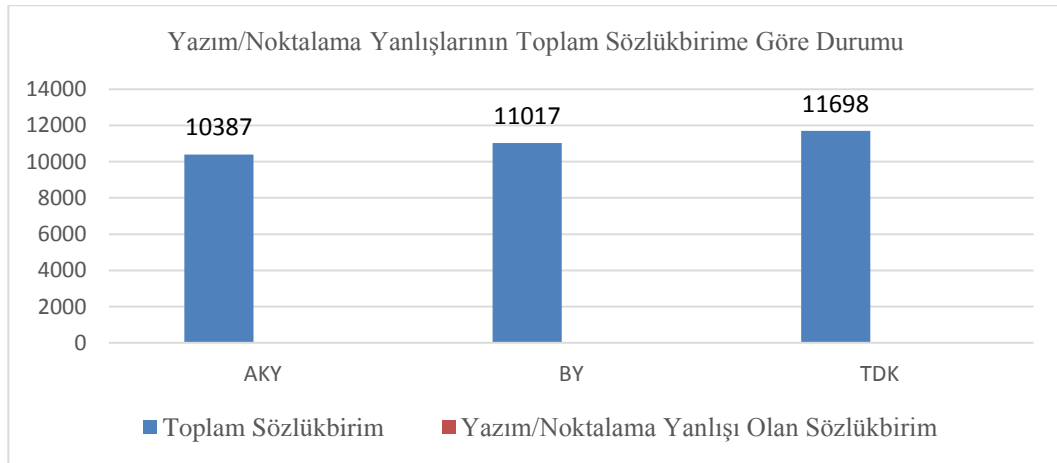
İlköğretim Türkçe Sözlük'te noktalama işaretleri ile ilgili bir yanlışlık tespit edilememiştir.

4.3.8.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te sözlükbirim ve tanım cümlelerinin yazım ve noktalama yanlışları açısından incelenmesi.

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te yazım yanlışları ve noktalama işaretleri ile ilgili bir yanlışlık tespit edilmemiştir.

Tablo 10. *Tanım Cümlelerinin Noktalama İşaretleri ile Yazım Yanlışları Açısından İncelenmesi*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	8
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	1
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	-

Şekil 10. Yazım/noktalama yanışlarının toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 8, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 1 sözlükbirim ve tanım cümlesinde noktalama ve yazım yanışı tespit edilmiştir. Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te ise herhangi bir yazım ve noktalama yanışlığına rastlanmamıştır.

4.3.9. Eksik /Bozuk Tanımlama

Sözlük hazırlarken tanımların eksik veya bozuk olmamasına özen göstermek gerekmektedir. Tanım cümlesinin bozuk veya eksik olması, tanımın anlatmak istediğinin tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmakta veya sözlük kullanıcılarına yanış, eksik bilgi vermektedir. Bu terimler Usta tarafından kullanılmıştır (2006).

4.3.9.1. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'teki eksik/bozuk tanımlamalar

büyük: Tabiat yasalarına aykırı olarak insanüstü kuvvetlerin yardımlarını alarak istenen amaca ulaşmak yolunda yapılan çalışmalar. Boş işler. (AKY, s.65)

salık: Bir olay üzerine bilgi haber. (AKY, s. 288)

satım: Satmak işi. (AKY, s.292)

satış: Satmak işi. (AKY, s.292)

Slovak: Batı Çekoslavakya'da oturan İslav halkına verilen isim. (AKY, s.308)

şekerlenmek: Şekerli eriyik için billur duruma gelmek. (AKY, s.335)

Tatar: Bugün Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan Kırım, Kuzey Kafkasya bölgelerinde yaşayan Türk soyundan gelme halk ve bu halktan olan kimse. (AKY, s.354)

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te 8 sözlükbirimin tanımında eksiklik veya bozukluk olduğu tespit edilmiştir.

salık: Bir olay üzerine bilgi haber. (AKY, s. 288). “Salık” sözlükbiriminin anlamı *Güncel Türkçe Sözlük*'te “1. isim Tavsiye. 2. isim Olmuş veya olacak bir olay, bir olgu ile ilgili verilen bilgi, haber.” şeklinde verilmiştir. Ancak İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te “salık” kelmesinin ilk anlamı olan “tavsiye” anlamından hiç belirtilmeyerek eksik tanımlama yapılmıştır.

şekerlenmek: Şekerli eriyik için billur duruma gelmek. (AKY, s.335) “Şekerlenmek” sözlükbiriminin anlamı *Güncel Türkçe Sözlük*'te “Şekerli eriyiklerin içindeki şeker, billur durumuna gelip ayrılmak.” şeklinde verilmiştir. İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'teki tanım Güncel Türkçe Sözlük'teki tanıma göre eksik bir tanım cümlesidir.

büyü: Tabiat yasalarına aykırı olarak insanüstü kuvvetlerin yardımlarını alarak istenen amaca ulaşmak yolunda yapılan çalışmalar. Boş işler. (AKY, s.65) “Büyü” sözlükbiriminin anlamı *Güncel Türkçe Sözlük*'te “1. isim Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı. 2. isim, mecaz Karşı durulamaz güçlü etki.” şeklindedir. “Büyü” kelimesinin İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'teki tanımında belirtilen “Boş işler.” anlamı yoktur. Bu sebeple bu sözlükbiriminde eksik/bozuk tanımlama yapılmıştır.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te “satım” va “satış” sözlükbirimlerinin tanımları aynı şekilde verilmiştir:

satım: Satmak işi. (AKY, s.292)

satış: Satmak işi. (AKY, s.292)

Güncel Türkçe Sözlük'te bu sözlükbirimler şu şekildedir:

satış: 1. isim Satma işi.2. isim, ticaret Satıcı ile alıcı arasında yapılan ve bir malın alıcıya verilmesi ve bunun karşılığında bir fiyat, bir değer alınması yoluyla yapılan işlem, satım.

satım isim, ticaret Satış.

İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te “satım” va “satış” sözlükbirimlerinin tanımları eksik/bozuk tanımlamaya örnektir.

Sözlükbirimin tanımının yapıldığı açıklamada bilgilerin güncellenmemesi de bir eksik/bozuk tanım olarak karşımıza çıkmaktadır:

Tatar: Bugün Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan Kırım, Kuzey Kafkasya bölgelerinde yaşayan Türk soyundan gelme halk ve bu halktan olan kimse. (AKY, s.354).

Slovak: Batı Çekoslavakya’da oturan İslav halkına verilen isim. (AKY, s.308)

Bu iki tanımda de güncellenmemiş bilgiler bulunmaktadır. “Slovak” sözlükbiriminin tanımındaki “Çekoslavakya”, “Tatar” sözlükbiriminin tanımındaki “Sovyetler Birliği” ülkeleri artık bulunmamaktadır. Bu sebeple bu sözlükbirimlerde eksik/bozuk tanımlama yapılmıştır.

4.3.9.2. Bilgi Yayınevinin hazırladığı İlköğretim Türkçe Sözlük’te eksik/bozuk tanımlamalar

katılım: Katılma işi. (BY, s.204)

kazanım: Kazanmak işi. (BY, s.207)

kazma: Kazmak işi. (BY, s.207)

kırlaşmak: 1.Rengi kır olmak. (BY, s.215)

pepsin: Midede albüminli besinleri peptona çeviren madde. (BY, s.311)

satım: Satmak işi. (BY, s.340)

satış: Satmak işi. (BY, s.340)

sebze: Pişirilerek yenen yeşillik, zerzevat. (BY, s.342)

simetrik: Simetricali, mütenazır. (BY, s.355)

tekleme: 1.Motorda pistonun biri çalışmamak. (BY, 391)

İlköğretim Türkçe Sözlük’te 10 sözlükbirimin tanımında eksiklik/bozukluk tespit edilmiştir.

katılım: Katılma işi. (BY, s.204) Bu tanımda “katılım” kelimesinin tanımı eksiktir. Sözlük kullanıcısı için anlamının anlaşılması oldukça zordur. Bu sebeple tanım eksik/bozuktur. Tanımın daha da anlaşılır olabilmesi için örnek cümleye ve daha ayrıntılı bir tanımlamaya ihtiyaç vardır.

İlköğretim Türkçe Sözlük’te “iş” sözlükbiriminin 2 anlamı verilmiştir:

iş: 1.Çalışma. 2.Geçimini sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek. (BY, s.178)

Güncel Türkçe Sözlük'te "iş" sözlükbiriminin 19 tane tanımına yer verilmiştir:

iş: 1. isim Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. 2. isim Bir değer yaratan emek. 3. isim Birinden istenen hizmet veya birine verilen görev. 4. isim Sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü. 5. isim Kamu yararına yapılan işler. 6. isim Herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma. 7. isim Geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek. 8. isim Ticari anlaşma, alışveriş. 9. isim Herhangi bir maksatla kurulan düzen.10. isim Bazı deyimlerde `yarar, çıkar` anlamında kullanılan bir söz. 11. isim Yapılan şey, davranış. 12. isim Nakış, örgü, makrome gibi elde yapılan şey. 13. isim Emek, işçilik, ustalık. 14. isim İşlem: 15. isim Bir kimseye özgü olan görüş, anlayış. 16. isim Yetenek. 17. isim, mecaz Sorun, konu, mesele, maslahat. 18. isim, mecaz Gizli neden veya maksat. 19. isim, fizik Bir kuvvetin uygulanma noktasını hareket ettirirken harcadığı güç.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te "iş" sözlükbiriminin sadece 2 anlamının verilmesi eksik/bozuk tanımlama örneğidir.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te "satım" va "satış" sözlükbirimlerinin tanımları aynı şekilde verilmiştir:

satım: Satmak işi. (BY, s.340)

satış: Satmak işi. (BY, s.340)

Güncel Türkçe Sözlük'te bu sözlükbirimler şu şekildedir:

satış:1. isim Satma işi.2. isim, ticaret Satıcı ile alıcı arasında yapılan ve bir malın alıcıya verilmesi ve bunun karşılığında bir fiyat, bir değer alınması yoluyla yapılan işlem, satım.

satım isim, ticaret Satış.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te "satım" va "satış" sözlükbirimlerinin tanımlarının aynı şekilde yapılması ve ayrıntılı bilgi verilmemesi eksik/bozuk tanımlamaya örnektir.

Sözlükbirimin tanımlanmasında terimsel ifadelerin kullanılması da kelimenin anlamının tam olarak anlaşılmasını zorlaştıracığı için eksik/bozuk bir tanımlamadır.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te “pepsin” sözlükbiriminde kullanılan “peton” kelimesi buna örnektir.

pepsin: Midede albüminli besinleri peptona çeviren madde. (BY, s.311)

İlköğretim Türkçe Sözlük'te “teklemek” sözlükbiriminin 3 farklı anlamı verilmiştir:

teklemek: 1.Motorda pistonun biri çalışmamak. 2.*mec.* Düzenli çalışmamak (kalp).

3. *argo* Kekelemek. (BY, 391)

Güncel Türkçe Sözlük'te “teklemek” sözlükbiriminin 5 farklı tanımına yer verilmiştir:

teklemek: 1. -i Sık fideleri seyrekleştirmek. 2. nesnesiz Motorda pistonun biri çalışmamak. 3. nesnesiz Tabanca bozulup tutukluk yapmak. 4. nesnesiz, mecaz Kalp düzenli çalışmamak. 5. nesnesiz, argo Kekelemek.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te “teklemek” sözlükbiriminin sadece 3 anlamının verilmesi eksik/bozuk tanımlama örneğidir.

Sözlükbirimin tanım kısmında sözlükbirimin tekrar kullanılması da bir diğer eksik/bozuk tanımlamadır.

simetrik: Simetrikli, mütenazır. (BY, s.355)

“simetrik” sözlükbiriminin tanımlanmasında tekrar “simetri” kelimesinin kullanılması eksik/bozuk tanımlama örneğidir.

Açıklama yapılan tanım kısmında verilen yanlış bilgi de yine bir eksik/bozuk tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır:

sebze: Pişirilerek yenen yeşillik, zerzevat. (BY, s.342)

Güncel Türkçe Sözlük'te “sebze” sözlükbiriminin tanımı şu şekildedir:

sebze isim, Farsça sebze Genellikle pişirilerek yenen bitkiler veya bunların taneleri, göveri, göverti, sebzevat, zerzevat.

İlköğretim Türkçe Sözlük'te “sebze” sözlükbiriminin “pişirilerek yenilen yeşillik” olarak tanımlanması eksik/bozuk tanımlamadır. Çünkü sebzeler genellikle pişirilerek yenilmelerine rağmen pişirilmeden de tüketilebilmektedir.

4.3.9.3. TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te eksik/bozuk tanımlamalar

dillenmek: Çocuk konuşmaya başlamak. (TDK, s.14)

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 2 sözlükbirimin tanımında eksiklik/bozukluk olduğu tespit edilmiştir.

dillenmek: Çocuk konuşmaya başlamak. (TDK, s.142)

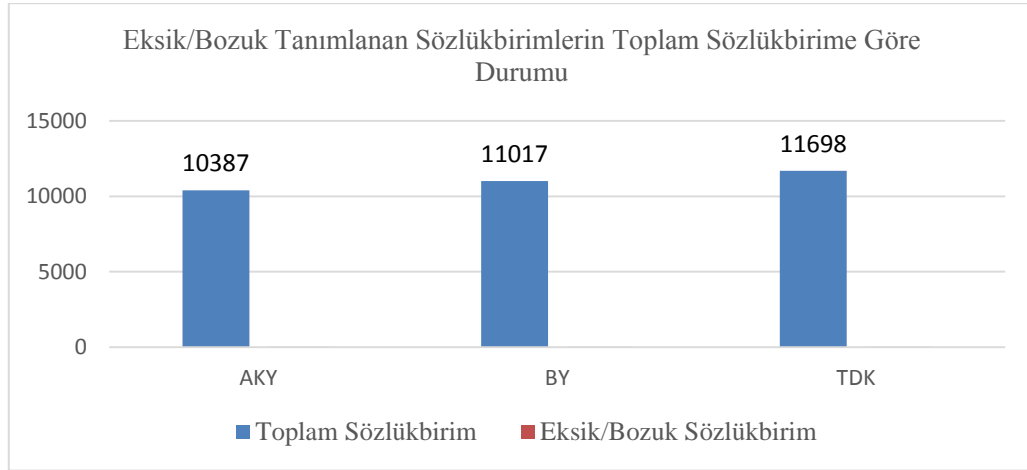
Güncel Türkçe Sözlük'te “dillenmek” sözlükbiriminin 3 anlamı verilmiştir:

dillenmek 1. nesnesiz Çocuk konuşmaya başlamak. 2. nesnesiz Konuşma yeteneği olmayan varlık konuşmak, dile gelmek. 3. nesnesiz Onaylanmayan bazı davranışlar yüzünden hakkında dedikodu yapılmak, dile düşmek.

TDK tarafından hazırlanan İlköğretim Türkçe Sözlük'te “dillenmek” sözlükbirimin diğer anlamlarına yer verilmeyerek eksik/ bozuk tanımlama yapılmıştır.

Tablo 11. *Tanımlanan Sözlükbirimlerin Tanım Cümlelerinin Eksik/ Bozuk Tanımlama Açısından İncelenmesi.*

İncelenen Sözlükler	Sözcük Sayısı
İlköğretim Türkçe Altın Sözlük (AKY)	7
İlköğretim Türkçe Sözlük (BY)	10
İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük (TDK)	1

Şekil 11. Eksik/bozuk tanımlana sözlükbirimlerin toplam sözlükbirime göre durumu

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 7, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 10, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te ise 1 sözlükbirimin tanımı yapılırken eksik ve bozuk olarak yapıldığı belirlenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma ile ilgili tartışma, araştırmalar neticesinde elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara göre önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma

Genel olarak tüm sözlük hazırlayıcıları özel olarak da okul sözlükleri hazırlayıcıları sözlük yazmaya başlamadan önce sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanacakları yöntemleri belirlemelidir. Sözlük hazırlamadan önce ortaya konan bu yöntem bütün sözlükbirimlerinin tanımlanmasında kullanılmalıdır. Belirli bir yöntem kullanılmadan oluşturulan sözlüklerdeki sözlükbirimlerin tanımlanmasında birçok hata ile karşılaşılabilir. Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında kullanılan yöntem belirtilmemiştir. Bu sebeple incelenen üç sözlüğün tanım cümlelerinde hatalar tespit edilmiştir. Bu durum Boz'un sözlük yazma konusunda karşılaşılan yedi tane sorundan biri olarak belirttiği "madde başlarının tanımlanması" sorunu tespitini destekler niteliktedir (Boz, 2011:212-226).

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te sözlükbirimlerin tanımlanmasında eksik/bozuk tanımlama örnekleri tespit edilmiştir. Usta da Türkçe Sözlük (TDK, 2005) üzerine yaptığı araştırmada da tanımlama/açıklama yanlışları başlığı altında eksik/bozuk tanımlama örneklerini tespit etmiştir (2006). Bu yönüyle çalışmada tespit edilen eksik/ bozuk tanımlama örnekleri Usta'nın çalışması ile örtüşmektedir.

Yeni bir ilköğretim Türkçe okul sözlüğü hazırlanırken, var olan okul sözlüklerindeki eksik ve yanlışların tespit edilmesi ve giderilmesi gerekmektedir. Elinizdeki çalışma bu temelde oluşturulmuş bir çalışma olarak ulusal ve uluslararası sözlük bilimi çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlanmıştır.

5.2. Sonuç

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 10387, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 11017, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 11698 sözlükbiriminin tanımı yapılmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 445, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 711, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 654 sözlükbirimin tanımı tek kelime ile yapılmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 4, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 107, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 153 sözlükbirim karşıt anlamlısı ile tanımlanmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 277, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 235, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 138 sözlükbirimin tanımı üstanlam verilerek yapılmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te birbirleri ile tanımlanan sözlükbirimine rastlanmamıştır. Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 4, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 2 sözlükbirim birbirleri ile tanımlanmıştır. İncelenen sözcüklerde birbiriyle tanımlanan sözlükbirimlerin sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 9, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 28, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 8 sözlükbiriminin bilinirliğinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sözlüklerde sözlükbirimlerin tanımlarında da bilinirlik oranı düşük kelimelerin kullanıldığı görülmüştür.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 40, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 84, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 57 sözlükbirim anlamdaşı kullanılarak tanımlanmıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 54, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 24, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te 25 sözlükbirimi argo sözcük olarak belirtilmiştir. Bu sözlüklerin hiçbirinin tanımlanmasında argo kelime kullanılmamıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 8, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 1 sözlükbirimde ve tanım cümlesinde yazım ve noktalama yanlışının olduğu belirlenmiştir. Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te ise herhangi bir yazım ve noktalama yanlışına rastlanmamıştır.

Altın Kitaplar Yayınevinin çıkardığı İlköğretim Türkçe Sözlük'te 7, Bilgi Yayınevi tarafından çıkarılan İlköğretim Türkçe Sözlük'te 10, Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılan İlköğretim Okulları İçin Türkçe Sözlük'te ise 1 sözlükbirimin tanımı yapılırken eksik ve bozuk tanımlamanın yapıldığı belirlenmiştir.

Sözlükbirimin tanım kısmında anlaşılabilirliği kolaylaştırmak için sözlükbirimin cümle/söz grubu içerisinde kullanımına İlköğretim Türkçe Altın Sözlük'te kısmen de olsa yer verilmişken, diğer iki sözlükte, örnek cümle/söz grubuna yer verilmemiştir. Aynı zamanda her üç sözlükte de açıklamayı destekleyici resim/görsel kullanılmamıştır.

5.3.Öneriler

Sözlük hazırlamak zor ve çok ciddi bir iştir. Sözlükteki sözlükbirimlerin tanımları gramer ve bilgi bakımından doğru olmalı, ayrıca kendi içinde de tutarlı olmalıdır. Özellikle hazırlanan sözlük, ilköğretim öğrencilerinin kullanacağı bir okul sözlüğüyse sözlükbirimlerin tanım kısımlarına daha da dikkat edilmelidir. Bu çalışmanın sonucunda ilköğretim öğrencileri için hazırlanacak olan yeni okul sözlüklerindeki sözlükbirimleri ve tanım cümleleri oluşturulurken aşağıda belirtilen şu hususlara dikkat edilmesi önerilmektedir:

1. Okul sözlüğü hazırlayıcıları öncelikle amaçlarını belirlemeli ve hedef kitlenin bilgi, deneyim, ihtiyaç ve sahip oldukları kelime varlığını göz önünde bulundurarak sözlükbirimlerini ve tanım cümlelerini oluşturmalıdır.

2. Okul sözlüğü hazırlayıcıları mutlaka hedefte bulunan öğrencilerin kullanacağı materyalleri tarayarak sözlükbirimlerini ve tanım cümlelerini oluşturmalıdır.
3. Okul sözlüklerindeki sözlükbirimlerin ve tanım cümlelerinin yazımında yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine dikkat edilmelidir.
4. Okul sözlüklerinde tanımların anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için tanımı yapılan sözlükbirimin içinde geçtiği örnek cümlelere yer verilmelidir. Bu cümleler öğrencilerin seviyesine uygun edebî metinlerden, deyim ve atasözlerinden seçilmelidir. Seçilen örnek cümlelerin alındığı kaynaklar belirtilmelidir.
5. Okul sözlüklerinde sözlükbiriminin varsa eş anlamlısı ve zıt anlamlısı tanım cümlesinde belirtilmelidir.
6. Okul sözlüklerinde sözlükbirimler birbiri ile tanımlanmamalıdır.
7. Okul sözlükleri sözlükbirimlerinde ve sözlükbirimlerin tanımında bilinirlik durumu düşük olan kelimelere yer vermemelidir.
8. Okul sözlüklerinde tanımlarda yer alan bilgilerin güncel olup olmadığı kontrol edilmelidir.
9. Okul sözlüklerinin tanım kısmında mümkün oldukça resim, fotoğraf vb. görsel öğelere de yer verilmelidir.
10. Okul sözlüklerinde sözlükbirimleri üstanlam ile tanımlandığında kendi grubundan olan diğer sözcüklerden farkı ayrıntılı olarak belirtilmelidir.
12. Okul sözlüklerinde sözlükbirimlerinin tanımlanmasında eksik/bozuk tanımlara yer verilmemelidir.
11. Okul sözlüklerinde İlköğretim öğrencilerinin yaş, sınıf düzeyi, bilgi, beceri ve sahip oldukları kelime varlığı da göz önüne alınmalı ve mutlaka sözlükte bununla ilgili bir uygunluk ibaresi kullanılmalıdır. Sözlüklerde yer alan “ilköğretim öğrencileri için” ibaresi çok genel bir ifade taşımaktadır. Sözlük hazırlarken en önce tespit edilmesi gereken husus da hedef kullanıcı kitlesinin belirlenmesidir. İlköğretim 1.- 4. sınıflar için hazırlanan okul sözlükleri ile, ilköğretim 5.-8. sınıflar için hazırlanan okul sözlüklerinin sözlükbirim sayıları, tanımlarında kullanılan kelimeler birbirinden farklı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2010). Sözcükbilimi ve sözlükçülük. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 698, 164-169.
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm von Humbolt'da dil- kültür bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akkuşak, O. (2007, 1 Temmuz). Türkçe'nin en büyük sözlüğü: 246000 kelime. *Yeni Şafak Gazetesi*. s.10.
- Aksan, D. (1998). Türklerde sözlükçülük, bugün Türkiye'de sözlük. *Kebikeç*, 6, 115-118.
- Aksan, D. (2009b). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim* (5.Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin söz varlığı* (1.baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksu, B.T. ve Adalı, E. (2018). *Çağdaş Türkçenin sıklık sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aslan, E. (2017). Tarihi sözlük terimi üzerine. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 233-242.
- Atalay, H. (1999). *İngilizce-Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aydın, M. (2014). *Dilbilim el kitabı*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.
- Basatemur, A. (2013). *Sözlükbirimlerin tanımlanması bağlamında Türkçe sözlüklerin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Baskın, S. (2014). Türkiye ve dünyada sözlük bilimi: tanımı, kapsamı ve diğer bilimlerle ilişkileri. *International Journal of Language Academy*, 2, 445-457.
- Bergenholtz, H. (2013). Sözlük nedir. (çev. E. Aslan). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 10, 21-34.
- Bilgi Yayınevi. (2014). *İlköğretim Türkçe sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bingöl, Z. (2006). Sözlük ve sözlükçülük üzerine bir araştırma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 9, 1-9.

- Boz, E. (2006). *Sözlük ve sözlükçülük sorunu, Türkçenin çağdaş sorunları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2009). Sözlükbirimlerin tanımlanmasına anlambilimsel bir bakış. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4, 172-183.
- Boz, E. (2011). Leksikografi teriminin tanımı ve Türkçe karşılığı üzerine. [Özel sayı]. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 9-14.
- Boz, E. (2011). *Sözlük bilimi yazıları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozkurt, F. (2017). *Sözlükselleşme: Genel sözlükler için sözlük birimi seçimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Böler, T. (2006). Türkçe sözlük (TDK) ile örnekleriyle Türkçe sözlüğü (MEB) karşılaştırma denemesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 101-118.
- Budak, Y. (2000). Sözcük öğretimi ve sözlüğün işlevi. *Dil Dergisi*, 92, 19-26.
- Cumakunova, G. (2011). Türk sözlük biliminin etkileşim alanları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 15-30.
- Çalışır Zenci, S. (2017). Türk dili kurumu Türkçe sözlükte sözlükbirimler ile tanımlamaları arasındaki anlamsal ilişkiler. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 770-779.
- Çetinkaya, B. (2017). Sözlük içi gönderimler ve sözlüğün işlevi. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 93-102.
- Çifçi, M. (2006). Argonun niteliği ve argoya bakış açımız. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6, 297-301.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Türkçe anlamdaşlar ve karşıtanlamlılar sözlüğü*. İstanbul: Özgül Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1996). *Okul sözlüğün eleştirisi*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1999). Okul sözlükleri üzerine. *Kebikeç*, 7-8, 61-65.
- Demir, G.Y. (2015). *Dilin Belirsizliği*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Demir, N. (1999). *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Hacettepe Yayınları.

- Devellioğlu, F. (1980). *Türk argosu inceleme ve sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dinçer, Ş. (2011). Sözlükbirimlerin oluşturulmasına metinlerarası ilişkiler bağlamında bir bakış denemesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 31-39.
- Doğru, F. (2010). Türkçe sözlüklerde eşadlı sözlükbirimlerden türemiş sözlükbirimlerin tanımlanması sorunu. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 133-173.
- Doulatabadi, F. (2017). Farsça sözlük çalışmalarına tarihsel bir yaklaşım ve günümüz elektronik sözlükleri. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 270-279.
- Dursunoğlu, H. (2011). Cumhuriyet döneminde yapılan sözlük çalışmaları ve Türkçe sözlükler üzerine bir kaynakça denemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 255-272.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elyıldırım, S. (2017). Sözlük maddelerinin düzenlenişi: Çokanlamlılık karmaşası. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 748-760.
- Eminoğlu, E. (2011). Sözlükçülük geleneği içinde temel Türkçe sözlük düzenleme yöntemleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 93-121.
- Ercilasun, A. B. (1999). Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü üzerine. *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 77-82.
- Ergene, A. (2014). Alıntı sözcükler için verilen kaynak dil ve özgün biçim bilgileri açısından Türkçe sözlüklerin karşılaştırılması. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9, 647-674.
- Ergin, M. (1986). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gençer, B. G. (2018). *Türk dili genel sözlüklerde tanım*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Göçer, A. (2001). Türk dili ile ilgili sözlüklere genel bir bakış ve günümüz ilköğretim sözlükleri. *Türk Dili Dergisi*, 598, 388-403.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın öğretimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Göğüş, B. (1978). *Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Yayınevi.

- Gökçöl, T. (Ed.). (1983). *Gelişim hachette*, (10. cilt). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Grönbech, K. (1992). *Kuman lehçesi sözlüğü. codex cumanicus'un Türkçe sözlük dizini* (çev. K. Aytaç). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gülseren, C. ve Batur, Z. (2009). Sözlüklerin niteliği ve işlevsel özelliği bağlamında sözlük okuma alışkanlığının anadili becerilerine etkisi üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4, 136-147.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güven, M. (2017). TDK Türkçe sözlük'ün madde başlarının fasih ve belîğ cümle açısından pankronik değerlendirilmesi. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 478-489.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten günümüze Türk dili sözlükleri*. Ankara: Manas Yayınları.
- İlhan, N. (2009). Sözlük hazırlama ilkeleri ve özellikleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4, 534-553.
- İmer, K. ve Kocaman, A. ve Özsoy, A.S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Jackson, H. (2016). *Sözlükbilime giriş* (çev. M. Gürlek ve E. Patat). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kahraman, M. (2016). Sözlük bilim kuram, ilke ve yöntemler üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8, 3288-3312.
- Kara, F. (1998). Sözlük bilimi açısından Türkçe sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 23-24.
- Karaağaç, G. (2018). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2010). İlköğretim Türkçe sözlüklerin hazırlanmasında temel ölçütler. *TÜBAR*, 27, 193-207.
- Karadağ, Ö. (2017). Okul sözlükleri. *Ana Dili Olarak Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Çalışma Toplantısı Bildiri Kitapçığı*, 151-158.
- Karadüz, A. (2009). Sözlük, sözlük anlamı ve öğrenme üzerine. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4, 636-649.

- Karahancı, İ. (2011). Türkçe sözlüklerde ortak kavram alanı oluşturan sözcüklerin tanımlarına anlambilimsel bir bakış. *III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi Bildiri Kitapçığı*, 861-867.
- Kaya, C. (1999). Türk sözlük sistemi üzerine iki not. *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 83-89.
- Kaymaz, Z. ve Mohammad, R. (2016). Et tuhfetü'z zekiyye fi'l lügâti't Türkiyye hakkında bazı açıklamalar. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 32, 20-21.
- Kocaman, A. (1998). Dilbilim, sözlük, sözlükçülük. *Kebikeç*, 6, 111-113.
- Koç, E. (2011). Felsefe, kültür, dil-sözlük: Türkiye'de felsefe dilinin şekillenmesinde terminoloji çalışmaları ve sözlük/felsefe sözlüğü hazırlama girişimleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 55-81.
- Koçmar, Y. (2011). *Okul sözlükleri hazırlamada yeni bir yaklaşım: düzey sözlükleri (6.sınıf örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Komisyon. (Ed.). (2009). *İslam ansiklopedisi*. (37. cilt). İstanbul: TDV Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurul. (1985). *Yeni Türk ansiklopedisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kuşçu, H. (2009). *İlköğretim Türkçe altın sözlük*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Meriç, C. (1993). *Sosyoloji notları ve konferansları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okur, A. (2011). İlköğretim Türkçe sözlükleri üzerine. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9, 1567-1583.
- Ölker, G. (2011). Sözlük türleri ve kelime sıklığı sözlüğü üzerine. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 9, 45-60.
- Önler, Z. (1999). Mütercim Asım'ın kamus tercümesinin sözlüksel değeri. *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 127-132.
- Öztoğat, E. (1979). Sözlük üstüne gözlemler. *Dilbilim*, 4, 65-69.
- Sadıkova, C. A. (2002). Sözlükçülük Tarihinde Farsça-Türkçe İlk Çeviri Sözlüklerinin Ortaya Çıkması.

[Salan, M. \(2012\). Kitabü'l-idrakli lisani'i etrâk'te alıntı kelimeler. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi Güz, 11*, 53-66.](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=369109&/S%C3%B6z%C3%BCk%C3%A7%C3%BCl%C3%BCk-Tarihinde-Fars%C3%A7a-T%C3%BCrk%C3%A7e-%C4%B0lk-%C3%87eviri-S%C3%B6z%C3%BCklerinin-Ortaya-%C3%87%C4%B1kmas%C4%B1-/Dr.-Cemile-Alik%C4%B1z%C4%B1-Sad%C4%B1kova- sayfasından erişilmiştir.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Sayan, P. (2005). *11-14 Yaş için hazırlanan okul sözlüklerinde tanımlar üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sülükçü, Y. (2016). Kitâb-ı mecmû-ı tercümân-ı Türkî ve acemî ve mugali' adlı esere yabancılara Türkçe öğretimi açısından bir bakış. *International Journal of Language Academy, 4*, 67-76.

Torun, Y. (2009). Derleme sözlüğü ve Türkçe sözlükte madde başı olarak kişi adlarının kullanımları üzerine. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 1*, 377-386.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük* (10.baskı). Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu. (2013). *İlköğretim okulları için Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu. (2018). *Yazım kılavuzu*. Ankara: TDK.

Usta, H. İ. (2006). Türkçe sözlük hazırlamada yöntem sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1*, 223-242.

Usta, H. İ. (2010). Sözlükçülük ve sözlük araştırmacılığı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 2*, 92-101.

Uzun, L. (1999). 1945'ten bu yana Türkçe sözlükler. *Kebikeç, 7-8*, 1-5.

Uzun, N. E. (2004). *Dilbilgisinin temel kavramları*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Vardar, B. (2001). *Dilbilim yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

WEB-1:

(http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd177decd7630.69150260) sayfasından erişilmiştir.

WEB-2:

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bfbea45b7dd22.59102808) sayfasından erişilmiştir.

WEB-3:

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bfbea49b9d676.45386217) sayfasından erişilmiştir.

WEB-4:

(http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd178ee6e5583.04655383) sayfasından erişilmiştir.

Yalçın, A. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri* (2. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yaman, H. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme. *TÜBAR*, 30, 735-751.

Yavuzarslan, P. (2004). Türk sözlüçülük geleneği açısından Osmanlı dönemi sözlükleri ve Şemseddin Sami'nin kamus-i Türki'si. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2, 185-202.

Yıkılmış, S. ve Sazak, Ş. (2017). Türk sözlükbilimi bibliyografyası üzerine bir deneme. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 780-825.

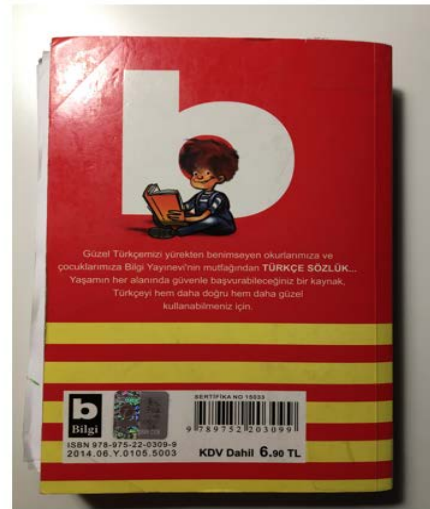
Yılmaz, E. (2018). *Sözlük bilimi üzerine araştırmalar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, E. ve Koçmar, Y. (2009). İlköğretim okulları (6, 7, 8. sınıflar) için hazırlanan Türkçe sözlüklerin Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığını yansıtması bakımından değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 79-98.

Yüksekkaya, H.Y. (1999). Avrupa'daki modern sözlük araştırmaları ve bu araştırmaların türk metasözlüğüne yansımaları. *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 207-234.

Zemahşeri. (1140?). *Mukaddemetü'l- edeb.* (çev. M. Kaçalın). Ankara: TDK Yayınları.

EKLER

Çalışmada kullanılan ilköğretim Türkçe sözlükleri.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	Mehmet
Soyadı	ALTINTOP
Doğum Yeri ve Tarihi	Akçadağ / 01.01.1986
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
İletişim Adresi ve E-Mail Adresi	Karacaoğlan Mah. 6242 Sok. No:8/6 Bornova/ İzmir mealtintop@hotmail.com
Eğitim	
İlköğretim	Kozluca Merkez İÖÖ
Ortaöğretim	Kozluca Ahmet Yesevi Lisesi
Yükseköğretim (Lisans)	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği
Yükseköğretim (Yüksek Lisans)	Denizli Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
Yabancı Dil	
Yabancı Dil Adı	İngilizce
Sınav Adı	YDS
Sınavın yapıldığı Ay ve Yıl	Eylül 2015
Alınan Puan	50.00
Mesleki Deneyim	
2009-2013	Türkçe Öğretmeni
2015-	Türkçe Öğretmeni

